

Gastschrijver Rijksuniversiteit Groningen
Raoul de Jong | 2023 – 2024

GRONINGEN

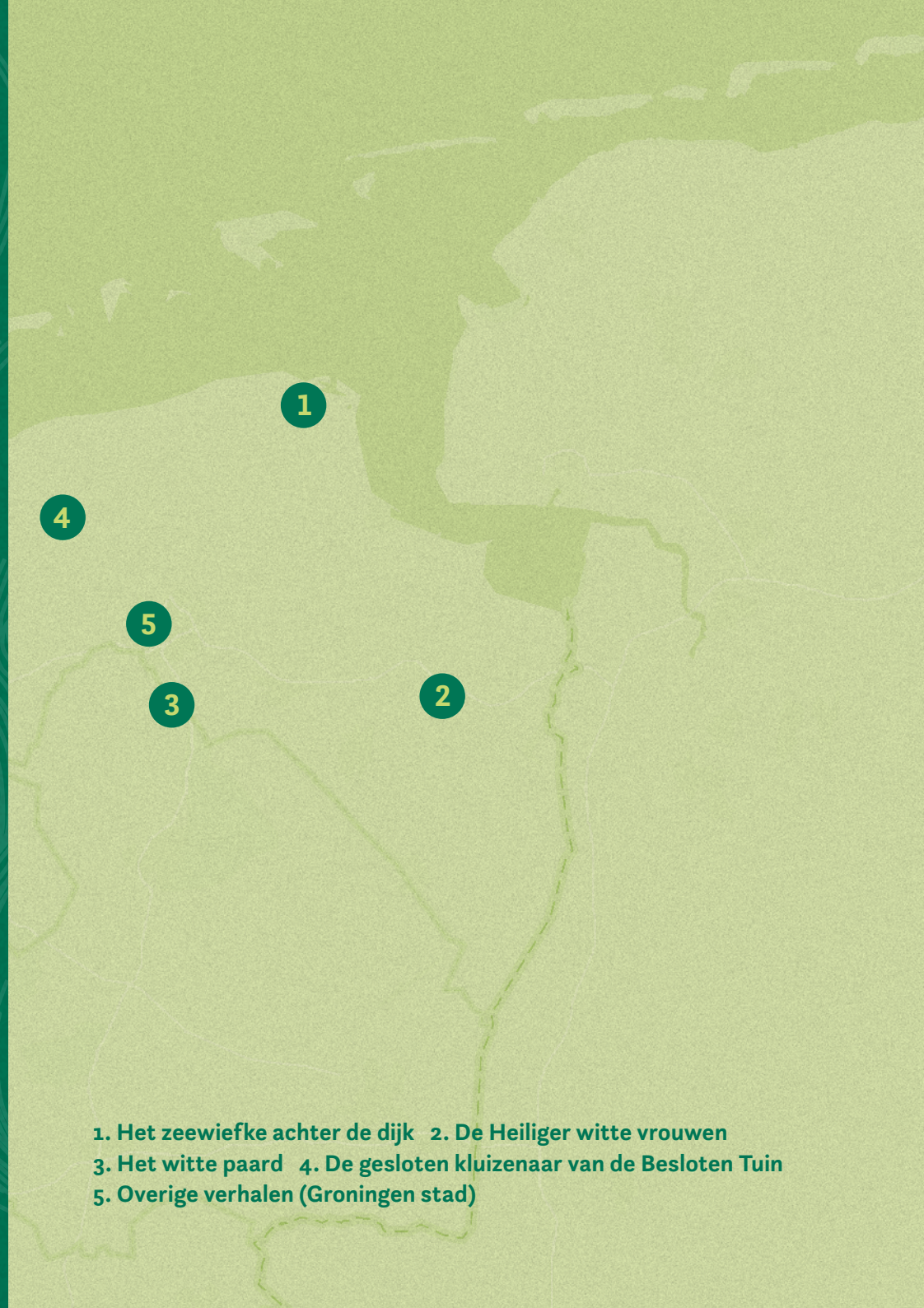
DOOR DROMERSOGEN

University of Groningen Press

Raoul de Jong (Rotterdam 1984) – romanschrijver, columnist en maker van toneelstukken en postcasts – is vooral bekend vanwege zijn roman *Jaguarman*. Terwijl dat veelgeprezen boek verslag uitbrengt van het onderzoek naar zijn Surinaamse wortels, neemt hij zijn lezers in *Gesprekken met opa* mee op een persoonlijke zoektocht naar zijn andere land van herkomst, Groningen. Aan de universiteit van die stad was Raoul de Jong in het najaar van 2023 gastschrijver. Dit boek bundelt enkele van zijn lezingen en het werk van elf studenten die, onder zijn leiding, schreven over de verhalen die zich in Groningen schuilhouden.

1. Het zewiefke achter de dijk
2. De Heiliger witte vrouwen
3. Het witte paard
4. De gesloten kluizenaar van de Besloten Tuin
5. Overige verhalen (Groningen stad)

Gastschrijver Rijksuniversiteit Groningen

Raoul de Jong

2023 – 2024

Wees niet bang voor je superkrachten.
Gebruik ze.
Ga naar buiten, maak het mooier.
Eén mens kan het verhaal veranderen.

Raoul de Jong

Groningen door dromersogen

Raoul de Jong

Susanne Veenstra

Kim den Hartog

Nadine Buitendijk

Inge van der Molen

Wies Zuidema

Noor te Velde

Twan Tromp

Yvonne van Kollenburg

Esther Spil

Elise Janssen

Ruben Bikker

Sander Emanuel Beyen-Pattinaya

rijksuniversiteit
groningen

University of Groningen Press

Uitgegeven door University of Groningen Press / Studium Generale Groningen
Broerstraat 4
9712 CP Groningen

Voor het eerst gepubliceerd in Groningen, Nederland © 2024

Projectbegeleiding: Nina Dieters (Studium Generale Groningen) en Martien Stege (Universiteitsbibliotheek Groningen)

Eindredactie: Kim den Hartog, Susanne Veenstra, Yvonne van Kollenburg, Inge van der Molen

Illustraties omslag en binnenwerk: Nadine Buitendijk

De afbeeldingen bij 'De koepelpassages' zijn door de auteur gegenereerd met behulp van kunstmatige intelligentie.

Foto Raoul de Jong: Jan Rosseel

Vormgeving en opmaak: LINE UP boek en media bv | Mirjam Kroondijk

Omslagontwerp: Bas Ekkers

Bureauredactie: Astrid Werumeus Buning

ISBN (print): 978-94-034-3084-3

ISBN (pdf): 978-94-034-3085-0

DOI: 10.21827/65f824a7d1bc2

Dit werk is verschenen onder de Creative Commons-licentie Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal (CC BY-NC-ND 4.0). De volledige licentievooraarden zijn beschikbaar op creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode

Inhoud

Woord vooraf	7
Prof. dr. Mathijs Sanders	
Inleiding	11
Raoul de Jong	
Raoul de Jong	
De stem van de jaguar	17
Het geheime genootschap der voodooschrijvers	43
Groningen door dromersogen	
Neveldroom	67
Susanne Veenstra	
Als trots Hooghoudt	73
Kim den Hartog	
Het zeewiefke achter de dijk	81
Inge van der Molen	
Een vriend van Mercurius	87
Wies Zuidema	
De Heiliger witte vrouwen	93
Noor te Velde	
Met roofridders op reis	99
Twan Tromp	

Het witte paard	105
Yvonne van Kollenburg	
De mysterieuze vrouw op de Vishoek	113
Esther Spil	
De gesloten kluizenaar van de Besloten Tuin	119
Elise Janssen	
Over poëzie en over Groningen	125
Ruben Bikker	
De koepel passages	133
Sander Emanuel Beyen-Pattinaya	
Gastschrijvers Rijksuniversiteit Groningen	158
Meer zien	161

Woord vooraf

Met de aanstelling van Gerard Reve als wetenschappelijk hoofdmedewerker aan de Rijksuniversiteit Leiden kreeg het fenomeen gastschrijver in 1985 ook in Nederland voet aan de grond. In de Angelsaksische wereld was men al langer bekend met ‘writers in residence’: schrijvers die voor korte of langere tijd aan een universiteit verbonden zijn, onder meer om daar cursussen creatief schrijven te verzorgen. Reve vatte zijn taak ernstig op. Zijn vier openbare lezingen, gehouden in de Pieterskerk voor een publiek van zo’n 1500 toehoorders, zouden een jaar later in boekvorm verschijnen onder de titel *Zelf schrijver worden*. Wat zich afspeelde in de werkgroep is minder solide gedocumenteerd, al tekent biograaf Nop Maas wel aan dat het de volksschrijver niet gemakkelijk viel om echt naar anderen te luisteren.

Na Leiden zouden andere Nederlandse universiteiten volgen, de Rijksuniversiteit Groningen voorop. In 1986 begon daar een traditie die tot de dag van vandaag voortduurt. Dat de schrijver en bioloog Dick Hillenius in 1986 het spits afbeet, is veelzeggend. Het ging ook bij het Groningse gastschrijverschap om de literatuur, maar de wetenschap werd niet uit het oog verloren. De opzet veranderde in de loop van de tijd wel enigszins, maar tot op de dag van vandaag verzorgt de gastschrijver een aantal avonden voor een alge-

meen publiek in de aula van de universiteit en een reeks werkcolleges voor een selecte groep studenten, afkomstig van alle faculteiten. Doorgaans studeert ongeveer de helft van de studenten aan de Faculteit der Letteren, maar ook studenten natuurwetenschappen, rechten, filosofie en geneeskunde weten de weg naar het gastschrijverschap te vinden. De publieksevenementen met de gastschrijver zijn onderdeel van het Studium Generale Groningen-programma. Studium Generale Groningen is nauw betrokken bij de inhoudelijke invulling en praktische organisatie van het project Gastschrijverschap. Belangrijk is ook de verwevenheid met de vele literaire organisaties in Groningen: het literaire studentendispuut Flanor, de studieverenigingen en de vele boekwinkels en leeskringen in en rond de stad.

Bij het overzien van de lange lijst met Groningse gastschrijvers vallen bij alle diversiteit twee lijnen op. Meer dan een enkele gastschrijver had een band met het noorden van het land: Gerrit Krol, Rutger Kopland, Marjolaine de Vos, Ellen Deckwitz, Auke Hulst, Raoul de Jong. Een andere opvallende rode draad is dat veel gastschrijvers uiteenlopende kennisgebieden met elkaar verbinden. We noemden al de bioloog Dick Hillenius, maar denk ook aan de systeemanalist Gerrit Krol en de psychiater Rudi van den Hoofdakker, alias Rutger Kopland. Onder die beide namen verscheen van laatstgenoemde in 2003 bij uitgeverij Van Oorschot het boek *Twee ambachten* (lees: de psychiatrie en de poëzie), waarin enkele bewerkte lezingen van zijn gastschrijverschap waren opgenomen.

Menige hoogleraar Nederlandse Letterkunde heeft het de studenten voorgelaten: denk maar niet dat je schrijver wordt als je Nederlands studeert! Hadden zij gelijk? Een universitaire talenstudie is misschien geen schrijversvakschool. Maar meer dan een enkele student vestigde wel een naam als schrijver. Behalve de al genoemde Ellen Deckwitz gaat dat ook op voor Mathijs Deen, schrijver, programmamaker voor de radio en gastschrijver in Groningen in het cursusjaar 2021-2022, die met zijn studenten

de grenzen tussen fictie en non-fictie verkende. Lezen en schrijven gaan dan hand in hand, zoals ook het geval was bij de recente gastschrijverschappen van Joke van Leeuwen en Edward van de Vendel, dankzij wie ook literatuur voor kinderen en jongeren in beeld kwam. De Rijksuniversiteit Groningen mag zich bovendien verheugen in alumni die naam hebben gemaakt in de literatuur en die een jong publiek enthousiasmeren, onder wie Joost Oomen. Sinds 2023 is het gastschrijverschap bovendien verbonden aan een schrijfcursus en schrijfwedstrijd voor middelbare scholieren in het noorden van het land, waardoor de band tussen voortgezet en universitair onderwijs wordt versterkt. Dat laatste is misschien wel de grootste winst van het gastschrijverschap. Niet alleen versterkt het de neerlandistiek als creatieve wetenschappelijke discipline, ook vormt het een uitgelezen mogelijkheid om de banden tussen universiteit en voortgezet onderwijs aan te halen.

Sinds een aantal jaren resulteert ieder gastschrijverschap in Groningen in een boekje, in kleine oplage uitgegeven door Studium Generale, waarin studenten hun beste werk publiceren, voorafgegaan door een inleiding van de gastschrijver. *Groningen door dromersogen* vloeit voort uit het gastschrijverschap van Raoul de Jong. Het is de eerste bundel met bijdragen van zowel de schrijver zelf als van elf van zijn Groningse studenten en die het licht ziet bij University of Groningen Press. Raoul de Jong schrijft in zijn bijdragen over zijn zoektocht naar en zijn ontdekking van de stemmen en verhalen uit Suriname. Hij nodigde zijn studenten uit om ook op reis te gaan en te zoeken naar onbekende verhalen en verborgen geschiedenissen in en rond Groningen. Elf van hun verhalen leest u in dit boek.

Prof. dr. Mathijs Sanders

Voorzitter Commissie Gastschrijverschap Rijksuniversiteit Groningen
Groningen, maart 2024

Inleiding

Beste lezer,

Met veel plezier presenteer ik u deze bundel met verhalen, geschreven door slimme, fantastische en mijn meest favoriete studenten van de universiteit van Groningen, tijdens mijn gastschrijverschap in november en december 2023. De vraag of ik daar oren naar had, zo'n gastschrijverschap, voelde om verscheidene redenen als een geschenk uit de hemel.

A

Ik had zojuist een corduroy pak gekocht en het was me meteen wel duidelijk dat dit de ideale gelegenheid zou zijn om dat te dragen. Het is een klassiek hoofdstuk in elk schrijversleven, zo'n gastschrijverschap aan een universiteit. Voor ik zelf een gastschrijver zou worden, had ik er al jaren over gelezen in boeken van schrijvers als Christopher Isherwood en David Sedaris: een ouder wordende schrijver – al dan niet in midlifecrisis – deelt zijn wijsheid met de stralende jeugd en komt daardoor weer in contact met wat hij op weg naar het succes verloor: zijn eigen speelsheid. Na het zijn van de boekenweekauteur – nog zo'n klassieker voor Nederlandse schrijvers – was het nu tijd voor het uitleven van mijn *professor era* en ik wist precies wat voor soort

professor ik wilde worden, zo eentje waar ik zelf altijd van droomde: een professor die zijn studenten naar buiten laat gaan, door het gras laat rollen en geestverruimende experimenten laat doen met LSD (bij wijze van spreken). Het soort professor dat levens voorgoed verandert en dat nog decennialang wordt bedankt en beschreven in boeken en films.

B

Groningen zelf! Mijn opa en oma, de ouders van mijn moeder, kwamen ervandaan. Ze heetten Hilly Beerlings en Egbert de Jong. Hij kwam uit Briltil, zij uit Marum. Opa fietste eind jaren veertig zes dagen per week naar Groningen stad, om aan de Hogere Technische School te studeren. Oma nam begin jaren vijftig vijf dagen per week de bus om in Groningen de administratie te doen voor een kantoor, een periode die ze altijd omschreef als een van de gelukkigste van haar leven. Opa en oma waren verhuisd naar de randstad tegen de tijd dat ik werd geboren. Maar in de zomervakanties namen ze mij en mijn neefje Lars soms mee terug naar de wereld van hun jeugd. Mijn oma overleed in 2012. Mijn opa overleed acht jaar later, een paar dagen nadat *Jaguarman* werd gepubliceerd, een boek over mijn Surinaamse wortels. Het was het eerste van mijn zeven boeken dat ontplofte. Het werd vertaald in het Frans, in het Duits, bracht me naar alle uithoeken van Nederland, naar Suriname en Amerika. Het voelde fijn en logisch om aan het einde van die gekke achtbaan terug te keren naar de provincie waar het voor mijn Nederlandse familie ooit allemaal begon; om mijn Surinaamse en mijn Nederlandse wortels bij elkaar te brengen. Opa en oma hadden dat leuk gevonden.

Een van de belangrijkste dingen die ik in twintig jaar schrijven heb geleerd, is dat het uiteindelijk niet gaat om het maken van mooie zinnen of het formuleren van slimme gedachten. Het gaat om het grijpen en doorgeven van energie. Die energie is overal om ons heen aanwezig. Via woorden kun je hem vangen, samenballen, focussen en doorschieten, als een laserstraal, en zo kun je weer dingen in de werkelijkheid veroorzaken. Het is belangrijk

om je daar bewust van te zijn, als schrijver: verhalen hebben kracht, dat is waarom er in de geschiedenis zo hard gewerkt is om sommige verhalen ongehoord te laten. Hoe wil je de levens van je lezers beïnvloeden? Welke realiteit wil je met jouw woorden veroorzaken?

Tijdens mijn gastlessen heb ik daar voornamelijk aan gewerkt met de studenten: ik wilde ze leren dat schrijven is als toveren en dat je dat kunt gebruiken om de werkelijkheid leuker te maken. Niet door dat uit te leggen, maar door ze dat zelf te laten ervaren. In de eerste les, bijvoorbeeld, schreef elke student een ode aan een medestudent. Het doel van de ode was om uit te vinden wat er mooi was aan de medestudent, dat uit te leggen aan de rest van de groep én tegelijkertijd het onderwerp van de ode gelukkig te maken. Tot mijn grote vreugde werkte het; er waren tranen. En de groep werd een groep.

In de weken die volgden, deden de studenten verschillende opdrachten om hun toverkracht te testen, op zichzelf en op elkaar. Ik leerde ze de geheime trucjes die het toveren effectiever maken, die ervoor zorgen dat de woorden doen wat je wilt doen. En toen iedereen het toveren in de vingers had, zijn we gaan werken aan deze bundel, voor u.

De studenten zijn in archieven gedoken, hebben vreemdelingen aangesproken, hebben zich verdiept in Groningse mythes, legendes en sprookjes. Ze zijn in onbekende werelden gestapt en wat ze daar vonden hebben ze getest in het nu. Het doel van deze bundel, beste lezer, is uiteindelijk om u gelukkig te maken. En misschien nog wel meer dan dat: om u bewust te maken van uw eigen toverkracht. Als je weet hoe je moet kijken, blijkt de wereld vol met wonderen. Van Suriname tot aan Groningen. Hier voor u ligt het bewijs. Ik hoop dat u met ons mee zult komen op avontuur, vanuit uw luie stoel. En dat we u zullen overtuigen om daarna zelf een avontuurtje te beleven.

Raoul de Jong
Marseille, maart 2024

Raoul de Jong

Gastschrijver 2023 – 2024

De stem van de jaguar

Lezing 20 november 2023

Goedenavond Groningen,

Ik ga u vanavond voorlezen uit mijn boek, *Jaguarman*, en ik ga u voorlezen uit de boeken die mij hebben geholpen om *Jaguarman* te schrijven. Mijn lezing is deels gebaseerd op *In Suriname*, een leesvoorstelling die ik in 2018 schreef, samen met de schrijfster Sanneke van Hassel. In totaal zullen we vanavond door meer dan 400 jaar geschiedenis gaan, hopelijk binnen een uur tijd. Er valt een hele hoop te vertellen, dus laten we gewoon maar beginnen.

Achtentwintig jaar lang was ik de enige bruine telg in een geheel wit gezin. Ik had een alleenstaande moeder, drie tantes, een oom, drie neefjes, drie nichtjes, een opa en een oma en dat was genoeg. Tot ik op een middag een mailtje kreeg: 'IK BEN OP ZOEK NAAR MIJN ZOON RAOUL DE JONG 😊😊😊'. Mijn Surinaamse vader had God gevonden en zocht nu naar zijn kinderen.

We spraken af om zes uur 's avonds in de hal van Amsterdam Centraal.

Alle zwarte mannen die langsliepen konden hem zijn. Ik hoopte op iemand als Humberto Tan. Of Denzel Washington. Maar van alle zwarte mannen op deze planeet is er natuurlijk maar één mijn vader. Hij was tien minuten te laat. Hij huilde en ik herkende hem meteen. Het was alsof ik in de spiegel keek. Achtentwintig jaar lang was mijn vader geen vader geweest, en toch zat er van alles van mijn vader in mij. Niet alleen qua uiterlijk, dat was het rare. Rekeningen, administratie, dat soort dingen snappen we niet. Hij ziet in alles het werk van de Heer, ik in alles het werk van de sterren. We geloven allebei in wonderen.

‘Hier zit een boek in!’ riep mijn redacteur meteen. Ik bromde: ‘Niet alles in mijn leven hoeft een boek te worden.’ Maar toen vertelde hij dat negentig procent van Suriname uit regenwoud bestaat. En ik heb mijn hele leven van het regenwoud gedroomd.

‘Heb ik een reden om het regenwoud in te gaan?’ vroeg ik mijn vader een paar weken later in een Surinaamse broodjeszaak.

‘Ja,’ knikte mijn vader. ‘Na de afschaffing van de slavernij kochten onze voorouders een stuk grond aan de Motkreek. De grond is nog steeds van onze familie, maar sinds de jaren ’50 is niemand er meer geweest.’

‘Waarom niet?’ vroeg ik.

‘Omdat daar slechte dingen zijn gebeurd.’ En toen fluisterde hij, zo zacht dat ik het bijna niet verstond: ‘Je betovergrootvader was een medicijnman, een wintprijester, die zo krachtig was dat hij zichzelf kon veranderen in een tigris, een jaguar.’

‘Een jaguar?’ vroeg ik. ‘Hoe dan?’

‘Met krachten van de duivel,’ zei mijn vader. ‘Krachten die van vader op zoon worden doorgegeven. Je betovergrootvader wist niet beter. Hij deed wat hij geleerd had van zijn voorouders uit Afrika. Omdat hij niet wist dat zijn acties gevolgen zouden hebben voor de kinderen van de kinderen van de kinderen. Maar maak je geen zorgen, omdat de broer van de jaguarman zich bekeerde tot het christendom en de afgodsbeelden van de jaguarman vernietigde,

zullen de geesten jou met rust laten.’ Mijn vader legde zijn hand op mijn schouder en zei: ‘Alsjeblieft zoon, laat het met rust.’

Maar een voorvader die zichzelf kon transformeren in het krachtigste dier van het Zuid-Amerikaanse regenwoud was precies wat ik zocht. Voor het eerst in mijn leven werd ik nieuwsgierig naar de geschiedenis van het land waarin mijn vader werd geboren, Suriname. Ik wist er net zo weinig over als de gemiddelde Nederlander. Bijna niets. En dus ging ik op zoek.

In Donner, de grootste boekwinkel van Rotterdam, hadden ze een kast vol met boeken over Indonesië en één boek over Suriname. Geschreven door twee witte Nederlanders. Over Desi Bouterse. Ik wilde niet weten wat Surinamers zouden kunnen leren van Nederland, ik wilde weten wat Nederlanders zouden kunnen leren van Surinamers. Ik zocht naar Surinaamse versies van James Baldwin, Martin Luther King en Maya Angelou. Naar schrijvers die leken op mijn vader en die me zouden vertellen wat er mooi was aan mijn vader en mijn vadersvaders vader.

Die bestonden niet, werd in de boekwinkel gezegd. Dus zocht ik thuis door op het internet. Na lang zoeken vond ik een boek dat in 1934 werd gepubliceerd en daarna werd vergeten totdat Surinaamse studenten in de jaren zestig een kopie ontdekten in een kluis. Het heet *Wij slaven van Suriname*. En werd geschreven door Anton de Kom. Vanaf de eerste alinea was ik gegrepen:

Van 2 tot 6 graden zuiderbreedte, van 54 tot 58 graden westerlengte, tussen het blauw van de Atlantische Oceaan en het ontoegankelijke Toemak-Hoemak gebergte dat de waterscheiding vormt met het Amazonebekken, gevat tussen de brede waterstromen der Corrantijn en Marrowijne, die ons van Brits en Frans Guyana scheiden, rijk aan ontzaglijke bossen waar de groenhart, de barklak, de kankantrie en de kostbare bruinhart groeien, rijk aan brede rivieren, waar reiger, wieswiesies, ibissen en flamingo's hun broedplaatsen vinden, rijk aan natuurlijke schatten, aan goud en bauxiet, aan rubber, suiker, banaan en koffie... arm aan mensen, armer aan menselijkheid. Sranang- ons vaderland.

Suriname, zoals de Hollanders het noemen.

Anton de Kom was mijn eerste gids in de zoektocht naar de stem van mijn voorvader de jaguarman. Anton was een man die leek op mijn vader, die zijn stem had gebruikt om te vertellen hoe de geschiedenis van Suriname voor onze vaders was geweest. Want zulke mensen bestaan wel degelijk, blijkt als je zoekt. In de volgende jaren zou ik nog een hele reeks gidsen vinden.

Ik vond ze in boeken en ik vond ze tijdens mijn reis door Suriname. Vanavond is dit hun podium. Ik zal u vertellen wat ze mij vertelden in de zoektocht naar de jaguar, in hun eigen woorden.

Een kleine waarschuwing: wie zoekt naar het licht kan niet om de duisternis heen. Er kunnen soms pijnlijke woorden vallen. Niet omdat ik het met die woorden eens ben, maar omdat we ze nodig hebben om te begrijpen waar de jaguarman tegen vecht.

Drie dagen brachten we met elkaar door, Anton en ik. Van Anton leerde ik alles wat ik op school niet had geleerd. Via hem las ik Sir Walter Raleigh, ontdekkingsreiziger en een van de eerste Europeanen die over Suriname schreef. In 1595 deed Raleigh de kust van Suriname aan, en in 1596 schreef hij daarover in *The Discovery of Guiana*:

In Guiana (...) all the rocks, mountains, all stones in the plains, woods, and by the rivers' sides, are in effect thorough-shining, and appear marvelous rich; which, are the true signs of rich minerals, being tried to be no marcasite, but are no other than El madre del oro, as the Spaniards term them, which is the mother of gold.

Zoals wel vaker met geschiedenissen, begon ook de geschiedenis van Suriname met Het Paradijs. De eerste Europeanen kwamen er, omdat ze dachten dat El Dorado er lag. Een stad waar alles van goud zou zijn gemaakt. De Spanjaarden waren er als eersten, al vóór de verkenningen van Walter Raleigh. Na de Spanjaarden kwamen de Engelsen, toen de Fransen, toen de Engelsen weer en vanaf 1667 de Nederlanders, en zij bleven.

El Dorado werd nooit gevonden, maar de Europeanen zijn nooit meer verdwenen. Een sprookje was de reden dat een stuk regenwoud met vier maal de oppervlakte van Nederland Suriname werd. En dat voor Suriname het feest begon.

Op 25 november 2015, de dag waarop Suriname 40 jaar onafhankelijkheid vierde, vloog ik voor het eerst in mijn leven naar het land waar mijn vader is geboren. Na negen en een halfuur vliegen zakte het vliegtuig door de wolken. Ik zag eindeloze groene golven. 'De jungle?' vroeg ik, met tranen in mijn ogen, aan de vrouw naast me. Ze schudde haar hoofd en maakte een *tjurie*: 'De oceaan.'

Daarachter lag Suriname. Plat. Ingeperkt en afgekaderd, keurig opgedeeld in vakjes. Een halve dag gevlogen en weer terug in Nederland. Juist toen ik wilde vragen wat er met de jungle was gebeurd, zag ik haar. Eindeloos, magisch en onaangeraakt, zo ver als je keek. Een groen dekbed, een veld broccoli. Met daardoorheen een bruine, kronkelende rivier. En het was meer dan een plaatje, ik voelde haar vanuit het vliegtuig. Ze bestond dus toch. De wildernis.

In *De menschetende aanbidders der zonneslang*, een boek uit 1907, las ik over de mensen die in Suriname hadden gewoond, voordat Suriname Suriname werd. De inheemsen of 'indianen' zoals ze ooit werden genoemd.

Het boek werd geschreven door de broers Frederik en Arthur Penard, twee broers die afstamden van Franse planters. Ze stelden vragen aan de kapiteins en de piaimannen, de medicijnmannen van de inheemse bevolking, om uit te zoeken wat hun eigen cultuur van de inheemse cultuur zou kunnen leren. Een van hen, de kapitein Ingoekoe, vertelde dit:

(Eertijds enz.) voor nog de grootvader van mijn grootmoeder geboren was, kwamen de Indianen veel talrijker voor dan thans. Zij leefden tevens gelukkiger, wijl de macht der toenmalige Piaaimannen den Booze Geesten overal in bedwang hield.

Drank ontbrak nooit; kinderen gehoorzaamden hunne ouders; nimmer doofden de barbakotvuren uit, wyl het wild altijd in overvloed voorhanden was en de visschen in de krekten krioelden.

Maar dit aardsch paradijs veranderde toen aan onze kusten schepen vol strijders verschenen, aan wier hoofd stond een man genaamd Pairaoende-po. Hij was een blanke, die de algemeene opmerkzaamheid tot zich trok door zijn vreemd uiterlijk.

Moordend en roovend trok hij langs onze kusten. Wee den Indianen, die in zijn handen vielen, want levend werden ze verbrand of gevild en opgegeten! Overal waar het monster verscheen, vluchtten de Roodhuiden naar alle richtingen, doch hij vervolgde hen onmeedogend, tot zij ten einde raad besloten zich te vereenigen om aan het geweld een einde te maken.

Ze vochten terug 'gelijk den Jaguar hunner boschen.'

De broeders Penard geven ook een lijstje van de inheemse volken die ooit in Suriname hebben gewoond. Over de Arawakken schrijven ze: 'Tijgerindianen. Zij konden zich vroeger in tijgers veranderen.' Het was een eerste hintje dat deze zoektocht naar de jaguar wel degelijk ergens op sloeg. Al was mijn jaguarman volgens mijn vader niet inheems, maar Afrikaans.

De tuin van mijn eerste logeeradres kwam uit op de Surinamerivier. Aan de overkant van het water lagen plantages die daar ooit door de Nederlanders werden aangelegd: een dreigende, donkergroene plantenmuur. Zevenhonderdvijftig plantages waren er in de geschiedenis van Suriname. Op het hoogtepunt zo'n 660 tegelijk. Met namen als Zeezicht, Mon Plaisir, Naaldwijk of Nijd en spijt. Bijna al die plantages zijn tegenwoordig verlaten. Misschien zijn het er te veel, of is hun geschiedenis te pijnlijk, en dus liggen ze daar, slapend, onaangeraakt – vervloekt?

Ik maakte een afspraak met de Nederlandse architect én plantage-expert Philip Dikland. Zestien jaar geleden stapte hij op een zondagmiddag in een

bootje om naar een verlaten plantage aan de overkant van zijn huis te varen. Gewoon, als experiment, om te kijken wat hij daar nog kon vinden. Sindsdien had hij meer dan driehonderd verlaten plantages bezocht.

‘Je moet het zo zien,’ zei Philip Dikland, ‘Suriname was geen land, Suriname was een bedrijf, een nv, waarvan de leiding in Amsterdam zat. Uiteindelijk vertellen alle plantages hetzelfde verhaal: het verhaal van de landbouw, het verhaal van een bedrijf. Een kapitalistisch bedrijf met 200 tot 500 slaven dat suiker of koffie produceert voor de Europese markt. Een kaart van Suriname is eigenlijk een kaart van een bedrijfsterrein. Zo’n verzamelterrein aan de rand van een Nederlandse stad, dat is Suriname: 750 bedrijven naast elkaar, bezig met de landbouw.

Mensen kwamen hier aan en dan hadden ze ‘recht’ op een stuk grond, daar hoefden ze niet voor te betalen. Dan zei de gouverneur: “Gaat u maar het bos in en kies maar een stuk grond.” Je vroeg een landmeter er een kaart van te maken en die werd dan ingeschreven. Als er indianen woonden, dan werden ze weggejaagd.

Amsterdam had dat hele grote gebied van Suriname van de prins der Nederlanden cadeau gehad. En dat grote stuk grond moesten ze te gelde gaan maken. Alleen het verkopen van het onroerend goed lukte niet zo. Het was te ver weg. Mensen wilden er niet naartoe. Dus ze zeiden: oké, de grond is gratis, en we gaan ook nog Afrikaanse slaven aanleveren, daar moet je ons wél voor betalen én je moet belasting betalen. De truc was de slavenhandel, daar verdienden ze veel aan. En de truc was de belasting, daar verdienden ze ook veel aan. Zo probeerden ze het bedrijf Suriname winstgevend te maken.

De banken hebben uiteindelijk het meeste geld verdiend door deze hele situatie. Bankers waren toen meer handelshuizen, die ook voor bank speelden. Zoals de voorgangers van de ABN AMRO Bank of de families Van der Pol en Insinger. Van dat soort lui. Hele rijke Amsterdamse families – vaak woonden ze aan de grachtengordel – die in Suriname nog rijker werden.

Wat niet ontstaat, is een maatschappij. De mensen die vrij zijn willen terug naar Nederland, de mensen die niet vrij zijn krijgen geen gelegenheid, die worden alleen maar afgebeeld. Met slavernij kan niks ontstaan, niks ontwikkelen. Behalve geld.

Een kleine groep planters kwam hiernaartoe, die beulde zijn slaven af om in zo kort mogelijke tijd zo veel mogelijk productie te maken. Maar let wel: het is niet zo dat de plantagehouders speciaal wreed waren. Gewone mensen komen in zo'n systeem terecht en na twee jaar beginnen ze andere mensen dood te slaan, of ze laten dat doen. Ik heb niet de neiging om mensen dood te slaan, jij ook niet. Maar wat als er een systeem is dat zegt: "Dat is goed, dat moet je doen, zo laat je zien dat je de baas bent."

Op de middelbare school leerde ik nooit over de gruwelen van de Nederlandse slavenhandel, maar in mijn zoektocht naar de jaguar kon ik er niet omheen.

Alleen al in de periode van de Nederlandse slavenhandel werden over de hele wereld in totaal 11 tot 12,5 miljoen Afrikaanse mensen – opa's, oma's, vaders, moeders, kinderen – verscheept en verkocht. Wie die mensen waren geweest voordat ze tot slaaf werden gemaakt, welke taal ze spraken, wat ze meenamen naar Suriname, in welke goden ze geloofden, hoe ze de slavernij overleefden, dat wordt in geen enkel archief vermeld. Nummertjes en cijfers vind je daar, bonnetjes, winst-en-verliesrekeningen.

De 'meesters' gaven de 'slaven' alleen een gezicht, wanneer dat relevant was voor de zaken. Zoals in het boek *De landbouw in de kolonie Suriname* uit 1835, geschreven door de Groninger – oeps – Marten Douwes Teenstra.

Marten Douwes kwam uit een rijke boerenfamilie in Ruigezand en vertrok in 1828 naar Suriname, waar hij aan de slag ging als landbouwadviseur.

In zijn boek, dat door een Groningse uitgeverij werd gepubliceerd, gaf Teenstra een lijstje van de verschillende types 'zoutwaternegers' – 'slaven' die fris uit Afrika waren aangekomen en die in Suriname op de slavenmarkt

werden verkocht. Want voor men iets kocht, wilde men natuurlijk wel graag even weten welk vlees men in de kuip had. Letterlijk.

Teenstra maakte onderscheid tussen de 'loango-negers', de 'damakoekoes' en de 'cormantijns':

De Cormantijns, of volgens Negerspraak, Cromantiens zijn tot neervallens toe verzot op het dansen, en over het algemeen goede werkslaven, maar tevens zeer driftig en groote beminnaars van hondenvleesch; zij zijn zeer trotsch en hoogmoedig, gevende zich altijd uit als van koninklijke familie, zoo al geene kinderen van eenen koning te zijn, en gelooven dat, wanneer zij sterven, zij in hun geboorteland weder opstaan, waardoor men zeer vele zelfmoorden onder hen heeft; zulks kan men echter veelal voorkomen, wanneer men hen verzekert en door voorbeelden aantoont, dat, wanneer een hunner tot zelfmoord overgaat, het hoofd van den romp zal worden gekapt.

Anton de Kom verwijst in zijn boek vaak naar het dagboek van John Gabriël Stedman, zoon van een Nederlandse moeder en een Schotse militair, die eind achttiende eeuw dienst nam in het leger dat Nederland naar Suriname had gestuurd om aanvallen van mensen die weigerden 'slaaf' te zijn de kop in te drukken.

Het werd uitgegeven als *Reize naar Surinamen*, het is een ooggetuigenverslag van hoe gruwelijk de slavernij werkelijk was. Dit zag Stedman bijvoorbeeld met zijn eigen ogen gebeuren in april 1773:

April 1773: met de heer Karel Rynsdorp maakte ik een uitstapje. Hij roeide me in zijn schuit naar vijf mooie koffieplantages en één suikerplantage. Op een ervan, Schoonoord, was ik getuige van een barbaarse vertoning die ik de lezer niet wil onthouden.

Het slachtoffer was een goed uitziende oudere zwarte man die veroordeeld was tot honderd zweepslagen. Tijdens de uitvoering van de straf door twee negerhelpers haalde hij een mes te voorschijn, waarmee hij de opzichter wilde neersteken. Dat lukte niet, waarop hij het mes in zijn eigen ingewanden stak en het een aantal keer heen en weer haalde tot hij neerviel voor de voeten van de opzichter. Hij overleefde het en werd voor straf dag en nacht aan een gloeiend fornuis vastgeketend. Zijn hele lichaam raakte met blaren bedekt.

Of op 12 augustus 1776:

...in Paramaribo behoorden barbaarsheden tot de orde van de dag. Mijn oren werden doof van het geluid van de zweepslagen en het gekerm van de negers. Een van de grootste tirannen was ene mevrouw Spaan. Ik keek op een dag uit mijn raam en zag haar opdracht geven om een jonge zwarte vrouw te geselen, maar dan alleen op de borsten. Ze leek er genoeg in te scheppen de geseling gade te slaan.

Om dit beeld uit mijn geest te verdrijven nam ik een whisky en ging ik een stuk rijden. Het eerste wat ik zag was een naakte negerin die uit een raam op een hoop gebroken flessen was gevallen. (...)

Het griezelige van de slavernij is dat het niet zomaar toevallig allemaal ontstond. Zoals de concentratiekampen van de Tweede Wereldoorlog niet hadden kunnen bestaan als iemand ze niet eerst achter een tekentafel had ontworpen, zo was ook deze hel iets waar van tevoren over na was gedacht. In de bibliotheek van Rotterdam vond ik naast *Wij slaven van Suriname* een boek uit 1982, *Van Priary tot en met De Kom*, geschreven door de Surinaamse historicus en econoom Sandew Hira.

Sandew vertelde me over een 'slavenreglement' van zeventien artikelen uit 1777 dat tot de afschaffing van de slavernij bestond. Een aantal van die artikelen was duidelijk bedoeld om het verschil tussen de 'slaaf' en de 'meester' zo veel mogelijk uit te vergroten en te benadrukken. Er was nagedacht over kleding: een 'slaaf' mocht geen 'kousen, schoenen, opgetoomde hoeden off enig goud off juwelen' dragen. Er waren regieaanwijzingen voor de interactie tussen de 'meester' en de 'slaaf': als de 'slaaf' op straat een 'meester' tegenkwam, keek de 'slaaf' naar de grond en deed een stapje opzij. 'Slaven' mochten niet in groepen over straat lopen, 'of enig gerucht maken'. En alles wat voor de 'slaaf' verboden was, was voor de 'meesters' toegestaan, en andersom.

Misschien een van de belangrijkste beperkingen voor 'slaven': ze mochten niet leren lezen of schrijven. 'Een grote misdaad' zou dat zijn, want 'alles

wat zij meer weten trekt tot nadeel van den Planter', en 'zij zijn nooit zo dom of men kan hun dit leeren.'

De geschiedenis wordt geschreven door de winnaars, nietwaar? Dat hadden de meesters goed begrepen. Maar door koppig te blijven zoeken naar de kracht van de jaguar, begreep ik dat tot slaaf gemaakten wel degelijk hun stem hadden gebruikt en doorgegeven. Ze moesten alleen dubbel zo slim zijn om dat te kunnen doen. Ze vonden manieren om te spreken, op zo'n manier dat de 'meester' hen niet verstond en in zijn dwaling kon blijven leven dat hij werkelijk een meester was.

Een van de mooiste voorbeelden vond ik in het Koto Museum, op nummer 43 in de Prinsessestraat in Paramaribo. Het werd opgericht door Christine van Russel-Henar, de dochter van Ilse Henar-Hewitt, die in 1987 het allereerste boek had geschreven over Surinaamse koto's en angisa's, de Surinaamse klederdracht die ontstond tijdens de slavernij.

Volgens één versie van het verhaal ontstond die klederdracht omdat Europese vrouwen zo zorgden dat 'slavinnen', die tot dan toe met onbedekt bovenlijf rondliepen, er zo onaantrekkelijk mogelijk uitzagen. De koto verhulde hun vormen, gaf hun een bochel en een grote dikke kont.

Maar in het Koto Museum begreep ik dat niets was wat het leek: elke koto zit vol geheime boodschappen. Een koto was niet zomaar een jurk. Het was een strijdtenu. Als je wist hoe je de koto moest lezen, kreeg je een kijkje in het hoofd van de draagster. Elk element – van de kleur van de jurk tot hoever het jasje was gesloten – betekende wat. De angisa, bijvoorbeeld, de plankhard gesteven hoofddoek, kon op honderden manieren om het hoofd worden gebonden. En elke bindwijze drukte wat uit. Een gemoedstoestand, een stemming, een geheime boodschap. Bijvoorbeeld:

'Wacht op me op de hoek.'

Of:

‘Volg me.’

Een andere manier waarop tot slaafgemaakten hun stem doorgaven, was via muziek. Tijdens de slavernij was er voor slaven van alles verboden. Maar op nieuwjaarsdag, tijdens begrafenissen en oogstfeesten werd zingen, dansen en muziek maken toegestaan. En de ritmes waarop gedanst werd waren niet zomaar ritmes. Ze waren als een geheime taal, die was meegekomen uit Afrika. Niet alleen naar Suriname, maar naar alle plekken op aarde waar Afrikanen door de slavernij terechtkwamen. Het was een taal waarmee tussen mensen gecommuniceerd werd, maar vooral ook tussen mensen en de Afrikaanse krachten die ook op de slavenschepen waren meegekomen, de Afrikaanse goden.

Het zijn ritmes die wij allemaal kennen. In Suriname zouden ze de basis worden voor kaseko- en kawinamuziek, in Cuba voor mambo, rumba en chachacha, in Brazilië voor samba, bossanova en maracatu en in de Verenigde Staten voor boogaloo, charleston, jazz, soul, blues, pop en hiphop. De Afrikaanse goden die met die ritmes werden opgeroepen, hielpen mensen om de gruwelijke straffen te doorstaan. Met de teksten van liedjes werden de ‘meesters’ bespot, werden er herinneringen aan Afrika in leven gehouden én werden er geheime ontsnappingsroutes doorgegeven. Een van de leukste voorbeelden vond ik in *Van Priary tot en met De Kom*. Op bladzijde 169 citeert Sandew Hira een stukje uit een tijdschrift voor zendingen, over een opstand in 1862 op plantage Rac à Rac:

‘Op zekeren avond hadden de slaven zich tot laat in den nacht met dansen en zingen vermaakt. Geen van de opzichters vermoedde dat er iets bijzonders op handen was. Toen de directeur zich even vertoond had bij hun vermaken, hoorde hij een steeds terugkerend refrein, dat hij niet kende. Hij vroeg wat de slaven toch zongen en kreeg als antwoord: ‘Te joe na sa si mi moro, miau!’
Woordelijk vertaald is dit: ‘Als gij mij niet meer zien zult, dan miauw!’

De volgende ochtend werd de ‘directeur’ wakker en begreep hij wat zijn ‘slaven’ hadden bedoeld: ze waren bijna allemaal verdwenen, als een kat in de nacht, en alles wat niet vastzat hadden ze meegenomen. Miauw miauw.

Ik had op school nooit geleerd hoe verschrikkelijk de slavernij was geweest. Maar misschien nog erger is dat ik nooit leerde dat er ook altijd verzet was. Anton de Kom was de eerste die me vertelde over de vele tot slaaf gemaakten die van de plantages ontsnapten. Met hulp van de inheemse bevolking én bovennatuurlijke krachten vluchtten ze het regenwoud in en vanuit daar voerden ze een guerrillastrijd tegen de Hollanders. Ze werden ‘Marrons’ genoemd. Anton de Kom schrijft:

‘De Marrons’ – daaronder verstond men diegenen onzer vaders, die ondanks ketens en bewaking aan de slavernij der plantages ontsnapten; de rebellen, die de gruwelijke straffen en bedreigingen der blanken tartten; de opstandelingen die de verschrikkingen van het oerwoud trotseerden om aan het einde van hun zware tocht de dood of de vrijheid te vinden.

In de jaren zestig van de achttiende eeuw, honderd jaar voordat de slavernij werd afgeschaft, tekenden de eerste drie groepen Surinaamse Marrons – de Aukaners, de Saramaccaners en de Matawai – vredesverdragen met de koloniale overheid: ze zouden elkaar voortaan met rust laten. De stad werd officieel van de Nederlanders, het bos van de Marrons. Ze ontsnapten niet alleen, ze bloeiden: op de een of andere manier slaagden ze erin om in het regenwoud nieuwe dorpen en staten te stichten, soms met duizenden inwoners. Tot op de dag van vandaag leven veel Marrons in die dorpen, afgescheiden van de rest van het land, onder hun eigen bestuur, met hun eigen gebruiken, talen, wetten en goden. Ze vertellen hun eigen versie van de geschiedenis. Een versie waarin de Nederlanders slechts figuren zijn en niet de hoofdrolspelers.

Het volgende fragment las ik in *Met eigen ogen, een hedendaagse kijk op de Surinaamse slavernij*, een boek dat in 2003 werd geschreven door de Suri-

namers Clark Accord en Nina Jurna. Het komt uit een verhaal dat aan hen verteld werd door de Surinaamse natuurgenezer Heyns Landveld:

Van oorsprong zijn wij geen slaven, wij komen voort uit Ma Chefe, een vrije vrouw.

Zij, onze oermoeder, kwam uit Ghana. Ze is naar Suriname gekomen omdat ze op zoek ging naar haar man en haar drie broers. Die waren op een dag door slavenhalers ontvoerd uit het dorp waar ze woonden. Ze werden op een schip gezet en de Atlantische Oceaan overgevoerd.

Wij als Afrikanen kenden toen nog de spirituele wetten, waardoor je van gedaante kon veranderen of onzichtbaar worden. Met haar gevoel, haar luku en firi, zoals we in Suriname zeggen, veranderde onze oermoeder Ma Chefe zich in een papegaai en vloog de zee over.

Na zes weken kwam Ma Chefe terecht op plantage Kofi Gron, in de buurt van Meerzorg. Ze zag hoe haar man Agosto voorover gebukt stond om zweepslagen te ontvangen van zijn meester. 'Agosto, wat is er, ben je ziek?' vroeg ze haar man. Agosto schrok zo dat hij struikelde, waardoor ook de meester bijna omviel. Deze slavenmeester, een van de beruchtste uit het gebied, heette mister John. Door de struikelpartij werd hij nog agressiever en sloeg Agosto nog harder. Uiteindelijk lukte het onze oermoeder haar man te bevrijden.

Tijdens mijn reis naar Suriname trok ik het regenwoud in en bezocht het Marrondorp Pikin Slee, samen met mijn Italiaanse vriend. Mensen leefden er in kleine houten huisjes, met prachtige deuren met houtsnijwerk. De straatjes waren allemaal schoongeveegd. Ik zag een soort hutten, van gedroogde takken en planten, die tempeltjes bleken te zijn voor de geesten die uit Afrika waren meegenomen.

In Pikin Slee hoorde ik voor het eerst over de Kromanti. Een Afrikaanse beschermgod die Marrons zou hebben geholpen om de weg te vinden door het regenwoud. Ik kwam die term, 'Kromanti', weer tegen in het eerste wetenschappelijke werk dat ooit geschreven werd over winti, een vuistdikke bijbel van 592 pagina's, dat in 1972 voor het eerst werd gepubliceerd als proefschrift: *Winti – Een Afroamerikaanse godsdienst in Suriname*. Het werd geschreven door de Surinaamse schrijver en psychiater Charles Wooding:

De kromanti zijn een familie van zeven broers, die zich op verschillende manieren manifesteerden. Een van die broers, wordt ook wel tigri-winti genoemd, omdat, zegt men, hij zich in het bos manifesteert als tijger. Aangezien de Afrikanen in Suriname de jaguar vonden die grote overeenkomst vertoont met het luipaard, was het niet moeilijk ook deze god naar Suriname te verplaatsen.

Er zijn geen jaguars in Afrika, maar wel luipaarden. Zij zijn bijna net zo groot als jaguars, hebben eenzelfde soort vacht, en voor veel Afrikaanse volken zijn luipaarden even heilig als de jaguar voor de inheemse volken van Zuid-Amerika. Op zoek naar een link tussen de jaguar en Afrikaanse tot slaaf gemaakten stuitte ik op het boek *Voice of the Leopard: African Secret Societies and Cuba*, van de Amerikaanse geschiedkundige Ivor Miller. Dit boek vertelde dat uit een rivier in het huidige Nigeria lang geleden een stem zou hebben geklonken. De stem van het luipaard. Een stem die zoveel kennis bevatte dat hij tot op de dag vandaag wordt doorgegeven met dansen, rituelen en een geheimschrift, door een genootschap genaamd 'Ékpè' – 'luipaard'. De leden in de hoogste rangen van dat genootschap zouden de kracht hebben om zichzelf in een luipaard te veranderen. En Ivor Miller had kunnen aantonen dat die mannen door de slavernij onder andere in Cuba terecht waren gekomen. Volgens de overlevering expres, zodat ze hun stamgenoten konden bevrijden.

Dat klonk me niet als iets slechts in de oren, integendeel: het klonk als een zegen. En toch was mijn familie op de een of andere manier gaan geloven dat de jaguar een vloek was. Na de afschaffing van de slavernij hadden ze zich allemaal bekeerd tot het christendom, behalve die ene jaguarman. In plaats van een witte meester met een zweep kregen ze nu een witte priester met een boek vol met regels, een God die hun voorouders en hun krachten vervloekte en de dreiging van de hel verkondigde. Waarom hadden ze dat geaccepteerd?

Ik vond een mogelijk antwoord in een boek uit 1864, het eerste boek dat werd geschreven door een zwarte Surinaamse man, een jaar nadat de slavernij officieel werd afgeschaft. En het was niet het antwoord dat ik zocht. Het heette *Bekentenisboek uit het land der heidenen*. De schrijver heette Johannes King.

Johannes King groeide op in het regenwoud bij de Marrons. In 1857 had hij een visioen gekregen waarin de christelijke God hem opdroeg zich te laten dopen. Hij meldde zich bij de Evangelische Broedergemeente, de broeders die ook mijn Surinaamse voorouders zouden bekeren na de slavernij. Zij gaven Johannes een boekje waarmee hij zichzelf leerde lezen en schrijven. *Bekentenisboek uit het land der heidenen* bleek een grote waarschuwing tegen zijn eigen cultuur. Omdat dat is wat je moest schrijven, als je als zwarte man hogerop wilde komen in een maatschappij die werd bestuurd door Nederlanders? Of omdat hij uit eigen ervaring wist hoe verdorven zijn eigen cultuur was? Johannes bracht me voor het eerst aan het wankelen. Hij was de eerste die me vertelde dat mijn jaguarman ook een ander soort wintipriester had kunnen zijn. Een type wintipriester dat ‘wisiman’ werd genoemd en werd ingeschakeld als mensen andere mensen, hun eigen mensen, kwaad wilden doen. Aldus Johannes:

De wisimannen houden er allerlei boze praktijken op na. Ze kunnen iemand doden door een giftige slang op hem af te sturen om hem te bijten, en ze zijn in staat met de boze geest te spreken, die ze bakroe noemen. Ze kunnen hem opdragen iemand op afstand te doden, al is die persoon niet in de buurt. Als ze zijn naam maar kennen, spreken ze met de boze geest en geven hem wisi om bij het slachtoffer te brengen.

Dat brengt me bij een ongemakkelijke waarheid: als je de geschiedenis gaat herschrijven, is het aantrekkelijk om van de ‘winnaars’ de schurken te maken en van de ‘verliezers’ de helden. Maar ook dat beeld klopt niet, niet helemaal. Dat er mensen werden onderdrukt, betekende niet dat die mensen alleen maar goed waren. Dat er geen onderlinge jaloezie bestond, dat

er niet werd geroddeld, niet werd gevochten. Philip had me dat eigenlijk al verteld: er was slechts een heel klein groepje mensen dat werkelijk van deze duistere geschiedenis profiteerde, maar die geschiedenis was er niet geweest als een veel grotere groep mensen er niet aan mee had gewerkt. Dat gold voor mensen in alle kleuren.

Mijn uitgave van *Bekentenisboek uit het land der heidenen* eindigde met een dagboek dat Johannes had bijgehouden toen hij als zendeling van de Evangelische Broedergemeente het binnenland in trok om zijn eigen volk te bekeren. In een van de dorpen vond hij een tempel zoals ik in Pikin Slee had gezien, waarmee hij deed wat de broer van mijn betovergrootvader, de jaguarman, ooit moet hebben gedaan. Hij schreef:

Ook hebben zij daar drie plaatsen waar zij tot hun afgoden bidden. Een oude gewoonte die zij hebben aangehouden tot op de dag van vandaag. Zij houden deze plaats goed schoon. Ik ging er echter heen, velde de bomen en liet ze zo vallen dat zij alle plaatsen bedekten waar de heidenen hun afgoden aanbidden.

Een aantal dorpsbewoners zag hem als een moordenaar, schreef hij.

Ik, Johannes, beriep mij op de sterke naam van Jesus. Ik sprak: 'Bekeert U, en ziet toch af van al die afgoderij.'

Vervolgens zei hij bijna letterlijk wat mijn vader ooit had gezegd toen hij me waarschuwde om niet achter de jaguarman aan te gaan:

'Want als U de here Jezus niet wilt gehoorzamen, zal hij U met een boze straf bezoeken, die zich tot Uw kinds kinderen zal uitstrekken. Amen.'

Nog diezelfde avond werd ik ziek. Ik was besmet met het zikavirus. Misschien kunt u zich dit virus nog herinneren? In 2015 werd er in de kranten over geschreven alsof het het einde van de wereld was. Vier dagen lag ik zwetend op bed in Paramaribo. En werd steeds banger dat mijn vader misschien wel degelijk gelijk had.

In 1873 was de gehele Surinaamse bevolking vrij, nu echt. Na de afschaffing van de slavernij hadden ze nog verplicht tien jaar tegen een habbekrats op hun voormalige plantages moeten werken.

‘Ze waren vrij. Dat wil zeggen,’ schrijft Sandew Hira, ‘vrij om te balanceren tussen verhongeren, het verkopen van je arbeidskracht als loonarbeider, of het opbouwen van een bestaan als ambachtsman of kleine boer.’

Mijn voorouders, waaronder de jaguarman, kozen voor dat laatste: ze verhuisden naar een verlaten plantage aan de Motkreek. Ondertussen draaiden de Nederlandse megaplantages ook nog gewoon. Aangezien de plantage-eigenaren heus wel snaptten dat ex-slaven weinig zin hadden om nog langer op die plantages te werken, werden er opnieuw mensen geïmporteerd.

Al vanaf 1853 kwamen er in totaal zo’n vierenzeventigduizend contractarbeiders naar Suriname, een paar uit China, waaronder een van mijn voorouders, Tan A Kiam, maar vooral Brits-Indiërs en Javanen uit Nederlands-Indië. Een van hen was Munshi Rahman Khan. Hij kwam in 1898 op vierentwintigjarige leeftijd vanuit India naar Suriname. Al op het schip naar Suriname hield hij een dagboek bij. In 2003 werd dat uitgegeven als *Het dagboek van Munshi Rahman Khan*, waardoor ik uit de eerste hand over het leven als contractarbeider kon horen. Op het schip schreef hij:

Velen van ons werden duizelig en moesten overgeven als het schip heen en weer en op en neer ging. Zelfs ik was bijna drie weken lang zeeziek. Het water was koud, toen ons ’s ochtends werd verteld dat onze bestemming in zicht was. We zagen een dunne donkere streep aan de horizon. We hoorden dat de kustlijn die we zagen het oerwoud van Suriname was.

Een paar dagen later begint hij zijn werk als contractarbeider:

De nachtwachter maakte ons om vier uur ’s ochtends wakker. Toen de bel luidde, namen we ons kapmes en liepen met de opzichter naar de cacaoelden. We moesten van een bed met een lengte van tien voet gras kappen en het verzamelen in het midden. Voor ieder gekapt cacaoeld kregen we 1,50 roepie. Ik had nooit zulk werk verwacht. Ik moest ervan huilen.

“Waarom heb ik dit verdiend?” Maar nu was het te laat om spijt te hebben.

Net als tijdens de slavernij werden contractarbeiders mishandeld en uitgehongerd. Net als tijdens de slavernij vluchtten contractarbeiders van de plantages en kwamen ze veelvuldig in opstand. Net als tijdens de slavernij was de witte Nederlander de gouden standaard en werden alle andere bevolkingsgroepen – de creolen, de Hindoestanen, de Chinezen en Javanen, tegen elkaar uitgespeeld. Alles bleef zoals het was. De machthebbers bleven aan de macht. Maar toen, in 1933, arriveerde Anton de Kom. Hij vertelt erover in het laatste hoofdstuk van *Wij slaven van Suriname*. Op zijn twintigste was Anton naar Nederland vertrokken, waar hij was getrouwd met Petronella Borsboom en waar hij actief werd in de communistische partij. In Den Haag begon Anton te zoeken in archieven naar bewijzen van de verhalen die zijn ouders en zijn grootouders hem hadden verteld als kind over de slavernij. In de Koninklijke Bibliotheek zag hij al hun verhalen bevestigd in bankboeken, jaarverslagen en bonnetjes.

Wanneer Anton bericht krijgt dat zijn in moeder in Suriname op sterven ligt, stap hij samen met zijn gezin op een schip naar Paramaribo. Anton is van plan om in Paramaribo een toespraak te houden, een lezing waarin hij zal vertellen wat hij in de Nederlandse archieven over de geschiedenis van Suriname heeft uitgevonden. Maar de Nederlandse en de koloniale overheid houden hem strak in de gaten en op alle mogelijke manieren wordt hem een openbaar optreden onmogelijk gemaakt. In zijn slaap vindt hij een oplossing:

Luidschreeuwend wiekt een verschrikte owroekoekoe van de boom op. Het is alsof iemand plotseling aan mijn hart geklopt heeft: wat zul je doen om de ellende van je volk te verzachten? In het fluwelen donker van de nacht hoor ik zachte stappen. Het is of moeder zich over mij heen buigt om me te kussen, zoals ze deed toen ik klein was. En ineens weet ik, ik zal een adviesbureau oprichten en luisteren naar de klachten van mijn makkers zoals moeder eens geluisterd heeft naar het verdriet van haar jongen. En misschien zal het mij lukken hen iets te doen gevoelen van al de hoop en moed die besloten liggen in dat ene machtige woord dat ik leerde in den vreemde: organisatie.

De volgende morgen hangt Anton een bordje op aan de mangoboom op het erf van zijn vader: 'A. De Kom adviesbureau.' Als hij niet mag praten, besluit hij, dan zal hij luisteren. En alles wat hij hoort, zal hij opschrijven. Al op de eerste dag verschijnen er honderden mensen aan zijn tafeltje. Marrons, Hindoestanen, Javanen. Ik vond een interview met Anton waarin hij vertelde wat er na een paar dagen gebeurde:

[...] Om 5 uur in de morgen verscheen de politiebende met revolvers en karabijnen [...] bij mijn erf. Er stroomden meer dan 4000 arbeiders toe. Allen waren ongewapend, zoodat ik de vergadering op het laatste moment afgelast heb. Het zou anders op een vreeselijk bloedbad uitgelopen zijn.

Anton verzint een uitweg. Hij loopt door Paramaribo naar het gouvernementsgebouw om een klacht in te dienen. Zonder dat hij daarom vraagt, vormt zich achter zijn rug een stoet van duizenden mensen. Hij is trouw gebleven aan zijn zachtheid, zijn menselijkheid, aan zijn dromen, aan de stem van zijn voorouders, de stem van de jaguar, en dat brengt hem hier, met duizenden mensen achter zich, recht tegenover de macht.

Anton wordt gearresteerd en opgesloten in Ford Zeelandia. Na drie maanden, op 10 mei 1933, wordt hij op een schip naar Nederland gezet en levenslang uit Suriname verbannen. Zijn boek *Wij slaven van Suriname* wordt in 1934 gepubliceerd, in gecensureerde vorm. Daarna wordt het boek jarenlang vergeten. Tijdens de Tweede Wereldoorlog belandt Anton in het verzet. Ondanks alles wat Nederland hem heeft aangedaan blijft hij strijden voor een betere wereld, voor iedereen. In 1944 wordt hij opgepakt en op 24 april 1945 overlijdt hij in Kamp Sandbostel, een buitenkamp van Neuengamme. Het is een verschrikkelijk verhaal. Een verhaal waarvan je gaat geloven in vloeken. Maar door te zoeken naar de stem van de jaguar kwam ik er uiteindelijk ook achter dat dit niet was waar het verhaal stopte.

Een van de eerste Surinaamse studenten die in de jaren vijftig naar Nederland kwam, was Eddy Bruma. In Nederland begonnen hij en andere Suri-

naamse studenten zich te verdiepen in hun eigen cultuur, juist omdat ze in Nederland zo duidelijk zagen dat ze geen Nederlanders waren, ook al was dit hun in Suriname altijd geleerd. Ze gingen op zoek naar de helden die voor hen waren gekomen. En zo ontdekten drie Surinaamse studenten in 1966 een kopie van *Wij slaven van Suriname* in de universiteitsbibliotheek van Leiden. Ze typten het boek over en stuurden het naar Suriname, waar het onder andere, stiekem, werd uitgedeeld op middelbare scholen. En dat had effect.

Slechts honderd jaar nadat de slavernij was afgeschaft, stond er eind jaren vijftig, begin jaren zestig in Suriname ineens een generatie op van jonge, moedige mensen, die zich begonnen te verdiepen in de helden die voor hen waren gekomen en die, geïnspireerd door die helden, zelf verhalen, gedichten, toneelstukken begonnen te schrijven, kranten oprichtten, boekwinkels openden en besloten dat het tijd was om dingen te veranderen. Een kleine greep uit de namen: Rita Rahman, Bram Behr, Shrinivasi, Treffossa, Johanna Schouten-Elsenhout, Thea Doelwijt, Leo Ferrier en Dobru. Die laatste schreef in 1969 in zijn boek *Wan monki fri (Een mondje vrijheid)*:

Er brak een grote creativiteit los. Wij ontdekten nu pas ons eigen land, de cultuur van ons eigen volk. Avond aan avond zaten wij te luisteren, op te nemen, te leren. Wij kregen contact met mensen uit ons volk, mensen uit alle rassen, die bereid waren ons te vertellen over de kulturele uitingen die wij wilden brengen. We gingen ons identificeren met ons volk, Eindelijk!

Weinig hadden toen vermoed, dat wij erin zouden slagen, dwars door sociale, religieuze en raciale groepen heen, onze ideeën eigendom te doen worden van de massa van ons volk.

In 1954 was Suriname net als de Antillen een zelfstandig deel van het Nederlandse koninkrijk geworden. Voor de nieuwe generatie Surinaamse intellectuelen was het niet genoeg. Steeds luider begonnen ze te roepen om onafhankelijkheid. In de jaren zestig bleef ook in Nederland de overtuiging groeien dat Suriname onafhankelijk moest worden. Tijdens de

linkse regering van Den Uyl was de tijd rijp en raakte het proces in een stroomversnelling. Op 25 november 1975 kreeg Suriname de onafhankelijkheid.

Hoe het in Suriname verderging ná de onafhankelijkheid, dát weet je als gemiddelde Nederlander wel zo'n beetje. Voor het eerst in 350 jaar konden we doen alsof wat er daar gebeurde niet zoveel meer met ons te maken had. Het ging niet goed in Suriname, de opbouw stagneerde. In 1980 was er de militaire coup onder leiding van Desi Bouterse. Op 8 december 1982 werden vijftien van de mensen die de culturele revolutie hadden veroorzaakt – journalisten, advocaten, schrijvers en vakbondsleiders – vermoord; de welbekende Decembermoorden.

Mijn vader kwam na de onafhankelijkheid naar Nederland. En wat hier na de onafhankelijkheid met de Surinamers gebeurd was, dát wist ik niet. Dat vond ik pas uit door te zoeken naar de jaguarman.

Eeuwenlang was Nederland voor Suriname het centrum van de wereld geweest. In Nederland werd uitgegeven wat in Suriname werd verdiend. In Nederland waren de universiteiten, de goede banen, de kansen.

Tot de onafhankelijkheid in 1975 hadden Surinamers de Nederlandse nationaliteit, erna waren er nog vijf jaar soepele toegangseisen. Tussen 1975 en 1980 besloten zo'n 300.000 Surinamers – bijna de helft van de bevolking – hier gebruik van te maken en naar Nederland te vertrekken.

Surinamers werden in Nederland ondergebracht in opvangcentra, zoals vluchtelingen nu. Ze konden niet zomaar overal gaan wonen, er was een 'spreidingsbeleid'. In Amsterdam kwamen ze terecht in De Bijlmer, in Rotterdam kwamen ze terecht op Zuid en in de straat waar ik om de hoek werd geboren: de West-Kruiskade. Krantenartikelen uit die tijd geven een goed beeld van hoe Nederland mijn vader ontving. Zoals nu wordt gesproken over Syriërs en over Marokkanen, zo werd er toen gesproken over mijn vader. Op 25 augustus 1975 berichtte dagblad *Het Vrije Volk*:

Wanneer een paar jonge Surinamers deze week in de tram stappen, pakt de bestuurder de microfoon en roept om: 'Pas op, er komen zakkenrollers binnen.' De Kruiskade heet dan ook al maanden de kroeskade.

Wanneer in de Slaghekstraat een Surinaamse moeder met vijf kinderen veel aanloop krijgt, dreigt een volksopstand, omdat men zeker denkt te weten dat er wel dertig Surinamers in het betreffende pand wonen.

Wanneer een Surinamer – alweer op de Kruiskade – een parkeerbon weigert te betalen, worden hij en enkele makkers hardhandig in elkaar getimmerd.

Op hetzelfde moment waren er ook Surinamers die zich niet lieten knakken, die schreven over waar Surinamers vandaan kwamen, wat ze hadden overleefd om hier te zijn en wat je daarvan zou kunnen leren. Er waren er niet weinig, er waren er veel. Schrijvers als Edgar Cairo, Anil Ramdas en Astrid Roemer. Zij schreef:

Mijn kind, er is een geschiedenis die nooit geschreven wordt omdat, naar men beweert, sommige gebeurtenissen ontmoedigend zijn voor een natie. Onze natie is in wording, ze is te jong voor wat ontbreekt in onze annalen. Honderdduizend getuigenissen van personen die in de strijd zijn omgekomen. De strijd voor hun land. De strijd voor hun volk, de strijd voor hun godsdienst, de strijd voor hun partij, de strijd voor hun familie, de strijd voor hun zelfbehoud. Schroom daarom niet nauwkeurig te lezen wat er staat geschreven op de kruizen die onze kerkhoven sieren. Onthoud de namen en de jaartallen en probeer de spreuken te begrijpen. Richt daarna, in jouw hart, een gedenkteken voor deze helden op.

Op mijn middelbare school werden hun namen nooit genoemd. Als ik Anil, Astrid of Edgar al voorbij zag komen, dan hadden ze hun eigen plankje. Ze stonden zelden bij 'Nederlandse literatuur'. Alsof deze boeken over iets anders gingen dan gewoon over het zijn van een mens of, zoals Astrid Roemer dat verwoordde, 'het recht van elk mens om er gewoon te mogen zijn.'

Leo Ferrier, de eerste Surinaamse auteur die werd uitgegeven door De Bezige Bij, werd depressief, Edgar Cairo kreeg een psychose, Anil Ramdas pleegde zelfmoord, Astrid Roemer was jarenlang spoorloos verdwenen. Ik denk dat dat niet alleen komt door de Nederlander. Het klopt dat Nederlanders niet luisterden, maar Surinamers maanden elkaar tegelijkertijd aan om stil te zijn. Zoals de hoofdpersoon in Ellen Ombres verhaal 'Met de beste bedoelingen' te horen kreeg van haar ouders:

'We gaan naar Nederland voor jullie ontwikkeling. Maar let wel, ontwikkeling is nog geen beschaving. Beschaving betekent dat je weet hoe het hoort, zodat je altijd en overal in je omgeving op kunt gaan.'

Het ging erom je steeds aan te passen en zo min mogelijk op te vallen. Je stem gebruiken was gevaarlijk. De tactiek was om je stil te houden. Om het verleden te laten waar het was. Onder de grond, begraven en vervloekt, waar niemand het kon vinden. Net zolang tot we vergaten dat in dat verleden ook ons eigen licht te vinden was.

Eigenlijk zei mijn vader precies dat, die middag in Amsterdam toen hij me waarschuwde voor de krachten van de jaguarman: laat het verleden met rust, er valt niets te vinden, behalve duisternis. Misschien zei hij ook: je hebt niets te winnen bij het feit dat ik jouw vader ben. Ik heb jou niets te geven. Dat ik je vader ben is niets om trots op te zijn.

Ik denk dat dat was waarom hij huilde, de eerste keer dat ik hem zag. Hij dacht dat hij had waargemaakt wat hem en zijn vader en zijn vadersvader generatieslang was verteld. Dat hij niets waard was.

In *Jaguarman* heb ik de volgorde een beetje aangepast, maar in werkelijkheid ging het zo: tijdens mijn laatste week in Paramaribo vond ik in het Nationaal Archief de geboortecte van mijn overgrootmoeder Annie, de dochter van mijn betovergrootvader de jaguarpriester. Zoals vaker in Suriname was het niet haar echte vader, maar een andere man die aangifte van

de geboorte had gedaan. Op oma Annes geboortedaat las ik de naam 'Comvalius'. In mijn pensioen tikte ik die in op een website met Surinaamse krantenartikelen. En zo vond ik zomaar ineens twee boeken.

Het eerste boek kwam uit 1922 en werd geschreven door Theo Comvalius, een Surinaamse schrijver en leerkracht. Zijn boek was een ode aan de liedjes en de dansen waarmee onze voorouders de geschiedenis hadden overleefd. Het heette *Iets over het Surinaamsch lied*. De eerste woorden die ik las, waren:

Schaam U, Surinaamsch creool, die het lied van Uw Volk, uw stam veracht

Ik schrijf voor iedereen, maar mede uit diepgevoeld medelijden met U, wil ik naar mijn zwakke krachten, Uw lied beschrijven, opdat gij moogt inzien, dat Uw ras, de factoren bezit, om bij ontwikkeling en beschaving een plaats in te nemen, waarmee de geschiedenis in de toekomst zeker rekening zal houden.

Het tweede boek in het lijstje was *Creole Drum*, een bloemlezing met in het Engels vertaalde teksten uit het Sranantongo, gepubliceerd in 1975. De eerste zinnen die ik las, werden in 1944 geschreven door een andere Surinaamse schrijver van wie ik nog nooit had gehoord: Julius Gustaaf Arnout Koenders. Hij schreef:

Een vloek?

Er bestaan mensen, zwarte mensen en anderen, die zeggen dat de neger vervloekt is. Is dat waar? Ja, het is waar. De vloek die op hem rust is het stomme, onzinnige idee dat er een vloek op hem rust. Hij heeft dit idee overgenomen uit de tijd van de slavernij en het later zelf bekrachtigd. Want datgene wat je over jezelf gelooft, goed of slecht, zal waar worden. Ik pleit met jullie, in Gods naam, smijt dit geloof in het vuur en strooi de as in het water. Bevrijd je armen, recht je rug, open je ogen en oren en ontstop je verstand.

Ik heb gezocht naar een vloek, maar ik heb hem niet gevonden. Integendeel: de jaguarman was niet de reden voor alle lelijkheid die ik tegenkwam. Hij was de oplossing. Ik heb nooit uitgevonden hoe hij heette, maar de helden die ik tijdens mijn zoektocht ontmoette, gaven hem een gezicht. De

jaguarman was wat al deze mensen met elkaar verbond. Ze leerden me niet alleen hoe makkelijk wij als mensen de hel op aarde kunnen creëren, ze leerden me vooral en boven alles dat dat niet hoeft.

We kunnen de hel op aarde voorkomen. Door zelf na te blijven denken. Door trouw te blijven aan onze zachte, menselijke harten. Door tussen de keuzes die we krijgen te kiezen voor de keuze die leidt naar het licht. Door geen sprookjes te laten komen tussen ons en de werkelijkheid. Door om ons heen te blijven kijken naar wat werkelijk is. Door niet te vergeten dat al het leven dat voor ons kwam en deze hele zingende planeet ons goed zijn gezind.

Of zoals de gebroeders Penard dat in 1907 verwoordden in hun boek over de wijsheid van de inheemse bevolking van het land van de jaguar:

Maak uwe gevolgtrekkingen uit de Natuur, want deze slechts is Waarheid.
Dring uwe meening niet op aan anderen, want gij kunt dwalen, evenals zij.
Neem zonder onderzoek nooit aan de opinies van mensen gelijk
gijzelfen, want dan wantrouwt gij uwe eigen denk- kracht [...]
Buig niet voor het geweld, noch voor den woordenvloed van anderen maar
gehoorzaam slechts uwe innerlijke overtuiging [...]
Wat gij geloofd en gemaakt zult hebben zoowel in het Duister als in het
Licht, zult gij ook ondervinden.

Wat de jaguarman me leerde, lief publiek, ging niet over wit of zwart of Nederland of Suriname, al speelden al die elementen een rol. Het ging over ons.

Wij zijn zelf de jaguarman.

We werden als jaguarman geboren.

Een jaguarman worden is wat in onze bestemming ligt.

We kunnen onze bestemming omarmen, of niet.

Wees niet bang voor je superkrachten. Gebruik ze. Ga naar buiten, maak het mooier. Eén mens kan het verhaal veranderen.

Het geheime genootschap der voodooschrijvers

Lezing 27 november 2023

Goedenavond Groningen,

Voor ik begin, wil ik eerst toch bekennen dat de laatste weken niet makkelijk zijn geweest. Ik kom net terug uit Amerika, waar ik, samen met vijftig schrijvers van over de hele wereld, deelnam aan het *International Writers Program* van de University of Iowa. Eén schrijver was er niet, omdat hij niet kon komen. Hij kwam uit Palestina. Hij was niet *live* aanwezig, maar hij zat wel in onze whatsappgroep. Op de dag dat we allemaal terugvlogen naar onze thuislanden had hij een bericht in de whatsappgroep geplaatst, waarin hij vertelde wat er op dat moment in Gaza gebeurde. Zijn huis was gebombardeerd, bakkerijen waren gebombardeerd, hij en zijn familie waren op de vlucht, maar ze konden nergens heen. Hij vroeg ons, vijftig schrijvers, om onze stemmen te gebruiken. Om niet stil te zijn. Om te delen met de wereld wat hij met ons had gedeeld. Dat was het laatste wat hij met ons deelde. Ik weet op dit moment niet of hij nog leeft.

Ik heb een aantal dagen lang gehuild om dat bericht. Ik voelde me machteloos en waardeloos. En ik voelde me laf en klein, want ik wist niet wat ik moest zeggen. En waar ik het moest zeggen. Terwijl dat toch mijn werk is: dingen zeggen. Of misschien is het: ik wist niet wat ik nog méér kon zeggen dan wat ik al gezegd heb in de afgelopen jaren. En toen afgelopen donderdag werd ik wakker, net als jullie, en hoorde ik dat Nederland Geert Wilders had gekozen als volgende minister-president.

Ik ben inmiddels al drie jaar lang door het land aan het trekken om dit soort lezingen te geven, waarin ik vertel over wat ik heb uitgevonden over de geschiedenis. Omdat ik hoop dat het zal helpen om onze toekomst beter te maken, dat het zal leiden naar meer in plaats van minder begrip, dat het zal helpen om te voorkomen dat we dezelfde fouten blijven maken. En ik ben niet alleen. Er zijn heel veel mensen, die op verschillende manieren, allemaal binnen hun eigen expertise, proberen te doen wat ik doe. We geven het allemaal onze levens, onze lichamen, onze liefde, onze aandacht, onze tijd. Soms ten koste van onze gezondheid, onze eigen vrolijkheid. Het gaat gepaard met heel veel zelftwijfel: zeg ik het wel goed? Ben ik te boos of niet boos genoeg? Mag ik het wel zeggen? Blijf ik niet te veel hangen in het verdriet? Heb ik wel hard genoeg gewerkt om het allemaal begrijpelijk en verteerbaar te maken? Heb ik alle feiten wel goed? Hou ik toch ook nog een beetje ruimte voor humor? En zie ik er nog wel een beetje wakker en representatief uit terwijl ik het doe?

Wat ik voelde de afgelopen week was: waarom? Als dit het resultaat is? Het Amazoneregenwoud wordt gewoon nog steeds vernietigd, ook dát heb ik het afgelopen jaar met eigen ogen gezien: hoe inheemse dorpen van de kaart worden geveegd en uit het woud worden gejaagd door grote houtbedrijven. En hoe niemand buiten die inheemse dorpen daar om geeft, terwijl we dat regenwoud als mensheid letterlijk nodig hebben om te overleven. De genocide in Palestina gebeurt gewoon. Ik heb de wanhoop gehoord in

een stem van iemand die er niet aan kon ontvluchten. En Nederland wil Geert Wilders als minister-president.

Ik krijg er weinig zin van om te praten, om op een podium te staan en te doen alsof ik dingen weet. Op dit moment voel ik vooral: ik weet helemaal niets. Dat gezegd hebbende: ik had natuurlijk al beloofd dat ik hier vanavond op dit podium zou staan. Voor jullie allemaal, die hier, ondanks alles, naartoe zijn gekomen. Jullie hebben ervoor gekozen om hier te zijn, wat waarschijnlijk betekent dat jullie over de meeste dingen ongeveer hetzelfde denken als ik, dat we in dezelfde ‘bubbel’ zitten. Jullie zijn niet de mensen die ik hoeft te overtuigen. En gelukkig maar, want ik weet niet of ik dat momenteel kan: mensen overtuigen. Dus zal ik vandaag iets anders doen. Ik zal ervan uitgaan dat jullie aan dezelfde kant staan als ik. En ik zal jullie – en mezelf – moed proberen te geven, en troost. Door te kijken naar mensen die voor ons kwamen. En misschien zullen we een uitweg vinden, een manier om door te gaan, door hun levens te bestuderen en te kijken naar waar zij de kracht vandaan haalden om ondanks alle tegenstand toch te doen wat ze deden.

Ik vertelde u vorige week over de jaguarman. Mijn Surinaamse voorvader die de – van oorsprong – Afrikaanse kracht zou hebben gehad om zichzelf te veranderen in de koning van het Amazoneregenwoud. Volgens mijn vader was hij een *bonuman*, een wintipriester. Maria van Daalen, een Nederlandse dichteres die door een reeks vreemde toevalligheden een in Haïti gewijde vodou-priesteres – een mambo – werd, was de eerste die me ooit vertelde dat er over het algemeen wordt gesproken over vijf groepen wereldreligies: het christendom, het jodendom, de islam, het hindoeïsme en het boeddhisme, maar dat er stiekem nog een zesde groep onderling verwante religies is, die wordt beoefend door miljoenen mensen wereldwijd: de groep religies die ontstond toen Afrikaanse mensen door de slavernij terechtkwamen in Noord- en Zuid-Amerika en in het Caraïbische gebied. In Suriname noemen ze het winti, in Haïti heet het vodou, in Brazilië heet

het candomblé. Al deze religies werken met Afrikaanse krachten die, samen met de Afrikaanse mensen, ooit door slavenschepen werden geëxporteerd. Krachten die vanaf het moment dat mensen in slavernij terecht kwamen, moesten worden vereerd in het geheim. Zonder dat de 'meesters' het doorhadden, werden deze krachten levend gehouden, via kleurcodes, drumritmes en muziek die de basis zouden vormen van jazz, hiphop, kawina, salsa en pop.

Ik vertelde u ook dat mijn vader me oorspronkelijk verteld had dat de krachten van mijn voorvader, de jaguarman, niet iets waren om trots op te zijn. Dat zijn krachten een vloek waren en dat we alleen van die vloek waren gered doordat de broer van de jaguarman christelijk was geworden en de afgodsbeelden van de jaguarman had vernietigd. Wie de jaguarman was heb ik nooit met zekerheid kunnen uitvinden. Zijn broer, de christelijke zendeling, vond ik waarschijnlijk wel.

Hij heette Jacobus Bergwijn. Hij werd geboren in 1876, drie jaar na het einde van het 'staatstoezicht' dat in Suriname het werkelijke einde betekende van de slavernij. Vanaf 1909 tot 1915 was Jacobus als schoolmeester en zendeling voor de Evangelische Broedergemeente gestationeerd in het Marrondorp Koffiekamp, een van de dorpen van de Aucaners aan de Surinamerivier. Elk jaar schreef hij een verslag waarin hij het bestuur van de Evangelische Broedergemeente in de stad op de hoogte bracht van zijn pogingen om de 'heidene' te bekeren. Die verslagen worden in een archief in Utrecht bewaard; zo'n vijftig handgeschreven velletjes zijn het. Twee jaar geleden, op een druilerige, Hollandse dag, kreeg ik ze voor me op een tafeltje gelegd. Hier komen alle geheimen, dacht ik. Maar: Jacobus schreef deze verslagen in het Sranan Tongo, het Surinaams, en dat heb ik nooit geleerd. 'Oh my God,' dacht ik. Maar ik bladerde door, en de laatste twee jaarverslagen, die van 1913 en 1914, schreef Jacobus in het Nederlands.

Ik had verwacht dat ik hem stom zou vinden – hij was tenslotte degene die de beelden van mijn jaguarman vernietigd had – maar Jacobus deed me denken aan mijn vader en mijzelf. Een romanticus, die het leven niet te serieus nam. In zijn verslagen stelde hij zich soms overdreven nederig op jegens zijn witte baasjes in de stad, de mensen voor wie hij deze verslagen schreef. Maar ik snapte dat dat was wat hij moest doen om zijn baan te houden. En ik snapte ook waarom hij dat wilde: de Evangelische Broedergemeente was niet alleen met Bijbels naar Suriname gekomen. Ze hadden, bijvoorbeeld, ook een soort ziekenfonds, een ziekenhuis en een jongerenvereniging die theeavonden, muziekuivoeringen en lees-, speel- en gymnastiekmiddagen organiseerde, en die toegang bood tot een bibliotheek. In een tijd waarin het voor zwarte mensen ontzettend moeilijk was om te overleven, verdiende Jacobus als zendeling een vast loon, waarmee hij niet alleen voor zichzelf maar ook voor zijn familie kon zorgen. Het leven wérd beter als je de christelijke god omarmde. Of in elk geval als je deed *alsof*. En door Jacobus' jaarverslag van 1914 begreep ik dat niet alles was wat het leek.

In dat jaarverslag speelde een wintipriester genaamd Amade een grote rol, een man die – net als mijn voorvader de jaguarman – de Afrikaanse krachten van onze voorouders in leven hield voor de dorpsbewoners. 'Baas boven alle wintimans,' schreef Jacobus, 'verzorgder van de obia's onder hen.' Volgens Jacobus was deze Amade zijn grootste struikelblok bij het bekeren van de Marrons. Aan het einde van dat jaar hoorde Jacobus dat er in Europa een grote oorlog was uitgebroken (die ene die wij nu omschrijven als de Eerste Wereldoorlog, waarin zo'n zeventig miljoen jonge mannen tegen elkaar zouden vechten met tanks, vliegtuigen, machinegeweren, kanonnen en gifgas en waarin meer dan negen miljoen van hen zouden omkomen). Ook Amade had het nieuws gehoord, bleek toen Jacobus hem op oudejaarsdag bezocht om Amade nog eenmaal te vragen waarom hij zich toch niet gewoon tot het christendom liet bekeren, zoals Jacobus' baasjes in de stad hem hadden opgedragen. Amade antwoordde spottend:

Zolang deze oorlog niet afloopt, laat ik me niet doopen, want ik zie dat de blanken in de war zijn geraakt. Immers leerden zij dat men als Kristenen niet mag doodslaan, en nu schieten zij als heidenen anderen menschen dood. En je mag wel voorzichtig zijn, Jacobus, dat zij jou niet als Evangelist ontslaan, want als 't zo voortgaat dan is geen kerk meer nodig.

In andere woorden: Amade antwoordde het enige wat je als weldenkend mens op de vraag van Jacobus zijn baasjes kon antwoorden, namelijk: als je kijkt naar waar de Westerse 'beschaving' op neerkomt in de praktijk, is het toch niet zo heel moeilijk om te zien dat zij dingen van ons zouden kunnen leren, in plaats van andersom. En Jacobus schreef het op. Dat had hij niet hoeven doen, maar hij deed het wel. En daardoor zijn Amades woorden bewaard gebleven.

'Een echt stouteman,' schreef Jacobus achter Amades reactie. 'Toch ben ik goed bevriend met hem.' En ik stel me voor dat hij daarbij lachte. Omdat Amade zei wat hij zelf nooit zou kunnen zeggen en via Amade zei hij het toch. En omdat hij wist dat ik, de achterachterkleinzoon van de jaguarman, die zich belast had met de taak om de krachten op te graven die Jacobus begroef, die woorden meer dan honderd jaar later zou lezen en zou begrijpen wat Jacobus met die woorden bedoelde. Volgens mijn vader vervloekte mijn familie de krachten van de jaguarman, omdat zijn krachten duivels waren. Maar Jacobus, de man die de beelden van de jaguarman vernietigde, leek iets anders te zeggen. De familie vervloekte de krachten, omdat dat was wat er van hen werd gevraagd als ze een beter leven wilden. Maar ze vervloekten die krachten niet werkelijk, ze deden alleen alsof.

Ik snap wat Jacobus deed in zijn jaarverslag, want ik doe het ook. Minder extreem dan Jacobus het hoefde te doen, maar ik praat hier, in een zaal in Groningen, anders dan ik zou praten in een zaal in Paramaribo. In Paramaribo zou ik er bijvoorbeeld rekening mee houden dat de meeste mensen hebben geleerd dat bovennatuurlijke krachten slécht zijn. In Nederland hou ik

er rekening mee dat de meeste mensen zijn opgevoed met het idee dat een logisch denkend en goed opgeleid mens gelooft dat er geen bovennatuurlijke krachten bestaan. Dat er niets meer is dan je met het blote oog kunt zien. En dat alleen een goedgegelovig, naïef mens gelooft dat dat wél zo is.

Dat is wat je doet als schrijver: je houdt rekening met het publiek dat je voor je hebt; met de kennis die zij hebben. En als je weet dat dat betekent dat zeggen wat je werkelijk wilt zeggen ervoor zal zorgen dat je met pek en veren de zaal zal worden uitgejaagd, dat je je baan zult verliezen, dat je zult worden opgesloten in de gevangenis, dat je zult worden gecancelled, dan zeg je het niet. Dan zeg je het tussen de regels door. Dan zeg je het zonder het te zeggen, zodat alleen de mensen die zijn zoals jij onmiddellijk zullen begrijpen wat je *eigenlijk* bedoelt.

Dat brengt ons bij Theo Comvalius.

Schaam U, Surinaamsch creool, die het lied van Uw Volk, uw stam veracht!

Weet u nog? Zo begon het boek dat ik vond toen ik in mijn laatste week in Paramaribo de naam intypte van de ‘comparant’ op de geboorteakte van mijn betovergrootmoeder oma Annie, de vrouw die volgens mijn vader de dochter of kleindochter van de jaguarman was. De comparant heette Comvalius, en zo vond ik het boek *Iets over het Surinaamsch lied*, een ode aan de liederen en de muziek waarmee tot slaaf gemaakten in Suriname de slavernij hadden overleefd. Het werd in 1922 geschreven door Theo Comvalius:

Schaam U, Surinaamsch creool, die het lied van Uw Volk, uw stam veracht!

Ik schrijf voor iedereen, maar mede uit diepgevoeld medelijden met U, wil ik naar mijn zwakke krachten, Uw lied beschrijven, opdat gij moogt inzien, dat Uw ras, de factoren bezit, om bij ontwikkeling en beschaving een plaats in te nemen, waarmee de geschiedenis in de toekomst zeker rekening zal houden.

Dat klinkt veelbelovend, maar ook Theo Comvalius was niet helemaal vrij om te zeggen wat hij werkelijk dacht. Op zoek naar een foto van Theo Comvalius ontdekte ik dat hij in 1935, vijf jaar voordat de Tweede Wereldoorlog

zou uitbreken, in Paramaribo op een schip naar Nederland was gestapt, het stoomschip de Van Rensselaer. Het was hetzelfde schip waarop Anton de Kom en zijn gezin in 1933 terug naar Nederland waren gereisd, nadat hij door de koloniale overheid levenslang uit Suriname was verbannen. Anton de Kom was op de Amsterdamse kade opgewacht door tweehonderd sympathisanten van de communistische partij. Hij was op een auto geklommen en had geroepen: 'Kameraden, ik wil met jullie vechten tegen het imperialisme dat de vijand is van blanke en bruine arbeiders!' Omdat dat waar was natuurlijk, maar, vermoed ik, ook gewoon omdat dat leuk was om te doen. De volgende ochtend werd hij gearresteerd door de Nederlandse politie en werd hij wederom opgesloten in de gevangenis.

Theo Comvalius daarentegen werd op diezelfde Amsterdamse kade opgewacht door een journalist van *De Telegraaf*. Hij kreeg een lunch aangeboden in het Forrester Hotel in Amsterdam en werd daarna met open armen ontvangen door de Secretaris van de 'High Court' van Nederland. Volgens *De Telegraaf* zou Theo een toer maken door Nederland, langs scholen en verenigingen, waar Theo de schoonheid van Suriname zou laten zien met behulp van lantaarnplaatjes. De journalist omschreef hem als 'de eerste kleurling die geheel op eigen kosten' naar Nederland is gekomen 'alleen met het doel om hier over de schoonheid van zijn land te vertellen.'

Over Anton de Kom wordt in dat stukje niets gezegd, terwijl zowel *De Telegraaf* als Theo Comvalius dondersgoed moet hebben geweten wat zich hier nog niet zo heel lang geleden, op precies dezelfde kade, had afgespeeld. Het lijkt bijna alsof 'ze' – de krant, *the powers that be* – van Theo Comvalius een soort anti-Anton de Kom hebben gemaakt: de 'goede kleurling'. De kleurling die het wél goed meent, die niet gevaarlijk is. Als je de werkelijke geschiedenis kent, dan snap je hoe gewelddadig dat eigenlijk is. Dit stukje is niet zomaar een vrolijk, luchtig verslagje, niet alleen. Het is ook een soort waarschuwing aan mensen zoals Theo, Anton en ik: wees braaf, werk mee. Spreek over de schoonheid van Suriname, spreek over kracht, maar zeg niet alles. Blijf vriendelijk, blijf lachen. En je zult worden beloond.

Dit is precies wat Afrikanen moesten leren toen ze in slavernij terechtkwamen: meebuigen en vriendelijk lachen. Ze moesten leren om aan de buitenkant een 'slaaf' te spelen; om hun eigen stem te censureren; om niets te doen of zeggen wat de 'meester' tegen het zere been zou stoten. Maar dat betekent niet dat ze geen manieren vonden om te zeggen wat ze werkelijk dachten. Theo Comvalius geeft er een prachtige omschrijving van in *Iets over het Surinaamsch lied*:

Met een schouderophalen, het vertrekken van neus of mond, met een klank kan hij meer zeggen, dan iemand anders met honderd woorden. En toch kunt ge hem niet aanhouden of vervolgen, want hij heeft feitelijk niets gezegd of gedaan.

Het zou een omschrijving kunnen zijn van wat Jacobus leek te doen in zijn verslag over Amade, de wintipriester. En dat is de grap: misschien doet Theo Comvalius het zelf ook. In de inleiding van zijn boek over Surinaamse liederen schrijft hij dat in die liederen een wijsheid schuilt – een cultuur en een stém – waarmee de geschiedenis in de toekomst zeker rekening zal houden. Maar de liederen waarmee wintikrachten werden opgeroepen, omschrijft hij vervolgens als 'afgoderij muziek'. Omdat hij werkelijk geloofde dat wintimuziek afgodisch was? Of omdat je in 1920 moest doen *alsof* je dit geloofde om, zonder problemen, überhaupt een boek over de stem van tot slaaf gemaakten te kunnen schrijven? Theo lijkt zich wel degelijk bewust van het feit dat als je het spoor zou volgen van de wijsheid die in Surinaamse liederen schuilt, je ergens uit zou komen bij een poortje, aan de andere kant van de oceaan.

Bijvoorbeeld bij een poortje dat 'the portal of sorrow' wordt genoemd. Het zit in het Maison des Esclaves, een voormalig slavenfort, op het eiland Île de Gorée dat waarschijnlijk werd vernoemd naar Goeree-Overflakkee, voor de kust van Dakar, in Senegal. Ik heb er zelf eens gestaan, op mijn negentiende. Lang voordat ik begreep dat dit poortje ook iets met mij te

maken had, wat wederom iets zegt over hoe effectief de geschiedenis is herschreven. Maar dit terzijde. Dit zegt *Wikipedia* over het poortje:

Following its construction in 1776, the House of Slaves became a holding center for enslaved African people to be exported. The House was owned by an Afro-French woman (Anne Pépin), who owned several ships and participated in the slave trade. Conditions in the building were harrowing, with many of the imprisoned perishing before they reached the ships. Captured enslaved people 'were imprisoned in dark, airless cells, and 'spent days shackled to the floor, their backs against the walls, unable to move.' Families were separated both at the House, with men, women, and children being held in separate quarters, as well as after boarding the ships, since most of them were not sent to the same locations.

Mannen, vrouwen, kinderen werden door dit smalle poortje naar de oceaan geduwd, en daarna was hun oude leven voorgoed voorbij. Maandenlang dobberden ze in het duister over het water, en toen ze het daglicht weer zagen, werden ze wederom uit elkaar gerukt en verkocht als losse voorwerpen. Bijvoorbeeld op de slavenmarkt van Curaçao. De ene broer werd 'verkocht' aan een Nederlander en ging naar Suriname, de andere werd 'verkocht' aan een Spanjaard of een Fransman en belandde zo in de Dominicaanse Republiek of op Martinique. Vanaf dat moment waren ze 'slaven'. Maar het is een vergissing om te denken dat ze zouden vergeten waar ze ooit vandaan kwamen, en dat ze daar vrije mensen, koningen en koninginnen, in plaats van 'slaven' waren geweest.

'Daarom is het nuttig,' schreef Theo Comvalius, 'dat wij, creolen in geheel Amerika en onze stamgenooten elders ons nauw aaneensluiten (...). En wanneer wij in ons graf zullen sluimeren, dan zullen onze nazaten worden opgeroepen, om hun stem te geven.' Ik las dit als een oproep aan mij. Om het verhaal van de jaguarman groter te maken, door zijn broeders en zusters die over de oceaan naar andere plekken waren gedreven, terug te vinden. Om te kijken naar wat zij met hun krachten hadden gedaan. En hoe ze daar, na de slavernij, tussen de regels, na de slavernij over hadden geschreven.

Ik kreeg de kans om dit te onderzoeken toen ik twee jaar nadat *Jaguarman* uitkwam, werd gevraagd als auteur van het Boekenweekessay van 2023, als eerste zwarte schrijver in de negenentachtigjarige geschiedenis van de Boekenweek.

Dat bracht me terug bij een notitieboekje, een boekje waarin ik, helemaal aan het begin van alles, toen ik nog niets wist en mijn vader me net over de jaguarman had verteld, foto's had geplakt, die verbeeldden wat ik door de zoektocht naar de jaguarman ongeveer hoopte te vinden. Anton de Kom kende ik nog niet, Theo Comvalius kende ik nog niet. Maar de mensen op deze foto's verbeeldden wat ik zo ongeveer voor me zag bij de kracht van de jaguar. Ik kan me niet meer herinneren hoe ik de foto's tegenkwam. Ergens op het internet. Ik wist dat ze in de jaren dertig en veertig werden genomen door de Amerikaanse fotograaf Carl Van Vechten, in New York. Ik wist niet wie de mensen op de foto's waren, maar ik heb dit boekje dus jarenlang met me meegedragen, als een soort *vision board* van waar ik uit hoopte te komen met mijn onderzoek. Ik ontdekte pas later dat deze foto's werden genomen tijdens een periode genaamd de Harlem Renaissance. En dat een aantal van de mensen die Carl Van Vechten fotografeerde schrijvers waren, die precies rond dezelfde tijd dat Theo en Anton naar Nederland kwamen, op schepen waren gestapt, oceanen waren overgestoken en boeken hadden geschreven over wat de wereld van hun voorouders zou kunnen leren. Al deze schrijvers waren aangekleed als koningen en koninginnen. In al hun boeken speelden dansen en muziek een grote rol. Bijvoorbeeld: de schrijfster Zora Neale Hurston. Een jaar nadat Theo Comvalius naar Nederland was gekomen, stapte zij in New York op een schip naar Haïti. Daar deed ze onderzoek naar vodou-goden en schreef ze een roman: *Their Eyes Were Watching God*. In 2021 maakte ik een aflevering over dat boek voor mijn eigen boekenprogrammaatje *In een boek kan het wel* voor de VPRO. Aangezien ik toen een heel team mensen, een theaterstudio, een paar duizend euro, drie weken en Karin Amatmoekrim tot mijn

beschikking had, en nu, op dit podium, dus nooit zo magisch over Zora zou kunnen vertellen als toen, zal ik u nu een stuk uit die aflevering laten zien. Het duurt ongeveer tien minuten. [Scan de QR-code achter in het boek om de uitzending te bekijken.]

Langston Hughes, een vriend van Zora Neale Hurston, was een andere belangrijke schrijver van de Harlem Renaissance. In 1922, twee jaar nadat *Iets over het Surinaamsch lied* werd gepubliceerd, en twee jaar nadat een tweeëntwintigjarige Anton de Kom via Haïti naar Nederland was vertrokken, stapte Langston in New York op een schip naar Afrika, waar hij op een ander schip overstapte, naar Rotterdam. Voor hij vertrok, gooide hij alle boeken die hij voor zijn studie had moeten lezen in het water. Het was tijd om zijn eigen verhaal te gaan vertellen. 'Ik voelde dat mij nooit meer iets zou overkomen dat ik niet wilde,' schreef hij later in zijn autobiografie *The Big Sea*. 'Ik voelde me groot, een man, vanbinnen en vanbuiten. Eenen-twintig. Eenen-twintig jaar was ik.' Hij schreef ook gedichten, romans, toneelstukken, liedjes en kinderboeken, waaronder het boek: *The First Book of Rhythms*.

Er was Claude McKay, die in 1912 als tweeëntwintigjarige jongen in Jamaica op een schip naar Amerika stapte. In 1914 verhuisde hij naar New York, waar hij in 1919 een van de schrijvers was die het startschot gaven voor de Harlem Renaissance, met zijn gedicht 'If We Must Die'. Tegen de tijd dat de Harlem Renaissance goed en wel op gang kwam, was Claude zelf allang weer op zee. In 1924 belandde hij in de Franse havenstad Marseille, de stad waar ik vanuit Groningen naartoe zal reizen, de stad waar mijn Nederlandse moeder jaren geleden naartoe verhuisde. Claude schreef twee prachtige romans, waarin hij zijn ervaringen in Marseille verwerkte: *Banjo* en *Romance in Marseille*. Beide boeken gaan over een groep zwarte vrienden die in Marseille zijn aangespoeld als matrozen of verstekelingen uit Martinique, Haïti, de Verenigde Staten, Guadeloupe en West-Afrika. En over wat deze vrienden met elkaar verbindt.

Net als de hoofdpersonages van Claude McKay's romans waren de schrijvers van de Harlem Renaissance niet alleen: rond de jaren twintig waren overal in Noord- en Zuid-Amerika en de Caraïben schrijvers die afstamden van tot slaaf gemaakten op schepen gestapt en oceanen overgestoken om de wereld het verhaal van hun voorouders te vertellen. Aimé Césaire bijvoorbeeld, die in 1931 in Martinique aan boord stapte van een schip naar het land dat door alle Martinikanen 'het moederland' werd genoemd: Frankrijk. Eenmaal in Frankrijk besepte Aimé dat het niet klopte wat hij in Martinique op school geleerd had: Frankrijk was niet zijn moederland. Niemand in Frankrijk zag hem als een Fransman. Ze zagen hem als iets anders. En ze werden daarin bevestigd doordat Aimé had geleerd om alles aan hem wat niet Frans was uit te wisselen in een poging te worden zoals zij. In Parijs raakte Aimé bevriend met Léopold Senghor, die in 1928 op een boot was gestapt in Senegal; datzelfde Afrikaanse land vanwaaruit niet zo heel lang geleden nog mensen als koopwaar naar de Europese koloniën werden geëxporteerd. En hij raakte bevriend met Léon Damas, die in 1924 uit Frans-Guyana was vertrokken, het buurland van Suriname, en die via Martinique naar Parijs was gekomen om te studeren. Aimé, Léon en Léopold begonnen in 1933 het tijdschrift *l'Étudiant noir* en geïnspireerd door Claude McKay's *Banjo* richtten ze in de jaren erna een genootschap op dat ze vernoemden naar het gekke woord dat het Westen eeuwenlang gebruikt had om mensen zoals zij te denigreren: *négritude*. Ze schreven boeken en dichtbundels. Eén van hen, Léopold, werd later de eerste president van Senegal.

En er was C.L.R. James die in 1932 uit Trinidad vertrok naar Engeland. Vier jaar nadat in Nederland *Wij slaven van Suriname* werd gepubliceerd, publiceerde hij *The Black Jacobins*, een boek over een van de grootste opstanden van tot slaaf gemaakten uit de geschiedenis, wereldwijd.

Ik bestudeerde de levens van deze schrijvers, las hun boeken. Veel van hen werden tegengewerkt, gevolgd door geheime diensten. Dans, ritme en

muziek speelden in al hun boeken een grote rol. En in veel van hun boeken kwam ik woorden, begrippen, namen, uitdrukkingen tegen die ik kende uit de geschiedenis van Suriname, woorden die ik was tegengekomen tijdens mijn zoektocht naar de jaguarman. Het woord Kromanti bijvoorbeeld, of coromanti of Cormantijn. Zoals ik u vorige week vertelde: volgens de Groninger Marten Douwes Teenstra stond dat woord voor een bepaald soort ‘slaven’ dat je kon kopen op de Surinaamse slavenmarkt. Ik citeer:

De Cormantijns, of volgens Negerspraak, Cromantiens zijn tot neervallens toe verzet op het dansen (...); zij zijn zeer trotsch en hoogmoedig, gevende zich altijd uit als van koninklijke familie, zoo al geene kinderen van eenen koning te zijn, en gelooven dat, wanneer zij sterven, zij in hun geboorteland weder opstaan.

Volgens Charles Wooding, de schrijver van het eerste wetenschappelijke werk over winti, was de Kromanti een winti, een beschermgeest, die zich aan het blote oog kon vertonen in de vorm van een jaguar. In het reisverslag van Zora Neale Hurston, *Tell My Horse*, kwam ik het woord weer tegen. In Jamaica bezocht ze een groep Marrons die haar meenamen op jacht. Tussen neus en lippen door, zonder heel veel uitleg, schreef Zora op de tweede dag:

The maroons were fresh as daisies and swinging along singing their Karamanté songs.

Er was de titel van het eerste boek dat Claude McKay schreef over de zwarte vrienden die van over de hele wereld in Marseille waren aangespoeld en daar, met elkaar, eindelijk een thuis vonden: *Banjo*. Tegenwoordig kennen we dat muziekinstrument vooral uit de Noord-Amerikaanse folk-, country- en bluegrassmuziek – Jo met de banjo en zo. Maar een van de allereerste plaatjes van dit instrument vond ik in een boek waaruit ik vorige week citeerde: *Reize naar Surinamen*, geschreven door John Gabriel Stedman, een Ier die eind achttiende eeuw naar Suriname kwam om opstanden van tot slaaf gemaakten de kop in te drukken. Hij hield een dagboek bij van wat

hij allemaal zag in Suriname en in een van de uitgaven staat ook een tekening van de muziekinstrumenten die hij onder tot slaaf maakten tegenkwam. Nummer 15 is de ‘creole bania’.

Door de slavernij kwam het instrument ook in Brazilië terecht. Waarschijnlijk ligt het aan de oorsprong van het Braziliaans creoolse woord ‘banzo’, wat staat voor het nostalgische gevoel van zwarte mensen naar een voor altijd verloren thuis. In Suriname gaf het instrument zijn naam aan de banja, een van de dansen die ontstond tijdens de slaventijd. Dit is een beschrijving van de banjadans, uit *Krioro*, een boek over Surinaamse dansen dat in 1940 werd geschreven door Theo Comvalius:

De stippellijn op de figuur geeft de richting aan waarin een geoefende Banja-danseress zich beweegt bij het slingeren van de banja (...). Deze scene is alleszins als kunstuiting te beschouwen.

Over de spirituele betekenis van de banjadans schreef Theo niets. Maar volgens het boek *Drie eeuwen Banya*, dat in 2005 werd geschreven door de dichteres en weduwe van Frank Martinus Arion, Trudi Martinus-Guda, was de banja nou juist een van de dansen waarmee tijdens de slaventijd geheime ontsnappingsroutes werden doorgegeven, beschermgoden werden opgeroepen en herinneringen aan het voor altijd verloren thuis in leven werden gehouden. Zoals bijvoorbeeld blijkt uit de tekst van dit banjalied:

Scheepsgenoot, ik heb het in mijn hoofd die geschiedenis waar jij en ik
het over hadden van onze mensen uit Afrika
Ik heb het in mijn hoofd o ja Scheepsgenoot, het is in mijn hoofd

Ik kwam de banjo ook weer tegen in een dichtbundel uit 1937 van Léon Damas, een van de oprichters van de négritudebeweging. In het gedicht ‘Hoquet’ (in het Engels vertaald als ‘Hiccups’) gebruikt hij de banjo als een symbool voor het Afrikaanse deel in zichzelf, het deel dat zijn tot het christendom bekeerde moeder tijdens zijn kindertijd probeerde te onderdrukken:

My mother wanted her son to be

very *do*
very *re*
very *mi*
very *fa*
very *sol*
very *la*
very *ti*
very *do-re-mi*
fa-sol-la-ti
do

I see you haven't been to your vi-o-lin lesson

a banjo
did you say a banjo
what do you mean
a banjo
you really mean
a banjo
no indeed young man
you know there won't be any
ban-or
jo
or
gui-or
tar
in our house

They are not for coloured people

Leave them to the black folks!

In het tweede boek dat Claude McKay schreef over zijn tijd in Marseille, *Romance in Marseille*, heet een van de grootste helden St. Dominique. St. Dominique was ook de naam van de Franse kolonie die ik was tegengekomen door het geheime Afrikaanse genootschap van luipaardmannen, waar ik vorige week over vertelde, Ékpè.

Op 20 mei 1743 werd op Saint Dominique, op de suikerplantage Bréda, een jongetje geboren dat volgens de overlevering een achterachterkleinzoon was van het belangrijke Ékpè-lid Agassou, een half-mens-half-luipaard-koning van het West-Afrikaanse koninkrijk Tado. Het jongetje heette Toussaint Louverture. En Toussaint Louverture was weer het hoofdpersonage van het boek van C.L.R. James over de Haïtiaanse revolutie, waarvan de volledige titel luidde: *The Black Jacobins: Toussaint Louverture and the San Domingo Revolution*. Toussaint Louverture, de achterachterkleinzoon van een jaguarman, was de belangrijkste leider van de grootste slavenopstand uit de geschiedenis. Op 1 juni 1804 traptten duizenden opa's, oma's, vaders, moeders en kinderen hun Franse onderdrukkers van Saint Dominique en gaven het eiland zijn inheemse naam terug: Haïti.

Anton de Kom en Langston Hughes waren beiden op Haïti geweest. Zora Neale Hurston schreef er twee boeken: *Tell My Horse* en *Their Eyes Were Watching God*. In *Tell My Horse* schreef Zora over de Haïtiaanse vodou-goden, de Afrikaanse krachten die tot slaaf maakten op Haïti levend hadden kunnen houden door ze te verbergen achter de katholieke heiligen van hun onderdrukkers. Zo legde ze bijvoorbeeld uit dat als je op Haïti mensen ziet knielen voor een plaatje van Mozes, die mensen eigenlijk knielen voor Damballa, die volgens het Haïtiaanse vodou de vader zou zijn van alle vodou-goden. Hij kan ook worden afgebeeld als een slang, net zoals de winti die in Suriname Pa-winti wordt genoemd. Ik zeg dit omdat Zora in 1939, toen ze weer terug was in Amerika, *Moses, Man of the Mountain* publiceerde. En alleen als je de geheime geschiedenis kent, snap je wie er eigenlijk met die titel werd bedoeld. Hetzelfde geldt voor haar bekendste boek: *Their Eyes Were Watching God*.

Verwijst de titel van deze roman over een zwarte vrouw, die alles wat de wereld op haar geplakt had eindelijk van zich afschudde, werkelijk naar de christelijke God? Of dacht Zora ongeveer hetzelfde over die christelijke God als Anton de Kom? In *Wij slaven van Suriname* schreef hij:

Men heeft vaak, later in Christelijke boeken, uitgesproken dat de neger geen mens was, omdat de mens naar Gods beeld zou zijn geschapen en God immers, volgens deze schriftgeleerden, niet zwart is... Laat ons hier dan, als negers, de verzekering geven, dat ook wij zelf niet geloven geschapen te zijn naar het beeld van een God, wiens zegen door de blanken dier dagen steeds dan ingeroepen werd, wanneer zij zich van land, lijf en goed van andere gekleurde volken meester maakten.

Wat weer heel veel lijkt op de woorden die volgens C.L.R. James in 1791 werden uitgesproken door de vodou-priester Boukman Dutty tijdens een geheime ceremonie die het begin van de Haïtiaanse revolutie zou zijn:

The god of the white man inspires him with crime, but our god calls upon us to do good works. Our god who is good to us orders us to revenge our wrongs. He will direct our arms and aid us. Throw away the symbol of the god of the whites who so often has caused us to weep, and listen to the voice of liberty, which speaks in the heart of us all.

Of zoals de Surinaamse schrijver en wintipriester, Julien Zaalman, me in mijn laatste week in Suriname tijdens mijn zoektocht naar de jaguarman had verteld:

In winti is de gedachte niet dat de mens gemaakt is naar het voorbeeld van God. In winti zeggen we: alles is Anana. Een mens is Anana, maar een boom is dat ook. Hoor je die hond daar blaffen? Zie je die vrouw daarbuiten, hoor je de ruzie in de hal? Vertel me een andere waarheid dan deze. Je hebt geen Bijbel nodig om Anana te leren kennen, we leven in de boodschap van Anana. De boodschap van Anana is de schepping zelf. Dat verplicht je om die heiligheid van het leven in stand te houden, om die te respecteren. Je doet dat, door de band tussen jou en de schepping zelf niet te verliezen, door wakker te blijven en je geest schoon te houden, door de tekens die het leven je geeft te herkennen en door trouw te blijven aan de kriebels in je eigen buik. Door te volgen wat juist voelt voor jou. Ook al roept iedereen: 'foei!'

Anton, Theo, Claude, Zora, Aimé, Léon, Léopold en C.L.R. James spraken verschillende talen, werden geboren op verschillende plekken op de wereld, maar ze vertelden hetzelfde verhaal. Dat de duisternis een onderdeel was van hun verhaal, hadden ze zelf niet bedacht. Ze vertelden erover omdat je die duisternis nodig had om te begrijpen hoe groot het licht was, waarmee hun voorouders de duisternis versloegen. Ze werkten lang voordat het internet was uitgevonden, toen boeken en verhalen nog vervoerd werden door de wind en het water, ze werkten tegelijkertijd, maar vaak oceanen verwijderd van elkaar. Maar dit verhaal, dat heeft u inmiddels waarschijnlijk begrepen, is een magisch verhaal. Veel groter dan alleen Nederland en Suriname, veel sterker dan de artificiële grenzen die door mensen zijn bedacht. Het werkt niet tegen, maar met de krachten van water en wind. En wat ik hoopte, bleek te kloppen: deze schrijvers dreven uiteindelijk naar elkaar. Dat wil zeggen: ze hebben van elkaar geweten, ze wisten dat ze niet alleen waren.

Een eerste teken van dat dit waarschijnlijk zo was, vond ik via Claude McKay. Op de eerste foto die ik van Claude vond toen ik hem googelde, staat Claude naast een jongeman die op 28 februari 1893 werd geboren in Paramaribo. Op zijn zestiende was deze jongeman uit Suriname vertrokken, werkend op een schip naar Nederland. Maar in New York besloot hij van het schip te springen en dat is hoe zijn tweede leven begon. In 1919 was hij een van de twee zwarte personen die aanwezig waren bij de oprichting van de communistische partij in de Verenigde Staten. Als vertegenwoordiger van die partij had hij contact met alle hoofdrolspelers van de Harlem Renaissance. En samen met zijn vrouw, Hermine, reisde hij de wereld over, om alle andere afgezanten van dit wereldwijde verhaal te ontmoeten. Zijn naam was Otto Huiswoud. Ik herkende zijn naam uit de biografie van Anton de Kom. Ze waren vrienden.

Anton de Kom werd levenslang uit Suriname verbannen. *Wij slaven van Suriname* werd in Nederland doodgezwegen en kreeg slechts één druk tijdens zijn leven. Hij overleed op vierenzeftigjarige leeftijd in een concentratie-

kamp. Zora Neale Hurston werd na de Harlem Renaissance vergeten. Ze stierf straatarm en werd begraven in een naamloos graf. *Pigments*, de dichtbundel van Léon Damas, werd door de Franse regering verboden als ‘bedreiging voor de staatsveiligheid.’ Claude McKay werd uit Jamaica verbannen. Voor zijn tweede boek over zijn tijd in Marseille vond hij geen uitgever.

Het werd de dansende schrijvers niet makkelijk gemaakt om hun verhaal te vertellen. Niet door de machten die de wereld bestuurden en ook niet door mensen zoals zijzelf die generatieslang hadden geleerd dat je je eigen stem alleen mocht laten klinken in het geheim. Maar op de lange termijn zijn ze allemaal overeind gebleven. Zora werd in de jaren zeventig ontdekt door het grote publiek, met dank aan de schrijfster van *The Color Purple*, Alice Walker. En sindsdien verkoopt ze jaarlijks honderdduizenden boeken, wereldwijd. Claude’s ongepubliceerde boek *Romance in Marseille* werd in 2020 ontdekt en gepubliceerd en vertaald in het Italiaans en het Frans. In Marseille worden er T-shirts verkocht met zijn afbeelding. In december staat heel Marseille in het teken van het Claude McKay-festival. *Wij slaven van Suriname* van Anton de Kom werd in de jaren zestig herontdekt door Surinaamse studenten en belandde in 2020, 86 jaar nadat hij het publiceerde, in de Nederlandse bestsellerlijst. Het werd vertaald in het Engels en het Duits. Antons boek met kinderverhalen over de spin Anansi werd voor het eerst gepubliceerd op de dag die zijn 124e verjaardag zou zijn.

En dan is er Theo Comvalius. Die precies honderd jaar geleden ergens achter een typemachine in Paramaribo deze woorden schreef:

Ik schrijf voor iedereen, maar mede uit diepgevoeld medelijden met U, wil ik naar mijn zwakke krachten, Uw lied beschrijven, opdat gij moogt inzien, dat Uw ras, zeker niet het minste onder andere, de factoren bezit, om bij ontwikkeling en beschaving een plaats in te nemen, waarmee de geschiedenis in de toekomst zeker rekening zal houden. En wanneer wij in ons graf zullen sluimeren, dan zullen onze nazaten worden opgeroepen, om hun stem te geven.

Deze woorden waren de conclusie van mijn boekenweekessay *Boto Banja*, dat afgelopen maart in alle Nederlandse boekwinkels naast de kassa lag, en waarin ik deed wat Theo in zijn tijd niet kon doen: in het volle daglicht plaatsen wat Theo en zijn generatie nog tussen de regels moesten verstoppen.

Ik presenteerde het essay twee dagen na het Boekenbal, op 12 maart, mijn negenendertigste verjaardag, in de Black Archives in Amsterdam; de plek waar de boeken worden bewaard die Otto en Hermine Huiswoud verzamelden van de schrijvers die ze tijdens hun reizen ontmoetten. Claude McKay, Langston Hughes, Anton de Kom en vele, vele anderen staan daar, prachtig, glanzend, groots en ongeknakt, op plankjes naast elkaar te dansen.

Boto Banja belandde op nummer 1 in de Nederlandse bestsellerlijst. Er werden 46.000 exemplaren van verkocht. Goed, dat heeft dus niet voorkomen dat Nederland Geert Wilders verkoos als minister-president. Maar, misschien is dat dan wat we kunnen leren van de dansende schrijvers, dacht ik vanochtend: de dansende schrijvers keken niet naar de waan de dag, ze keken naar alles wat hen dit leven had gegeven, al het leven dat nog na hen zou komen, en de grote zingende planeet die van hen wilde dat zij bloeiden. Ze keken niet naar Geert Wilders, *their eyes were watching god*. En op de lange termijn heeft dat wel degelijk zin gehad.

Groningen door
dromersogen

Neveldroom

Susanne Veenstra

Dit avontuur begint op een regenachtige zondagavond aan de houten eettafel die de rechterkant van mijn woonkamer siert. Het is half negen. Ik heb net de afwas gedaan en mijn verloofde Daniel zit in zijn kantoortje met de katten. Een experiment uitvoeren is de opdracht. Een ritueel doen, een altaar maken of mijn vragen laten beantwoorden in mijn dromen. Wat een onzin, galmt mijn eigen stem als een echo door mijn hoofd. Spoken bestaan niet. Als ik een ritueel doe, is dat verspilde moeite. Toch doe ik het. Ik maak een altaar op de eettafel. Een paar kleine plantjes, want ze houdt van de natuur. Eigenlijk wilde ik buiten blaadjes en eikels rapen, maar de regen houdt me tegen. Een kommetje met steentjes die mijn schoonmoeder meebracht van vakantie. Het is niet bepaald Gronings, maar goed, buitenlandse strandsteentjes zijn ook iets uit de natuur. Een kaars, want kaarsen schijnen het goed te doen met rituelen en altaars, heb ik geleerd van films. En een boek, omdat ik me meen te herinneren dat ze intelligent is. Ik heb het boek nog niet gelezen. *De meeste mensen deugen* van Rutger Bregman, het klinkt wel alsof dit boek wijze woorden bevat. Nadat ik vertwijfeld mijn minimalistische altaar aanschouw, neem ik plaats op de stoel en begin:

O wijze vrouw, ik spreek u aan en roep u op. Ik weet niet of u mij hoort, of u van mijn bestaan afweet of dat u zelf eigenlijk wel bestaat. Naar u ben ik op zoek. Ik weet dat u vaak stil bent en dat u 's nachts aanwezig bent. U bent te vinden op de heide, in sloten, bij moerassen en bij hunebedden. U bent te zien in mysterieuze, glinsterende, lange nevelsluiers. Maar wat bent u? Wie bent u? U wordt in verband gebracht met de Duitse Völva, de Spaanse La Llorona, de Ierse Sídhé en de Keltische Banshees. Johan Picardt en Jacob Grimm waren gefascineerd door u; zij tekenden en schreven over uw mythologie. In de sagen lokt u jongemannen moerassen in, achtervolgt u geliefden, steelt u paarden en laat u uw prooien dansen tot ze dood neervallen.

Mijn vader was de eerste die me vroeger over witte wieven vertelde. Toen ik hem vorige week uitlegde welk experiment ik zou gaan doen, moest hij lachen. 'Wat een bijzonder experiment, vooral voor de universiteit.' Ik vroeg hem of hij wat kon vertellen over zijn aanrakingen met witte wieven. Als kind speelde hij met zijn vriendjes in het Bunnerveen. Ze zochten daar naar eendeneieren en renden achter wilde hazen aan. Hij was een typische boerenzoon in de jaren zeventig die urenlang buiten kon spelen. Maar de sfeer in het veen sloeg plotsklaps om wanneer het donker werd en de mist-slierten op het land verschenen. De witte wieven maakten hun entree; het teken dat de jongens zich snel naar huis moesten spoeden. Want voor je het wist, kwam er eentje op je af. Misschien kwam je dan niet meer thuis ...

O wijze vrouw, ik spreek u aan en roep u op. Ik weet dat u vaak verkeerd begrepen bent. Dat u als gemeen, gevaarlijk en eng wordt gezien door dorpelingen. Zij zijn bang gemaakt door honderden jaren oude spookverhalen en bijgeloof. Ik weet dat u eigenlijk helemaal niet gemeen, gevaarlijk of eng bent. Dat u juist wijs, scherpzinnig en doordacht bent. Bent u daarom zo stil? Ligt wijsheid in het onthouden van spreken? Waar moet ik wijsheid zoeken? Waar is inzicht te vinden? Ik heb niet veel gemeen met Picardt en Grimm, maar fascinatie voor u delen wij wel. Uw keerzijde intrigeert mij: uw Groningse wijsheid.

Later kwam mijn vader erachter dat de oudere jongens uit het dorp hem het verhaal over de witte wieven hadden verteld om hem bang te maken: de avond was hun territorium. Ik ben op zoek naar iets waar ik niet in geloof. Maar ik kan wel doen alsof en kijken wat er dan gebeurt. Wat als de verhalen over de witte wieven wel degelijk verwijzen naar een lang vergeten werkelijkheid?

O wijze vrouw, u hebt uw naam niet te danken aan uw verschijning, maar aan uw verstand. Het Duitse *weiße* staat voor de kleur wit, het Duitse *Weise* voor wijsheid. Het Engelse *wit* staat voor verstand. En zo is uw naam, het witte wief, de Wijze Vrouw. O Wijze Vrouw, wit wief, dit is mijn zoektocht naar u.

Het contact leggen voelt nog niet helemaal af, ik ben een beetje in het niets aan het fluisteren. Tot nu toe is mijn oproep een opsomming van wat ik van witte wieven weet, zonder échte inhoud. Daarom vraag ik om bewijs:

O Wijze Vrouw, geef me alstublieft een teken, een blijk van uw aanwezigheid. Ik slaap al maanden slecht. Als u hier bent en mij hoort, laat me dan alstublieft de nacht doorslapen. Waakt u 's nachts over mij?

Die nacht word ik wederom wakker. Natuurlijk, denk ik, witte wieven bestaan immers alleen in spookverhalen. Zo'n mythe kan niet over mij waken of ervoor zorgen dat ik de nacht doorslaap. Toch blijft er iets knagen. Ook al lijkt het ritueel niet gewerkt te hebben, mijn interesse is gewekt. Hoe denken andere mensen over witte wieven?

Op maandagmiddag uit ik, onder het genot van een cappuccino bij eetcafé Wadapartja, mijn frustraties over mijn mislukte zoektocht bij mijn goede vriend Flip. Lachend en een tikkeltje beschaamd beschrijf ik het altaar dat ik gisteravond optuigde in mijn huiskamer. Zo snel als het verscheen, brak ik het ook weer af. Het hele tafereel heeft misschien vier minuten geduurd. Wat als Daniel me bij een aangestoken kaars en een bakje steentjes voor me uit zag mompelen? Geboeid hoort Flip mijn verhaal aan, terwijl hij aan zijn blauwe wintertrui plukt en af en toe nadenkend achter op

zijn kale hoofd wrijft. Ook vertel ik over mijn vraag voor bestaansbewijs. Ik geloof pas in spoken als er bewijs voor is, het liefst ook nog wetenschappelijk. Als ik het niet zie, is het er niet.

Die avond trotseer ik het koude weer en rij ik naar de binnenstad om een lezing van gastschrijver Raoul de Jong bij te wonen. Hij is tevens ook de opdrachtgever tot dit bijzondere experiment, in het kader van de schrijfcolleges die ik van hem volg. Nog bibberend loop ik de grote trap van het Academiegebouw op naar de aula op de eerste verdieping met haar prachtige muurschilderingen. Ik neem plaats naast een studiegenoot en lepel weer mijn experiment-anticlimax op. 'Ben je op zoek naar witte wieven?' hoor ik een bekende stem achter me zeggen. Ik draai me om en word begroet door het nieuwsgierige gezicht van Jeanette, een oud-studiegenootje waarmee ik twee jaar geleden colleges heb gevolgd. Ik vertel haar over mijn queeste en zie haar gezichtsuitdrukking steeds grauwer worden. 'Als ik jou was, zou ik daar ver vandaan blijven. Witte wieven zijn slecht, toch?' Ik schud mijn hoofd. 'Nee, witte wieven zijn verkeerd begrepen. Ik hoor dat ze in Twente gemeen zijn en dat je ze moet ontlopen, maar in Groningen zijn het juist wijze vrouwen. Sommigen zeggen dat het overleden priesters-teressen zijn die zich 's nachts openbaren. Wie het exact zijn, weet ik nog niet.' Het volgende uur praat Raoul betoverend over winti en vooedoogesten. Terwijl het publiek klapt, tikt Jeanette me weer op mijn rug en zegt: 'Ik ga je helpen.'

Dinsdagmiddag sta ik net in de rij voor de kassa in de Albert Heijn, wanneer Jeanette belt. Gisteravond heeft ze bij thuiskomst geprobeerd in contact te komen met de witte wieven. Wat ze me bij de lezing niet vertelde, is dat ze soms kan spreken met de doden. Dit wilde ze niet aan de grote klok hangen, daarom belt ze me nu. Ze klinkt erg serieus en zeker van haar zaak. Helaas wilden de witte wieven gisteren geen contact met haar, Jeanette omschrijft het alsof er een soort stoorzender was. Ik weet niet wat ik hiervan moet denken, maar het is wel een leuk verhaal. Ik besluit het voor nu maar te laten rusten.

Ik heb eigenlijk al geaccepteerd dat ik het hiermee zal moeten doen, tot ik zaterdagmorgen wakker word met een sms van Flip: er is iets vreemds gebeurd. Of ik vanmiddag een kop koffie wil drinken. We ontmoeten elkaar weer bij eetcafé Wadapartja. Flip vertelt me dat hij, net als ik, moeite heeft met slapen. En dat hij, net als ik, zijn slapeloze lot had geaccepteerd. Tot ik hem vorige week vertelde over mijn altaar: als door een wonder had hij die nacht voor het eerst sinds maanden de hele nacht doorgeslapen. Het opmerkelijke was dat het de nachten daarna weer gebeurde en vannacht had hij een bijzondere droom. Hij en ik zaten in een auto samen met Raoul de Jong. We waren ergens naar op zoek en het was erg warm en zonnig. Meer kan hij me niet vertellen. 'Was dit in Suriname? Raoul schrijft immers graag over Suriname, het zou wel toepasselijk zijn.' Volgens Flip leek het meer op Frankrijk. We kijken elkaar in verwondering aan. Hadden de witte wieven mijn vraag gehoord en waren ze vervolgens naar Flip gegaan?

Diezelfde avond laat belt ook Jeanette weer, op haar terugreis van Düsseldorf, waar ze een aantal dagen heeft vertoefd. Ter hoogte van Emmen voelde ze een energie die ze niet eerder had gevoeld. Volgens haar waren het de witte wieven die met mij in contact wilden komen, maar mijn verstand stond dit in de weg. Ikzelf was de stoorzender, dus probeerden ze het via Jeanette, die bij wijze van spreken fungeerde als radio. Anderhalf uur lang blijft Jeanette me nieuwe dingen vertellen. Ze is totaal overdonderd. Witte wieven blijken een heel prettige energie met zich mee te dragen. Dit is wat ze ons, volgens Jeanette, willen vertellen: 'Witte wieven zijn een manifestatie van moeder aarde. De mens moet meer in contact komen met de natuur. Luister, zie en voel als je buiten bent. Wees daadwerkelijk aanwezig, erken wat er om je heen is. Het tjilpen van de vogels, de natheid van de regen, het gevoel van grind onder je voeten en de geur van het bos. Neem het bewust waar.'

Geloof ik dit? Ik weet het niet, Wit Wief. Maar ik kan wel doen alsof. Dus heb ik vanochtend, twaalf dagen nadat ik u voor het eerst opriep, een rondje gelopen door het bos achter mijn huis. Zonder einddoel, niet afgeleid

door de muziek van mijn koptelefoon. Ik ademde de frisse ochtendlucht in die licht in mijn neus kriebelde. Ik voelde takjes breken onder mijn voeten en hoorde vogels waarvan ik geen flauw idee had wat voor soort het is. Het einde van het bospad knikte naar rechts, met aan de ene kant een lege weide omringd door nog meer leegte en wat bomen, aan de andere kant een drassig slootje. Ik stond stil om het uitzicht in me op te nemen. Ik dacht aan Flip en Jeanette en alles wat u volgens Jeanette had doorgegeven en ineens voelde ik een koude rilling. Ik draaide me om en in de verte zag ik nevelsluiers over de grasvlakte kruipen.

Als trots Hooghoudt

Kim den Hartog

Gebaseerd op een waargebeurd verhaal

Wanneer je door de Ebbingestraten wandelt, voel je het Groningse bruisen van de stad. Het barst hier van de winkels en je kan nauwelijks oversteken zonder aangereden te worden door een chagrijnige fietser met volle boodschappentassen. De auto's en fietsers razen voorbij, vloekend, tierend, iedereen heeft haast. Met mijn rug naar de Grote Markt gekeerd baan ik me een weg door de voetgangersdrukte. Ik adem de koele buitenlucht in en houd mijn hoofd naar boven gericht. De drukte is levendig, maar ook benauwend. Ik loop langs de bekende winkels en cafeetjes en laat mijn blik over de prachtige gevels dwalen. Waarom zijn de gebouwen tegenwoordig in tweeën gesplitst? De bovenkant spreekt van wijsheid, ervaring, leven en dood, maar op de helft verandert het in een glazen, stalen, grijze, levenloze doos. Wat gebeurt er daarboven? Welke verhalen vertelt het? Sommige gebouwen zijn nog als vanouds. Letters en symbolen en kleine details van vroeger fluisteren me dingen toe. Met spot, want ik loop hier, arrogant en

denkend dat ik de wereld aankan, maar ik weet niets en ik weet ook niet of ik ooit iets zal weten. Ik adem de lucht uit. Ze is niet langer verkoelend.

Ik stap verder richting de Nieuwe Ebbingestraat. De brug over. Ik kijk uit over het water en loop door en door. Ik herinner me gelezen te hebben dat deze straten als traditionele toegangsweg fungeerden voor reizigers uit het Hogeland. Ik weet niet veel van het Hogeland en ook niet veel van Groningen. Mijn ouders zijn geboren in dorpjes in het zuiden van Nederland. De zachte G is mij bekend en het harde, nuchtere van hier schrikt mij af. Ik ben bang in het donker en geloof in meer. Meer dan ik zie. Ik weet niet wat het is, maar het moet er zijn. En zelfs als er niets boven de mens is, laat de mens toch wel wat achter? Voetstappen of sporen of ten minste een briesje om even te leven buiten je eigen bubbel.

Ik ben gearriveerd. Nieuwe Ebbingestraat 92. De deuren van PraxisCity lachen me stralend tegemoet. Toen Hero Jan en Grietje Hooghoudt aan het eind van de negentiende eeuw in een kelder in de Oosterstraat van alcohol magie maakten, hadden ze geen idee wat dit zou betekenen voor hun toekomstige bloedlijn. Zij zullen succes boeken, de kelder verruilen voor een mooi pand aan de Grote Kromme Elleboog en de destilleerderij uitbreiden. Ze zullen langzaamaan reclame maken voor hun likeuren en het familiebedrijf zal aan bekendheid winnen. De eerste jenever zal worden geschonken en er zal opnieuw een verhuizing plaatsvinden. Ik sta voor de vroegere deuren van de plek waar de tweede generatie het bedrijf overnam. De laatste plek voor Hooghoudt zich buiten de stad zou vestigen.

Links en rechts gaat het leven door, maar in mij staat de tijd stil. Ik begin te ijsberen voor de deuren en probeer te zoeken naar sporen van haar vroegere bestaan. Er moet iets zijn. Ik moet hier iets vinden. Dit is Groningen in mij. Ik wil de wereldse geluiden achter me laten en me concentreren op wat ik zie. En wat ik zie, daar kijk ik naar. Voor ik het doorheb, maakt een auto een te scherpe hoek. De wagen vliegt uit de bocht en ik hoor gierende banden, een knal, schreeuwende mensen, opvliegende vogels, metaal tegen metaal. Een botsing. Ik kan alleen maar achteromkijken voor alles

zwart wordt. Knallende hoofdpijn schreeuwt me wakker. Ik schiet over-
eind en kijk om me heen. Het laatste wat ik denk, nadat ik weer in de
kussens wegzink, zou me meer angst in moeten boezemen. Maar ik voel
me nog te vaag en mijn gedachten willen niet snel genoeg concretiseren.
Pas wanneer ik weer voor de zoveelste keer wakker word geschud uit mijn
dromen, dringt de waarheid tot me door. Dit is niet mijn kamer.

Ik strompel uit bed en wrijf, handen gebald, in mijn ogen. Ik wrijf zo lang
tot ik de sterren zie. Zachtjes loop ik op mijn tenen naar de donkerhouten
kaptafel en ik neem plaats op het rode, satijnen kussentje van het bijbeho-
rende bankje. Dit meubelstuk herken ik uit duizenden. Mama gaf het aan
mij toen ik tien werd en ik heb het sindsdien altijd als pronkstuk op mijn
kamer bewaard. Ik pak het met bloemen versierde houten doosje op en
open het dekseltje. Hetzelfde satijnen rood lacht mij toe en ik voel met
mijn vinger langs de paar vertrouwde zilveren sieraden. Het was gewoon
een tijdelijk misverstand. Mijn brein neemt me in de maling. Ik ben ge-
woon in de war. Dit is mijn kamer. Ik zet het doosje weer zorgvuldig neer
op het hout en kijk op. Het spiegelbeeld van een jong meisje kijkt me sla-
perig aan. Ik schud mijn hoofd en sluit mijn ogen. Dit is mijn kaptafel.
Mama heeft me deze kaptafel gegeven. De sieraden zijn van mij. Ik voel
verstrooid met mijn vingers aan het satijn. Dit is toch mijn kaptafel? Met
mijn handen wrijf ik over mijn blote benen en ik open rustig mijn ogen.
Mijn eigen grote, blauwe ogen kijken terug. De kringen donker als altijd,
wimpers lang maar eigenwijs recht als altijd. Ik herken de vorm van mijn
wenkbrauwen, de duidelijke cupidoboog van mijn lippen, de slag in mijn
haar. Maar ik ben het niet. Ik herken haar van foto's.

Het meisje dat mijn oma eerder was, kijkt me verschrikt aan. Ik kan niet
ouder zijn dan een jaar of tien en ik begin te lachen. Dit is niet echt. Ik ben
gewoon aan het dromen. Ik knijp mezelf in mijn arm, maar er verandert
niets. Het doet pijn en laat een lichtrode vlek achter. Ik strijk een verloren
pluk haar achter mijn oren en adem diep in door mijn neus. Vier seconden
vasthouden. Uit door mijn mond. Ik voel mijn maag rammelen van de

honger en het valt me op hoe droog mijn mond is. Het beste wat ik nu kan doen, is niet in paniek raken en doen alsof er niets aan de hand is. Ik sta op en loop over het zachte tapijt naar het kleine raam. Ik herken het uitzicht, de gebouwen en gevels, de lucht, de vogels. Mannen in lange jassen en hoeden wandelen over straat. Enkele auto's rijden in een rustig tempo voorbij. Een vrouw neemt een laatste trek van haar sigaret voor ze hem uitdoet en weggooit. Dit is Groningen, maar niet mijn Groningen.

Ik open zachtjes de deur van mijn kamer en kijk uit over een smalle, kleine gang. Mijn voetstappen laten het hout zachtjes kraken, wanneer ik eroverheen trippel. Aan de muren hangen schilderijen, krantenkoppen en posters. Bij een poster van een vrouw in een mooie, satijnen jurk blijf ik staan. Ze heft haar glas en draagt een lach om haar mond. Achter haar dansen mannen en vrouwen in galakleding. Rechts bovenin lees ik de letters *HOOGHOUDT'S FYNELIKEUREN*. De poster ziet er licht versleten uit, maar hij is nog in mooie staat. Naast de poster hangt een lijstje met een knutselwerkje van postzegels. In de lijst zien ze er glanzend uit; ze kunnen niet ouder zijn dan ikzelf.

In gedachten verzonken merk ik de fluisterstemmen in eerste instantie niet eens op. Ik blijf doodstil staan en houd mijn adem in. Ik probeer me niet te verroeren. Maar er is geen twijfel mogelijk. Het gefluister is zacht en wordt grotendeels weggevaagd door het geluid van de stad en beneden, maar de stemmen zijn er. Ze klinken verdrietig en angstig, maar hoopvol. Ik blijf staan en luister, maar ik kan niet verstaan wat ze zeggen. Achter een deur vind ik de houten, steile trap naar beneden. Langzaam draai ik de deurknop om en ik duw de deur op een kier open. Vrijwel direct wordt de ruimte overladen met geluid van een goedbezochte winkel. Enthousiast gelach en gepraat. Het continue geluid van een deur die open- en dichtzwaait. Een rinkelende oude bel die meezingt met elke zwaai. Voor ik mijn rechtervoet op de eerste traptrede zet, bedenk ik mij. Oma zou niet in haar nachtjapon naar beneden komen. Ik was mijn gezicht, kleed me aan en loop naar beneden. Daar staat ze, achter de toonbank, lachend te praten

met een klant. Ze werpt me een strenge blik toe en wanneer de vrouw de deur uitloopt met een tas vol likeurflessen, wenkt ze mij. Ze gaat me voor, achter de toonbank en opent de deur naar een nieuwe ruimte. Dat ik zo laat uit bed durf te komen en hoe ik mezelf zo onfatsoenlijk durf te kleden, maar haar toon is ondanks alles warm en voorzichtig. Ik bied mijn excuses aan en kijk op naar de familiale blauwgrijze blik van mijn overgrootmoeder.

De dag gaat in de zaterdagdrukte zijn gangetje. Mensen lopen de winkel in, proeven uit kleine glaasjes hun favoriete likeuren, limonades en andere dranken en laten met een glimlach en aankoop de bel weer zingen. Hoe leuk ik het ook vind om mijn familie te zien en hoe het leven er vroeger uitzag... Ik begin me af te vragen waarom ik hier ben. Vandaag is de bestelling van vruchten en fruit weer binnengekomen. De zware houten vaten zijn met alle mankracht naar binnen getild en in de winkel zijn de zoete geuren nog te ruiken – hoeveel fruit en vruchten heeft een destilleerderij wel niet nodig? Waarom ben ik hierheen gebracht? Ik probeer me te herinneren wanneer oma is geboren en in welke tijd ik precies verzeild ben geraakt. Als ze een jaar of tien is, kan dat maar één ding betekenen. Ik vertik het toe te geven aan mezelf, maar ik moet eraan geloven. 's Avonds zitten we rond de eettafel en ik probeer een snelle blik te werpen op de krantenkop. Het komt als een klap binnen en ik verslik me in een hap hete aardappels. De tranen springen in mijn ogen door het ongeloof, de bizarre situatie en de horror die normaal zo ver weg lijkt.

Na het eten word ik gevraagd een paar kleine bordjes gevuld met wat avondeten en fruit uit de vaten naar boven te brengen en ik kijk mijn overgrootmoeder verward aan. Ze werpt een doordringende blik terug en met haar kiezen op elkaar herhaalt ze haar woorden. *Bo-ven*. Ik denk terug aan de fluisterstemmen die ik vanmorgen hoorde. Mama's verhalen over vroeger vliegen in vlagen door mijn hoofd. Hoe kan ik zo naïef zijn? Ik heb haast. Vanavond komen vrienden over de vloer. Koffiedrinken, zegt mijn overgrootmoeder. Ze legt een merkwaardige nadruk op het woord vrien-

den, maar ik durf geen vragen te stellen. Ik loop snel, maar doodstil naar boven en vermijd de houten planken die vanmorgen extra kraakten. Ik volg voorzichtig de timide fluisteringen en achter een verscholen deur aan het einde van de gang zitten ze. Hun donkere krullen zijn niet te missen in vergelijking met mijn donkerblonde lokken. Ze zien er moe uit, maar ogen opgelucht om mij te zien. Ik knik ze voorzichtig toe, niet wetende hoe oma ze normaal begroet en leg de bordjes voor ze neer. Ze bedanken mij met een glimlach. Ik verlaat de ruimte, sluit de deur en de tranen lopen schaamteloos over mijn wangen. Ik slik mijn angst weg en loop weer naar beneden. Voor ik de benedenruimte weer binnenkom, veeg ik mijn tranen weg. Ik knik naar mijn overgrootmoeder zodat ze weet dat het is gelukt. Slechts een paar minuten later komen de 'vrienden' over de vloer. Mama heeft mij hierover verteld. In de oorlog sloten Nederlanders zich aan bij de NSB en vrienden van mijn familie hadden ook voor deze weg gekozen. Om het bedrijf en zichzelf te redden konden ze nu niet de vriendschap verbreken. Dit zou tot achterdocht leiden.

Ik, mijn oma, word na een tijdje naar mijn kamer gestuurd. De volwassenen zijn in gesprek nu. Vanavond mag ik de huisarts begroeten, fluistert mijn overgrootmoeder in mijn oor voordat ik de trap weer oloop. Ze zegt het zo zacht, dat zelfs ik het nauwelijks hoor en ik weet eigenlijk ook niet wat ze ermee bedoelt, maar ik knik alsof ik het begrijp en draai me om. Wanneer ik weer naar beneden word geroepen, vlak voor het slapengaan, zit ze aan tafel met een aardig uitzierende man. De gordijnen zijn dichtgedaan en ik heb geen uitzicht meer op de winkelstraat. Hij begroet me met een lach en vraagt naar mijn dag. Op tafel staat een mandje fruit. We praten rustig met elkaar en genieten van al het zoet, maar ik begin al gauw gapen te onderdrukken. Mijn oma's moeder stuurt me naar boven en ik werp een laatste blik op haar, de huisarts en de nu lege en donkere winkel. In het kleine beetje maanlicht dat tussen de gordijnen naar binnen schijnt, glinstert een Hooghoudt-etiket. De huisarts zal hier blijven slapen, elke nacht, zonder dat zijn vrouw weet waar hij is, omdat iemand heeft besloten dat hij min-

derwaardig is, tot op 16 april over een paar jaar de Duitsers zich zullen overgeven in Groningen. Op die dag, precies 56 jaar later, zal ik worden geboren.

Een stem maakt mij wakker en ik open met moeite mijn ogen. Ik lig op de stoep van de Nieuwe Ebbingestraat. Het verkeer staat stil. Iets verderop zie ik een ambulance en politiewagen staan. Daarachter staan mensen verschrikt toe te kijken. De tijd staat ook stil en de geluiden van het drukke Groningen zoals ik het ken zijn weggestorven. Ik mompel wat over mijn naam en hoe ik me voel en voor ik het weet word ik de ambulance in gedragen. Ik sluit mijn ogen en kan alleen maar denken aan mijn oma, aan mijn overgrootmoeder, aan de dapperheid van mijn familie. Terwijl onderduikers zich in de bovenwoning verschuilden, probeerde mijn familie mensen te vriend te houden om niet haar winkeldeuren te hoeven sluiten of anderen in gevaar te brengen. Achter de schermen stond Hooghoudt aan de kant van het verzet en hielp ze het door goederen te sturen en Joodse mensen een veilige plek te bieden. Wanneer je door de stad loopt, sta dan stil op deze plekken. Kijk bewust om je heen. Vind de rust in de drukte. Wees de hoop in de angst en de veiligheid in het gevaar. Geniet van de geschiedenis. Kijk diep genoeg in het glaasje om de verhalen erachter te proeven.

Het zeewiefke achter de dijk

Inge van der Molen

In de nacht van 24 december op 25 december in het jaar 1717 luidden de klokken langs de Groninger Waddenkust. Niet vanwege Kerstmis, maar om de inwoners van de omliggende dorpen te waarschuwen voor de zee die op komst was. Al dagenlang heerste er een noordwesterstorm. Het water werd met de krachtige wind naar de Waddenkust geduwd, waar het dreigend tegen de dijken sloeg. In die kerstnacht van 1717 won het water het van de dijken en spoelde het met geweld over de Groningse kustdorpen. Door de enorme kracht van het water werden sommige dijken helemaal weggevaagd. Het water baande zich een weg naar het zuiden, helemaal tot aan de stad Groningen. Met het daglicht was te zien tot hoe hoog het water was gekomen. De stad was een schiereiland geworden en zover je kon kijken was de provincie overgenomen door de zee. Op die zee dreeven de mensen en dieren die overvallen waren door het water. Sommigen hadden zich vast kunnen klampen aan een drijvend stuk hout, maar voor velen was het te laat.

Tijdens die kerstvloed van 1717 zou er iets magisch gebeurd zijn, ergens vlak bij de dijk van Oudeschip. In die kerstnacht zou er een echte zeemeer-

min met de zee mee zijn gespoeld. Nadat het water weer zakte, kwam zij vast te zitten in een kolk achter de dijk. Zeemeerminnen, ook wel 'zeewiefkes' in het Gronings genoemd, vind je regelmatig terug in Groningse volksverhalen en sagen. Deze verhalen gaan over mysterieuze en beeldschone vrouwen met een vissenstaart die uit het water verschijnen. De Groningse zeemannen werden door haar aanzicht en haar lied verleid om het water in te gaan. Meerdere zeelieden zouden zo op een raadselachtige manier verdwenen zijn.

Het bijzondere aan het zeewiefke bij Oudeschip is dat ze volgens de verhalen nog steeds zou rondzwemmen in dezelfde kolk. Kwaad om haar gevangenschap zou ze de afgelopen eeuwen al enkele keren hebben toegeslagen. Zo gaat het verhaal dat er eens op mysterieuze wijze een boer met paard en wagen is verdronken in het water. De naam van die boer was Eilt, wat de reden is dat het water nu ook wel het Eiltsgat heet. En er wordt gefluisterd dat het zeewiefke nog meer slachtoffers op haar naam heeft staan...

Dit verhaal over het zeewiefke had me gegrepen; ik was nieuwsgierig geworden. Dus op oudejaarsdag vertrok ik, samen met mijn vriend David, naar Oudeschip om het Eiltsgat met eigen ogen te zien. We hadden een auto gehuurd en met een thermoskan met koffie en de Top 2000 die door de autospeakers klonk, begonnen we vol optimisme aan dit avontuur. Of nou ja, eigenlijk was ik vooral optimistisch, David was chagrijnig omdat ik volgens hem nogal slecht ben in navigeren. Daar heeft hij ook wel een beetje gelijk in.

Boven ons hing een donkergrijze lucht. Net als in die kerstnacht van 1717 leek het of er een storm op komst was. Samen met het gedreun van het carbid op de achtergrond had het allemaal iets onheilspellends. Toen we de omgeving van Oudeschip naderden, raakten de wegen steeds smaller en begonnen de boerderijen steeds verder uit elkaar te staan. In de verte doemden daar de grote, lelijke windmolenparken van de Eemshaven op. En net voordat het leek alsof we het einde van de wereld zouden bereiken,

kwamen we in Oudeschip aan. Het dorp was precies wat ik ervan verwacht had: heel Gronings en piepklein. Oudeschip zag eruit alsof er al eeuwenlang niets was veranderd, behalve de auto's die nu voor de deuren stonden. We stapten uit onze auto en gingen op zoek naar het Eiltsgat. Dat bleek geen gemakkelijke opgave: de kolk staat nergens aangegeven op een kaart en op de Wikipediapagina vond ik alleen dat hij bij de dijk van Oudeschip zou moeten liggen. We liepen de dijk een paar keer op en neer, maar vonden niets. Ik vroeg me af waarom we hier eigenlijk heen waren gegaan. Alles in Oudeschip leek te schreeuwen dat we hier niet op onze plek waren en de huizen zagen er niet bepaald vriendelijk of uitnodigend uit. De stilte in het dorp maakte dat ik me bezwaard voelde om ergens aan te bellen en de weg te vragen, bang om de rust van de bewoners te verstoren. Het hele avontuur voelde als een verloren missie. Enigszins verslagen liepen we zo over de smalle landweg achter de dijk, toen we ineens luid gebonk en getimmer hoorden. Het eerste teken van leven in Oudeschip.

In een achtertuin van een van de huizen stond een man te klussen, fluitend, met zijn rug naar ons toe. Bij het geluid van onze stemmen keek de man eerst een beetje vertwijfeld op, maar al gauw schonk hij ons een gulle glimlach. Hij was een jaar of vijftig en droeg een donkerblauw werkpak met witte verfspatten die samen een vrolijk patroon vormden op zijn broekspijpen. De man had nog nooit over het zeewiefke gehoord, zei hij. Wel kon hij ons de weg naar het Eiltsgat wijzen en gaf hij ons 'de beste wensen!' Deze man was zoveel vriendelijker en behulpzamer dan de uitstraling van de huizen me deed vermoeden.

Het Eiltsgat bleek voorbij de bocht van de landweg te liggen, wat de reden was dat we het de eerste keer hadden gemist. Toen we dichterbij kwamen, herkende ik het meteen van de foto's die ik op het internet had gevonden. De verblijfplaats van het zeewiefke was omgeven met riet en zag er daarvoor een beetje mysterieus uit, alsof het zich verstopte voor pottenkijkers. Het water rimpelde wat door de wind, maar verder lag het er stilletjes bij. Ik kon me moeilijk voorstellen dat hier onder het oppervlak een boze zee-

meermin schuilging, want ik vond de kolk er nu niet bepaald kwaadaardig uitzien. Ik keek naar die enorme Eemshaven achter de dijk en kon me ineens wel voorstellen hoe het zeewiefke door de jaren heen steeds kwader was geworden op haar uitzicht. De mens had de zee van haar afgenomen. Ik werd uit mijn dagdromen getrokken door een plotseling geluid. Ergens in het Eiltsgat hoorden we water bewegen, riet ritselen, alsof er iemand heel voorzichtig onze kant op zwom. David en ik keken elkaar aan: zou het dan toch? Maar bij nadere inspectie bleek het loos alarm: een waterhoentje. Mijn vastberadenheid won het van mijn aarzeling om mensen lastig te vallen op oudejaarsdag en ik besloot aan te bellen bij het huis dat direct naast de kolk lag. Hadden de bewoners misschien iets te vertellen over hun mysterieuze buurvrouw? Ik drukte drie keer op de bel, voelde mijn hart zo'n tweehonderd keer in mijn keel slaan, maar er werd niet opengedaan. We liepen door naar het volgende huis. Hierbij sloegen we een huis over waarop drie verschillende bordjes met daarop de tekst 'Verboden voor onbevoegden' waren vastgespijkerd, gepaard met de tekst 'PAS OP, WAAKHOND!'

Ik belde nog bij twee huizen aan, telkens zonder gehoor.

Bij het huis op de hoek van de straat brandde er licht. Dit was het laatste huis waar ik aan zou bellen, besloot ik. Nadat de deurbel slechts één keer had gerinkeld, hoorden we gerommel in het huis en zagen we een gestalte naar de deur lopen. Het was een oudere man die opendeed. Hij stond een beetje voorovergebogen en droeg diepe fronsrimpels in zijn voorhoofd. De deur hield hij op een kier. Met onderzoekende ogen keek hij van mij naar David. Bezoek had hij waarschijnlijk niet verwacht, dat was wel af te lezen aan zijn blik. Ik vroeg de man naar wat hij wist over de legende van het zeewiefke en zag in zijn ogen de twinkeling van herkenning. De deur ging iets verder open. 'Nou, zoveel weet ik er niet van, hoor,' bromde hij, met een wegwuivend handgebaar, waarna hij ons vervolgens een uitgebreide geschiedenis voorlegde over de legende van Oudeschip.

Hij vertelde ons over het ontstaan van de kolk, dat ze zeggen dat er een meermin in zou zwemmen, dat er op de bodem een kist met goud zou liggen en dat de gemeente de kolk enkele jaren geleden nog heeft uitgebaggerd. Hierbij hebben ze het Eiltsgat, de leefruimte van het zeewiefke, nog iets groter gemaakt.

Toen ik de man vroeg of het zeewiefke nog steeds rondzwoom in de kolk, werd hij even stil. ‘Nou ja, dat weet niemand,’ antwoordde hij ten slotte vlakjes, maar zijn mondhoeken krulden een beetje toen hij die woorden uitsprak. ‘Er wordt gefluisterd dat de kolk eindelijk diep zou zijn. Dus wie weet er nou echt wat er in die diepte schuilgaat?’

Voordat ik weer in de auto stapte naar de grote stad, wierp ik nog een blik op het Eiltsgat. Hoewel ik het zeewiefke niet heb kunnen vinden, leeft ze wel degelijk in Oudeschip. Ze leeft in de verhalen die van generatie op generatie overgebracht worden, die telkens weer hun oorsprong vinden in de mysterieuze waterplas, vlak achter de dijk. Ik voelde deze kracht ook toen ik bij het Eiltsgat was: ondanks dat ik haar niet heb gezien, voelde ik haar aanwezigheid wel. Het verhaal van de kwade zeemeermin, die zielen eist van mannen die ze verleidt, daar geloof ik niet in. Haar leefomgeving zag er namelijk vredig uit, zoals de rest van Oudeschip. En in de afgelopen jaren heeft ze, voor zover ik weet, geen nieuwe slachtoffers gemaakt. Misschien komt dat doordat het zeewiefke en de bewoners van Oudeschip een stilzwijgende afspraak hebben: zij houdt zich koest, zolang de bewoners haar kolk met rust laten en haar verhaal door blijven vertellen.

Een vriend van Mercurius

Wies Zuidema

Hij staat boven op de Korenbeurs, boven de Albert Heijn: de Romeinse god Mercurius. Zijn Griekse en bekendere naam is Hermes. Hij is God van de handel, van de reizigers en van de winst. Hij staat goed op zijn plek, zo centraal in de stad. Van boven kijkt hij neer over de Vismarkt en de straten daaromheen, waarin het vandaag opvallend druk is, ook al is het pas negen uur 's ochtends. In elk boetiekje staan studenten naar oorbellen te kijken. Fietsers proberen door de voetgangers heen te sjezen zonder af te hoeven stappen. Er wordt gereisd en gehandeld en geshopt. Het bruist in Groningen. Het is bijna kerst.

Mijn clubgenootje is nergens te bekennen. We hadden gister toch echt afgesproken dat we hier zo vroeg zouden staan. We moeten beiden dit blok echt aan de bak en het leek zo'n goed plan elkaar te motiveren. Ik loop onder Mercurius door de supermarkt in en koop een croissantje met twee cappuccino's. De koffiebekers kosten een extra tien cent per stuk, maar die betaal ik niet. Zittend op een van de treden voor de Korenbeurs check ik de live locatie van mijn clubgenootje. Ik ben niet verbaasd wanneer die

aangeeft dat ze nog thuis is. Natuurlijk is ze nog niet onderweg. Als ik haar bel, neemt ze niet op. Die komt denk ik toch niet meer.

‘Goedemorgen mevrouw! Lekker koffietje?’ Recht onder het Mercurius-beeld staat een vuilnisbak. Daarnaast staat een man. Hij draagt meerdere jassen, heeft lang, bruin haar, een grijze baard en een dikke, volle snor. Ik zou niet kunnen gokken hoe oud hij is. Hij lacht naar me. Zijn glimlach is groot.

‘Zeker.’ Ik wil niet echt dichterbij komen. Ik voel schaamte in mijn onderbuik. Hij is vriendelijk en doet niks mis. ‘Ik heb er eentje extra. Had u die gewild?’ Het is een goedmakertje voor mijn gedachtegang.

Zijn lach wordt breder. Ik zie dat hij een tand mist. Volgens mij een hoektand. Ik geef hem de volle beker en gooi de lege weg. ‘Heel erg bedankt mevrouw!’ Ik voel me te jong om mevrouw genoemd te worden. Al helemaal door iemand die duidelijk een stuk ouder is dan ik ben. Het is stom hoe weinig oogcontact ik durf te maken.

‘Fijne dag verder,’ mompel ik voordat ik me omdraai. Hij wenst het mij ook toe, maar dan wat meer gemeend. Via de zijkant van de Korenbeurs loop ik gehaast weg. Achter mij hoor ik de man anderen groeten. Niemand zegt iets terug.

Later die middag zie ik de man weer zitten voor een sieradenatelier in de Folkingestraat. Hij heeft dezelfde jassen aan als vanochtend, terwijl het buiten nu een stuk kouder is. Er staat een koffiebekker voor hem op de grond. Hij wenst de mensen die langslopen fijne kerstdagen. Sommigen zeggen het terug. Anderen kijken weg en lopen snel door. Iemand knikt naar hem en stopt iets in de beker. De grote glimlach op zijn gezicht groeit. Ik stap op hem af.

‘Goedemiddag mevrouw, fijne kerstdagen!’ De man lijkt mij ook te herkennen van vanochtend. Ik vraag of ik iets voor hem kan halen. Dat onderbuikgevoel blijft iets te lang hangen en het is nou eenmaal bijna kerst. Hij vraagt om een broodje, het liefst met tonijn. En een flesje cola. Ik zeg net iets te enthousiast dat ik het hem kom brengen. Vanuit de Folkingestraat

loop ik weer naar de Vismarkt, waar ik opnieuw onder Mercurius de supermarkt in loop.

‘Dank u wel mevrouw,’ lacht de man vriendelijk vanonder zijn snor, wanneer ik hem het broodje overhandig. Hij stopt het eten in zijn zak. Aarzelend sta ik voor hem. Dan ga ik naast hem zitten en strek ik mijn hand uit. Ik stel mezelf voor. Hij schudt mijn hand. Ik vraag me af of zijn handen vuil zijn. ‘Aangenaam.’ Ik kijk naar zijn jassen. De buitenste is een donkerblauwe regenjas, die daaronder volgens mij leer en zwart. Zo naast hem zittend lijk ik in mijn roze winterjas op een te chemisch kinderijse.

Hij heet Dennis, vertelt hij. Hij mist inderdaad zijn rechter hoektand. Ik vraag hoe het met hem gaat. Hij heeft trek in een gesprek en reageert meteen: ‘Redelijk goed. Ik zit hier altijd graag, zo tussen het station en het centrum. Ik zie alles en iedereen wat hier langskomt.’

Dennis is dakloos. Hij noemt zichzelf deel van het meubilair van de Folkingestraat. Hij wil dat mensen met een goed gevoel Groningen verlaten en wenst ze graag de beste wensen toe. Vrolijk zijn en vriendelijk doen tegen anderen is wat hij kan. ‘Ook al ben ik chagrijnig, dan ben ik altijd vrolijk. Want daar kunnen zij niks aan doen. De winkels hier hebben door mijn vrolijkheid 15% meer omzet. Kan je opzoeken.’

Dennis heeft net van de eigenaar van de sieradenwinkel een nieuwe spijkerbroek gekregen. Ik merk dat ik me ongemakkelijk begin te voelen en weet niet zo goed wat ik moet zeggen. Dennis kijkt naar mij en ziet mijn blik. Zijn mondhoeken zakken wat af.

‘Groningen is een casino. Je weet nooit wat je krijgt. Je krijgt onverwacht hulp en soms denk je dat je iets krijgt, maar dan geeft niemand niks. Maar wat ik erg vind, is als ze niks zeggen tegen me. Je kan toch praten? Ik ben een mens. Je wil gezien worden als mens.’

Hij grijnst een beetje. ‘Hoor wel ook bij die leeftijd hoor. Studenten.’ Een makkelijk smoesje waar ik me aan vast kan grijpen.

Ik vraag of hij altijd zo sociaal is geweest. Hij lacht weer vrolijk. Nee, is zijn antwoord. Dennis is zijn leven lang een bèta geweest. Geboren in Oost-Gro-

ningen en vervolgens, voordat hij een jaar oud was, naar Saoedi-Arabië verhuisd. Zeven jaar lang heeft hij daar gewoond. Toen terug naar Groningen, zijn echte thuis. In de jaren negentig heeft hij hier nanotechniek gestudeerd. Daarmee kwam hij in de farmaceutische industrie terecht en in het lab. Hard werken en veel ambitie brachten hem ver. Hij heeft gewerkt voor de Formule 1 en voor Shell, waardoor hij vijftien jaar lang de wereld heeft afgereisd; van Liverpool naar Shanghai en van Koeweit-stad naar Houston. Een echte vriend van Mercurius.

Hij vertelt over zijn bekering tot het boeddhisme en over het werk dat hij uitvoerde. Met open mond luister ik naar zijn verhalen. Ik zou ook graag zo de hele wereld af willen reizen en op meerdere continenten wonen. Zo gesteund worden door de god van de reizigers en de handel. Ik wil ook over culturen leren en allerlei mensen ontmoeten, net zoals Dennis heeft gedaan. Hoe kan het dat mijn dromen zijn werkelijkheid zijn geweest? Hoe kan het dat hij hier nu midden in een drukke winkelstraat op de grond zit? Hij ziet mij opnieuw kijken. 'Aan Saoedi heb ik PTSS overgehouden, van mijn tijd daar. Ik ben opgegroeid met de sharia. Het was heftig. De vrijheid in Nederland begreep ik niet. Ik ging studeren en heb meteen vierentwintig-zeven gewerkt. Toen heb ik vijf burn-outs gehad. En nu zit ik hier.'

Ik weet niet zo goed waar ik moet kijken of wat ik kan zeggen. Maar Dennis is vrolijk. Hij lacht zoals hij de hele dag al doet. Ik vraag me af hoe lang geleden hij zijn tand is verloren. Hij wenst een groep jongens alvast een gelukkig nieuwjaar. Ze gunnen hem het ook.

Ik vraag of hij nog wensen heeft voor 2024. Die heeft hij: 'Dat het iets beter gaat dan afgelopen jaar. Hoe, wie, wat of waar, dat weet ik niet, maar gewoon elk jaar iets beter.' Voor zichzelf weet hij het niet. Maar ooit in de toekomst gaat hij niet meer hier op de Folkinge zitten. Dat echt niet.

Het is donker. Ik wil naar huis en iets drinken met mijn vrienden. Ik hoop dat Dennis het niet koud heeft. Ik sta op. Ik vraag of ik nog iets voor hem kan halen. Hij lacht zijn grote glimlach. Hij vraagt of ik rook. Nee. Hij vraagt of ik toch een pakje peuken voor hem wil halen, het liefst Lucky

Strikes. Ik beloof dat ik zo terugkom. Als ik wegloop, hoor ik hem weer aan voorbijgangers fijne dagen wensen. Ik luister niet of ze hem terug groeten. Op winterse avonden kan je Mercurius niet meer zien. Het beeld valt in het donker weg en het licht van de winkels en de straatlampen maakt het moeilijk om alles op een hoogte van vier meter te zien. In de supermarkt vragen ze naar mijn ID. Ik vraag me af of Dennis zich kan identificeren. Met Lucky Strikes loop ik terug naar de Folkinge, waar het ondertussen al een stuk rustiger is. De cafeetjes zitten vol. Er wandelen minder mensen, hoewel veel studenten door de straat fietsen richting het station. De winkels zijn grotendeels gesloten. Ook de juwelier is dicht. Voor de winkel zit niemand. Dennis is niet meer in de straat te bekennen. Ik loop de Folkingestraat uit en kom bij de Korenbeurs. Voordat ik naar huis loop, leg ik het pakje Lucky Strikes bij de vuilnisbak. Recht onder Mercurius.

De Heiliger witte vrouwen

Noor te Velde

Het was de morgen van 23 mei 1568. Rond de gebouwen van het klooster stonden de troepen van graaf Lodewijk van Nassau opgesteld. De paarden trappelden met de hoeven op de drassige moerasgrond. De voorste linie mannen schuifelde zenuwachtig heen en weer, de hellebaarden in de lucht gestoken. Later zouden we zeggen dat hier een heroïsche slag was gestreden. De mannen die nu met doodsangst naar de nog niet verschenen tegenstander stonden te turen, zouden dat nu niet denken. Achter de linies van de graaf stond een groep vrouwen, gekleed in lange habijten en witte kappen. Veel van wat er gebeurde op hun grondgebied, wisten ze niet. Wel dat ze pal in de vuurlinie zaten en dat, wanneer de graaf zou winnen, het snel gedaan zou zijn met hun klooster en ze als katholieke nonnen verjaagd zouden worden van het land waar ze zich nu bevonden.

Daags na de slag openden ze hun poorten voor de gesneuvelde graaf Adolf van Nassau en zijn gevolg, ondanks dat hij hun vijand was geweest. Ze lieten zijn lichaam opbaren in hun kloosterkerk en verzorgden het liefderijk. Ongeacht de goede zorgen van de nonnen kenden de gereformeerden geen pardon en werd kort na de Slag bij Heiligerlee het klooster geslecht. Het eeuwenoude gebouw werd steen voor steen afgebroken, het land ontgonnen door boeren. De nonnen, echter, bleven...

Gewapend met een paraplu en een zaklamp voor zich uit schijnend probeert hij tevergeefs de diepe, modderige plassen te ontwijken. Het heeft al dagen geregend en het pad is een moerassige bende geworden. Zijn in stevige schoenen gestoken voeten blijven zompig in het pad vastzitten. Wanneer hij ze los probeert te trekken, maken ze een zuigend geluid, waardoor het lijkt alsof er iemand achter hem aankomt. Hij heeft al meerdere keren achteromgekeken, maar tot nu toe lijkt niemand hem te volgen. Zo vlak voor het kriecken van de dag, nog voor de klok zeven heeft geslagen, lijkt het hem onwaarschijnlijk dat er iemand op dit pad te vinden is. Dat hij hier zelf loopt op dit uur is een unicum. Hij houdt te veel van zijn slaap om er zo vroeg uit te gaan. Maar iets in het verhaal dat de buurjongen hem gisteren in volledige paniek kwam vertellen, heeft hem aan het denken gezet.

Het kronkelende bospad waarop hij loopt, mondt uit in een brede grindweg. De grauwe lucht en de kalende bomen langs de weg geven griezelige schaduwen in de beginnende ochtendschemering. Het is gaan regenen en de dikke druppels plenzen op zijn grote paraplu. Hij kijkt uit over het vlakke land dat voor hem ligt. De bosrand, enkele honderden meters verderop, en het gras, dat door de vele regenval groener is dan daarvoor, vormen een schril contrast. Door de regen hangt er een lichte nevel op het land. De tijdloosheid die daar hangt, brengt hem terug naar vroegere tijden. Had hier toen ook zo'n rust geheerst? Of was het een woestenis van woest gebrul en zwaardgevecht geweest? Hij schrikt van geritsel in het bos achter hem en het krassen van een kraai in een boom verderop. Hij kijkt achterom, maar nog steeds loopt er niemand achter hem. Hij slaakt een zucht, wrijft het regenwater uit zijn ogen en besluit door te lopen.

Daar, in de verte doemt het voor hem op. Als een eeuwenoude poortwachter staat het hem op te wachten. Het doet alsof het in al die tijd niets heeft gezien of doorstaan. Het tegendeel is echter waar. De muren hebben oorlogen gezien, weer en wind moeten verduren en generaties aan mensen

gehuisvest. Hoewel hij altijd anders had gedacht, staat het klooster er nog gewoon. De buurjongen had verdorie gelijk. Dag in, dag uit was hij hier langsgelopen en had hij het niet gezien. Voor hem is het enkel grasland geweest, met daarachter een boerderij die van een nieuwere datum stamt. En toch staat het klooster daar in de ochtendschemering hem aan te gapen. Alsof hij een indringer is en het hem vertelt dat hij hier niets te zoeken heeft. Niettemin lijkt het alsof het klooster hem ook uitnodigt om een kijkje te komen nemen, alsof het al zijn geheimen aan hem wil openbaren.

Hij wordt opgeschrikt uit zijn mijmeringen door een wagen die ratelend over de ophaalbrug rijdt en vlak voor de houten deur van het klooster tot stilstand komt. Er klimt een man van de bok. Met een lantaarn in zijn hand beent hij met ferme stappen naar de grote poort. Hij grijpt de klopper, bonkt op de deur en schreeuwt iets. Wanneer er niemand opendoet, klimt een tweede man van de wagen. Hij loopt om de kar heen en controleert de lading achter op de kar. Van een afstand kan Arend slecht zien wat het is, het lijkt een bundel met dekens.

‘Waarom doen ze niet open? We moeten hem toch ergens achterlaten,’ bromt de tweede man en hij lijkt Arends kant op te komen. Van schrik verschuilt hij zich achter een boom, zijn adem inhoudend als een tak onder zijn schoen knapt. De man lijkt hem niet te hebben gehoord of gezien en loopt langs de kloostermuur, waarschijnlijk op zoek naar een andere ingang. Net op dat moment wordt de houten deur met een luide kraak en geklingel van het slot geopend. Er stapt een geestelijke naar buiten die de mannen begroet. De mannen raken in gesprek, erg vriendelijk klinkt het niet.

‘Laat hen hun heer hier opbaren,’ zegt een vrouwenstem.

Niet lang daarna komt een menigte vrouwen uit het klooster, gekleed in witte kappen. Ze schrijden sereen voort. Ze zingen terwijl de zon langzaam door het dichte wolkendek probeert te breken. Met haar voorzichtige, dunne stralen raakt ze de stenen muur van het eeuwenoude gebouw aan die, gek genoeg, oplicht en fonkelt. De regen blijft echter stromen en de damp van het land zorgt dat de vrouwen door een sluier gehuld blijven. In een

stoet lopen ze over de ophaalbrug naar een poel met water aan de andere kant van de weg. Door de stortbuien is deze buiten zijn oevers getreden. Het deert de vrouwen echter niet en met hun habijt een stukje gehesen, stappen ze het water in.

‘Witte wieven,’ mompelt Arend, terwijl hij kijkt hoe ze als witte schimmen over het brede water naast het klooster zweven. Vroeger was hij erg bang geweest om ze tegen te komen in het donker, zeker wanneer hij in zijn eentje door dit stuk bos moest fietsen. Zijn schoolvriendje woonde in de boerderij achter het klooster en Arend bleef regelmatig daar voor het avondeten. In het begin haalde zijn moeder hem nog op, maar toen hij twaalf was geworden, vond ze dat hij zelf wel naar huis kon fietsen. Hij had er nooit van gehouden. Op school werden griezilverhalen verteld over de witte wieven, de geesten die ’s nachts omhoogkropen uit de sloten waar vroeger het klooster had gestaan. Hij was altijd bang geweest er eentje in het echt tegen te komen. Op school had zijn vriend zelfs verteld dat een wandelaar ’s avonds laat gillend naar de boerderij was gerend, omdat hij witte wieven had gezien.

Er kruipt een rilling over zijn rug wanneer hij eraan denkt. De gedachte dat hij in zijn eentje in het bos is, met slechts een paar witte wieven als gezelschap, spreekt hem niet bepaald aan. Toch jagen deze vrouwen hem geen angst aan, hoewel ze zeker op de bewuste geesten lijken. Ze waden rustig door het water in de poel aan de overkant van de grindweg. Het schijnt alsof ze planten aan het verzamelen zijn en in grote manden stoppen. Als een van de nonnen een lange hellebaard uit de struiken trekt, schrikt hij. Het puntige stuk ijzer flitst in de grauwe ochtendlucht. Even later tillen vier andere nonnen een lijk uit de moerassige veengrond. Uit paniek zet hij een stap achteruit. Hij staat op het punt om weg te rennen, als hij beseft dat hier, bij het klooster, de Slag om Heiligerlee moet zijn gestreden. Het lijk is vast van een gesneuvelde soldaat. De nonnen lijken wat woorden te wisselen en hervatten hun werk weer. Het lichaam van de man hebben ze op een stuk droog land neergelegd, de hellebaard ernaast.

Er flitst een fel schijnsel in zijn rechterooghoek en achter hem knapt luid een tak op de natte bosgrond. Dus toch... Iemand is hem gevolgd. Hij draait zich om en blijft als verstijfd staan. Moet hij de nonnen waarschuwen voor wat, of meer specifiek, wie, hun kant opkomt? Wanneer hij zich terugdraait om nog een laatste blik te kunnen werpen op de vrouwen, zijn ze allemaal in de mist opgegaan. Hij kijkt verder naar rechts. Ook het klooster is verdwenen.

‘Goedemorgen,’ zegt de wandelaar die hem tegemoet komt lopen. Arend herkent haar, het is de bewoner van de boerderij verderop. Ze is blijkbaar haar hond aan het uitlaten.

‘Goedemorgen,’ knikt hij de vrouw toe hij en loopt het pad terug naar zijn auto, langs het monument van de graaf.

Met roofridders op reis

Twan Tromp

Daar loop ik dan, op klaarlichte dag, met bieslook verstoppt in mijn rechterhand. ‘Waarom doe ik dit?’ vraag ik mezelf af. ‘Wat als andere mensen zien wat je gaat doen?’ Ik loop toch door en ga met een veel te snel kloppend hart voor zo’n simpele taak zitten op het bankje voor de sculptuur. Ik adem nog één keer diep in, kijk een laatste keer vluchtig om me heen of er niet te veel mensen zijn en open mijn mond.

Het was allemaal een paar dagen eerder begonnen, dat kwellende maar tegelijkertijd zo intrigerende idee waarvoor ik hier zat. Ik had namelijk recent naar *Dr. Dolittle* gekeken. En al kijkend borrelden gedachten langzamerhand op, en op, totdat ze gingen tuimelen en suizen, en ik niets anders kon doen dan hen de hogere hand geven. Vooral een bepaalde vraag bleef zich lang opdringen: ‘Waarom zijn we ooit gestopt met het praten met dieren?’

Een van mijn eerste herinneringen, als jong jochie, is kijken naar *Sesamstraat* met Tommie, Leniemienie, Pino, Purk en Kermit. Mijn zus en ik zaten elke dag voor die grote, vierkante tv en we leerden en genoten van deze grappige dieren. Ook shows als *De Bruine Beer in het Blauwe Huis*, *Nijntje*

en *Winnie de Poeh* passeerden vaak de revue. Kortom, in mijn jonge jeugd kwam ik zoals zoveel van mijn leeftijdsgenoten veel in contact met praten-de dieren.

Maar vanaf een bepaalde leeftijd word je verwacht ‘op te groeien’, ‘normaal’ te worden. Fantasierijk spelen verdwijnt als het potlood waar je ooit je dagboek mee schreef, langzaam weggeslepen tot slechts het botte puntje overbleef. Waar je vroeger nog zonder gêne bij de kinderboerderij rond zou huppelen tussen de kippen en geiten, kijkt men vanaf een bepaalde leeftijd slechts van achter het hekje en geeft men hooguit een paar handjes stro. Waar je vroeger nog met knuffels in bed sliep, liggen er vanaf een bepaalde leeftijd slechts nog kussens; Ollie de olifant wordt ingeruild voor levenloze kussens en verdwijnt langzamerhand dieper de kast in. En terwijl de fantasie verdwijnt en wordt gelabeld als ‘kinderachtig’ en ‘onzinnig’, verlies je je kinderlijke onschuld en vooral die nooit-oprakende put van jeugdige nieuwsgierigheid.

De volgende dag dook ik dan ook in de geschiedenisboeken, of nou ja, eerder scrollde ik door een aantal websites. Ik wilde weten of er vroeger niet anders gekeken werd naar het fenomeen ‘met dieren praten’. Al gauw vond ik een zeer interessant boek: het boek van Willy Braekman, getiteld *Middeleeuwse witte en zwarte magie in het Nederlands taalgebied*.¹ Hierin wordt een sectie gewijd aan ‘dierentaal verstaan’.

De middeleeuwen zetten we vaak al snel neer als een periode van stagnatie en idiotie. We zien katholieke zeloten die de wereld koste wat kost willen overtuigen van hun gelijk en hierbij niet terugdeinzen van brandstapels of martelkelders om heksen en ketteraars in te stoppen. Dit is natuurlijk een stereotype dat (al bevat het ook waarheden) niet representatief is voor meerdere eeuwen aan cultuur.

1 Braekman, W.L. (1997). *Middeleeuwse witte en zwarte magie in het Nederlands taalgebied: gecommantarieerd compendium van incantamenta tot einde 16de eeuw*. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde. https://www.dbnl.org/tekst/brae003midd01_01/index.php

Braeckmans boek geeft een nodig tegengeluid aan dit stereotype. Er komen veel sprookjes uit de middeleeuwen in langs, waaronder *Karel ende Elegast*. In dit verhaal spreken een haan en een hond met elkaar ‘in haer latijn’. Deze dieren deelden een taal en konden elkaar verstaan, maar nog interessanter is dat roofridder *Elegast* dit ook kon. Hij had namelijk een ‘geheim middel’ om hen te kunnen verstaan: een of ander ‘cruut uut enen vate’.

Karel ende Elegast houdt dit kruid geheim voor ons, maar gelukkig heeft Braekman zijn onderzoek gedaan en een aantal antwoorden gevonden. Want ja, er zijn genoeg teksten waarin men claimt een middel te hebben om met dieren te kunnen praten. Zo is er een tekst die je aanbeveelt om een tong van het soort dier waar je mee wil praten onder je eigen tong te leggen.² Dit is echter geen kruid, maar het onder de eigen tong leggen komt wel terug bij een ander antwoord, namelijk het kruid look. Look is een kruidengeslacht waarvan de bekendste soorten de ui, prei, knoflook en bieslook zijn. Blijkbaar moet je dit kruid dus onder de tong leggen als je wilt verstaan ‘wat hanen crayen ende honden bilen’.

Je kan misschien al zien waar dit naartoe gaat, maar voor mij was dit toen nog niet duidelijk. Het was leuk, maar ik had de gekke gedachte om het zelf eens uit te proberen nog niet in mijn hoofd gehaald. Dat kwam pas de dag erna. En die gedachte kon ik daarna niet meer loslaten, ik moest dit doen. Ik moest het proberen, maar waar?

Buiten de Universiteitsbibliotheek, in het voortuintje van het fris opgeleverde gebouw van de Faculteit van de Rechten, staat een aantal sculpturen van Hans Rikken. Waaronder het volgende:

2 Zie naast de beschrijving in Braeckmans boek ook bijvoorbeeld: Penard, F. P. P., & Penard, A. P. (1907). *De menschetende aanbidders der zonnelang*. https://www.dbnl.org/tekst/pena002mens01_01/index.php

Foto: Dettie Veltman, collectie Kunstpunt Groningen

de sculptuur heet *Taking you there* en staat naast een sculptuur van een ijsvogel. Ik was hier vaak langsgelopen en had er af en toe een snelle blik naar geworpen, maar met het idee in het achterhoofd keek ik hier plots heel anders naar. Ik zag het niet als een stukje decor op de achtergrond van mijn studentenleven, maar als een beeld van een vogel an sich. Al gauw besepte ik dat ik het experiment bij dit beeld moest doen.

De volgende dag, de *decision day*, stond het dan te gebeuren. Ik had de bieslook bemachtigd en rustig een plekje in de bibliotheek gevonden. Ik was nu geografisch dichtbij, toch was ik mentaal nog verre van klaar. Ik las een poosje en verspilde wat tijd op mijn laptop. Uiteindelijk was ik er dan klaar voor. Terwijl ik de trap afliep, kwamen de twijfels natuurlijk weer op. Elke trede voelde als een dreun. Toch stond ik al snel buiten.

*'Een schildpad weet meer van de weg te vertellen dan de haas.'*³

Daar zit ik dan, op klaarlichte dag, met bieslook in mijn mond. 'Wat wil ik eigenlijk vragen aan het beeld?' bedenk ik opeens. Het is eigenlijk een retorische vraag, want het antwoord spreekt voor zich: ik moet vragen wat ik ervan kan leren.

Het is stil. Stil zonder oortjes in, met constant keihard muziek aan om mij af te leiden. Stil in de lucht. Mijn geduld is al zo kortstondig als een cameraflits en wachten op iets waar ik nou niet echt in geloof maakt het niet makkelijker. Gelukkig herinner ik mij een uitspraak die wordt toegeschreven aan de Deense fysicus Niels Bohr. Het verhaal gaat dat hij een hoefijzer boven zijn deur had hangen. Deze man der wetenschap werd eens gevraagd waarom hij dit er had hangen, hij geloofde toch niet echt dat dit hem geluk zou brengen? Zijn reactie blijft mij bij en herhaalde ik een aantal keer in

3 Deze wijsheid wordt toegeschreven aan Kahlil Gibran, die je mogelijk zou kunnen kennen van *De Profeet* (1923). <https://www.kuleuven.be/thomas/page/citaten/view/250198/>

mijn hoofd als ware het een mantra: ‘of course not... but I am told it works even if you don’t believe in it.’⁴

De stilte duurt nog een tiental seconden voort, maar uit die stilte rijst langzaam een stem op. Ik kijk de sculptuur recht in de vleugels en terwijl de bieslook in mijn mond weinig vers meer aanvoelt, hoor ik de stem mij wat influisteren: ‘Ik zie duizenden mensen per dag langslopen. Altijd hebben ze het druk. Altijd zijn ze wel aan het praten of op hun telefoon of simpelweg verzonken in gedachten. Ik zie duizenden mensen per dag langslopen, maar geen van hen lijkt zich bewust van hun omgeving.’

Ik wil nog meer horen, maar de bieslook is op en de stem weg. Dus sta ik rustig op, draai me om, wandel de Broerstraat op, kijk om me heen naar de drukke mensen en vraag nog een laatste maal: ‘Waarom zijn we ooit gestopt met het praten met dieren?’

Literatuur

Braekman, W.L. (1997). *Middeleeuwse witte en zwarte magie in het Nederlands taalgebied*: gecommentarieerd compendium van incantamenta tot einde 16de eeuw. Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde.

https://www.dbnl.org/tekst/braeo03mido1_01/index.php

Penard, F.P.P., & Penard, A.P. (1907). *De menschetende aanbidders der zonneslang*. https://www.dbnl.org/tekst/pena002menso1_01/index.php

Karel ende Elegast. Auteur onbekend. Er zijn verscheidene versies van te vinden, waaronder de volgende: *Karel en Elegast*. (1965). De middeleeuwse ridderroman in eigen taal herdicht. (ed. Jef Spuysers) Met illustraties van Charles Eyck. Uitgeverij Charles Thewissen, Maastricht.

Voor meer over Karelromans zie: https://www.dbnl.org/tekst/bergoo6episo1_01/index.php

4 *Oxford essential quotations*. (2017a). In Oxford University Press eBooks. <https://doi.org/10.1093/acref/9780191843730.001.0001>. <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780191843730.001.0001/acref-9780191843730>

Het witte paard

Yvonne van Kollenburg

We lopen langs het huis naar achter, naar de eerste koeienstal, maar we snappen niet hoe we hier naar binnen moeten. De schuur is groen geverfd, om de koeienstallen heen zijn overal weilanden en bomen. De dichtstbijzijnde burens wonen toch al best een eind weg. ‘Volgens mij is hier niemand,’ zegt Jet, dus lopen we naar de koeienstal een stukje verderop. Het voelt een beetje alsof we aan het inbreken zijn, maar we hebben echt zojuist de instructie gekregen om zelf maar op zoek te gaan. En in de tweede stal vinden we inderdaad naar wie we op zoek waren: de vader van de man die we zojuist aan de deur hebben gesproken. In een open, halflege koeienstal ligt voorin een stier en daarachter kijken een paar koeien nieuwsgierig onze kant op. Achter in het gangpad staat een man de stal schoon te vegen. ‘Hallo!’ zeggen zowel Jet als ik. Er komt voor een vrij lange tijd eigenlijk precies geen reactie. Met terugwerkende kracht snap ik dat iets beter: misschien kun je niet van mensen verwachten dat ze ieder moment mentaal voorbereid zijn op twee studenten die onaangekondigd hun koeienstal binnenvandelen. Na de stilte een tijdje afgewacht te hebben, ga ik toch maar gewoon verder: ‘We hebben mogelijk een beetje een willekeurige vraag...’

Voor dit gastschrijverscollege kregen we de opdracht om allemaal op zoek te gaan naar bovennatuurlijke verhalen in Groningen. Toen ik dit aan mijn huisgenootje, tevens boekverkoper, vertelde, wist die meteen een erg goede plek om te beginnen: het boek *Groninger sagen en folklore* van Miriam Ootjers, dat afgelopen jaar is uitgekomen. Tijdens het doorlezen van de vele magische verhalen die in Groningen plaatsgevonden zouden hebben, trok er een direct mijn aandacht: het verhaal over het witte paard.

Twee vrienden lopen 's avonds na het uitgaan naar huis. Wanneer zij bijna het dorp waarin ze wonen hebben bereikt, staat er echter een groot, wit paard overdwars op de weg. Een van de twee vrienden vertrouwt het niet, noemt het een spookpaard en besluit om te keren. De tweede vriend heeft weinig zin om dat hele eind weer terug te moeten lopen, midden in de nacht. Maar: het paard blokkeert de weg en aan weerszijden van het pad ligt een sloot. Hij durft niet achter het paard langs, bang dat het zal schoppen, of voor het dier langs, bang dat het zal bijten. De beste optie, besluit hij, is om over het paard heen te klimmen. Maar wanneer hij op de rug van het paard klimt, met de intentie om er aan de andere kant weer af te springen, zet het paard een galop in. Eerst over weilanden, maar daarna... in de lucht. De hoeven van het paard galopperen in het niets. Van man en van paard is daarna niets meer vernomen. Het enige spoor was dat van de paardenhoeven, die eerst door het weiland liepen en daarna in het luchtleidige verdwenen.

Dit is een geweldig verhaal, maar het is dus ook een verhaal dat al door iemand anders is opgeschreven. Dat is echter geen enkel probleem, vindt K. ter Laan, de auteur van *Groninger overleveringen* (1930), waarin een eerdere, Groningse versie van de vertelling te vinden is. Hij schrijft: 'Het is immers juist het echte karakter van een overlevering, dat hij telkens op zijn omdolingen door het land een andere vorm aanneemt. Iedere verteller heeft toch ook zijn eigen fantasie.' Alle verhalen in zijn *Overleveringen* zijn verzameld door simpelweg Groningen in te gaan en mensen naar verhalen te vragen. Eén vrouw heeft hier heel veel aan bijgedragen: Eilina Huizenga-Onnekes. In de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw trok zij de

provincie Groningen rond, op haar brommer, om de verhalen op te tekenen die 'de oudste vrouwen en mannen haar vertellen.' Ik ben benieuwd of deze overleveringen, na al die jaren, nog steeds in de provincie leven. En ik ben niet de eerste die deze vraag stelt. Ter Laan vroeg zich in 1930 al hetzelfde af. Daarna geeft hij zelf een antwoord: 'Hoeveel er verloren zijn in dit land van nut en verstand, dat weet ik niet. Maar in ieder geval is er heel wat over.' Ik ben bang dat we in de tussentijd met z'n allen alleen maar nuttiger en verstandiger geworden zijn. Maar er is maar één manier om daar achter te komen.

En zo komt het dat ik met een vriendin op een vrijdagochtend de stad Groningen uit fiets, op weg naar de Gieselgeer, de straat waar volgens de overlevering het verhaal van het witte paard heeft plaatsgevonden. Ik moest even opzoeken of hij echt bestaat, want het klinkt als een sprookjesnaam, maar het blijkt een daadwerkelijke straat tussen Harendermolen en Onnen te zijn. Dit is ongeveer een halfuur fietsen vanaf Groningen, en eigenlijk is dat best wel leuk, want alhoewel ik al vijf jaar in Groningen woon, kom ik de stad maar heel af en toe uit. We fietsen door de villastraten in Haren en in de tuinen zien we niet alleen een heg gefiguurknipt in de naam van het huis en een standbeeld van een grote, witte vis, maar ook: een standbeeld van een paard. Het moet een teken zijn. Net zoals de witte paarden in de draaimolen waar we langsfietsen en eigenlijk alle witte paarden die ergens in een wei staan. Op het moment dat je erop gaat letten, zijn dat er vrij veel. Met zo veel voortekenen kan de zoektocht eigenlijk niet meer misgaan.

We lunchen op een bankje met een uitzicht op weilanden en water en bomen, en het is heel mooi, en deze fietstocht en lunch zijn erg goede momenten om weer bij te kletsen, en voor we de Gieselgeer überhaupt bereikt hebben, is deze onderneming eigenlijk al de moeite waard. Tegelijkertijd blijft dit alles nogal belachelijk voelen, zeker wanneer we na een halfuur fietsen dan op ons eindpunt, een ogenschijnlijk volledig willekeurige straat, arriveren. De Gieselgeer is een achterafweg waaraan slechts een paar huizen staan, maar er zijn wel meerdere weilanden met paarden (hoera!).

Verder liggen er allemaal grote zwerfkeien. Dit wist ik al voordat ik de straat ooit met eigen ogen zag. Wanneer je 'Gieselgeer' googelt, krijg je als een van de eerste resultaten een krantenbericht van *Haren de Krant* getiteld: 'Steen des aanstoots in Onnen mag blijven liggen.' De situatie: de gemeente had bedacht een van de grote zwerfkeien naast deze straat naar de ingang van het sportpark te verplaatsen. Toen de buurtbewoners dat hoorden, ontstond er een protest. De mensen wilden niet dat hún kei daar zomaar zou worden weggehaald. Jan Louwes van de gemeente: 'Mensen vonden dat we wel erg voortvarend te werk gingen en dat we met de buurtbewoners niet genoeg hadden overlegd. Eerlijk gezegd kan ik me hun kritiek goed voorstellen.' De steen werd niet weggehaald. De Gieselgeer is echt een plek van fantastische verhalen.

Om het moment uit te stellen waarop we bij mensen aan moeten bellen om hen naar een sprookjespaard te vragen, besluiten we eerst even de Gieselgeer-paarden te gaan aaien. Er staan geen witte paarden tussen, helaas. Maar de paarden vinden ons wel leuk, en dit is helemaal geen vervelende bezigheid, waaraan op een gemiddelde dag toch weinig tijd wordt besteed. Na deze vriendelijke ontvangst hebben we uiteindelijk genoeg moed verzameld om bij het eerste huis aan te bellen. Er doet niemand open en ik moet bekennen dat ik daarover vooral opluchting voel. Ook al was eigenlijk iedereen die ik tot nu toe over deze zoektocht vertelde positief, ik merk dat ik verwacht dat de bewoners van de Gieselgeer helemaal geen zin hebben om lastiggevallen te worden door studenten met onbenullige vragen over sprookjespaarden. Maar als er bij het volgende huis toch iemand opendoet, blijkt dat allemaal nogal mee te vallen. De vrouw vindt het volgens mij wel grappig wat we aan het doen zijn, ze heeft zelfs het verhaal van het witte paard wel ooit gehoord, maar weet ons er verder niks over te vertellen. En ze kent verder ook geen verhalen, en nee, ze heeft zelf ook niets magisch meegemaakt in deze straat. Helaas. Toch was dit geen vervelend gesprek, waardoor mijn tegenzin om bij huizen aan te bellen duidelijk afneemt. We bellen bij nog een

paar huizen aan, maar er is nergens iemand thuis, behalve een paar enthousiaste honden. Qua dieren is de Gieselgeer erg goedgekeurd.

Dan zijn we bij het laatste huis van de straat aangekomen. Ik weet niet precies wat ik verwacht had met dit plan, maar toch tenminste om meer dan één gesprek te voeren, zeker omdat dat gesprek ons niet per se heel veel wijzer heeft gemaakt. Dit is dus het moment waarop er iets moet gaan gebeuren. De deur wordt opengedaan door een man in een kersttrui, die het ook duidelijk wel leuk vindt wat we aan het doen zijn. Hij is geïnteresseerd en stelt vragen terug, maar heeft uiteindelijk geen verhaal voor ons. Maar, zegt hij, zijn vader misschien wel. Die woont hier al zijn hele leven, die weet ons waarschijnlijk wel iets te vertellen. We moeten zelf maar even bij de koeienstallen kijken, daar zou hij ergens bezig moeten zijn.

Oefening baart kunst, en zo gaat dat vast ook bij interviewen, en ik denk nu dat het misschien wel leuke informatie was geweest om de naam van deze man te vragen, maar dat hebben we dus niet gedaan. We vinden hem in de tweede koeienstal en op onze vraag naar het wittepaardverhaal is zijn antwoord erg kort: hij kent het niet. Maar als we doorvragen, begint hij langzaam toch iets spraakzamer te worden. Zijn vader is in de jaren vijftig vanuit Zuid-Holland hiernaartoe verhuisd en is toen begonnen met deze boerderij. Ze zijn het nu langzaam aan het afbouwen, want zijn zoon zit in de ICT, dus die neemt het bedrijf niet over. En dit is niet de enige plek waar dit gebeurt: vroeger waren hier wel meer boerderijen in de buurt, maar het wordt steeds minder. Ze hebben de koeien nu nog vooral voor de leuk, vandaar de halflege stal. Er zijn ook veel andere dingen veranderd: het is veel drukker met auto's, het spoor vlak naast de weg maakt veel lawaai en er komen regelmatig vliegtuigen over. Maar, zo zegt hij, daar raak je allemaal aan gewend. We praten nog even verder, over de afgravingen die hier zijn gedaan waardoor de weilanden zo laag liggen, over de vele regen die de afgelopen tijd is gevallen, over de kleinschaligheid van de boerderij. Er komt geen sprookjespaard in voor, maar het past zeker in het rijtje met Gieselgeerverhalen.

Ten slotte verwijst hij ons door naar een huis verderop: daar zouden mensen wonen die heel veel te vertellen hebben over het landschap en de geschiedenis van dit gebied. Ze hebben een archief, zijn bezig met alles weer in de natuurlijke staat terug te brengen; die vinden het vast leuk om met ons te praten. We bedanken hem heel erg voor het gesprek en lopen vol goede moed naar deze volgende locatie. Het paard is een beetje op de achtergrond geraakt, maar dat is op zich geen probleem. Alle leuke verhalen die we te horen krijgen zijn welkom. We bellen dit keer dan ook met hoge verwachtingen aan, want eigenlijk iedereen was tot nu toe positief, en we zijn ook nog eens specifiek hiernaartoe verwezen, dus dit moet wel goedkomen. Tja. Er wordt wel opengedaan, maar deze vrouw is duidelijk niet geïnteresseerd in een gesprek met ons. Ze snapt niet echt wat we komen doen, ze weet niet wat we nu precies van haar willen en het komt eigenlijk ook niet gelegen. De eerste twee tegenwerpingen kan ik nog een soort van pareren door te zeggen dat we niet iets specifieks van haar willen horen, maar vooral willen weten of ze verhalen voor ons heeft, maar na de laatste opmerking druipen we toch maar af. Terwijl we de oprit aflopen, begint het te regenen. Dit is een erg dramatische anticlimax van deze dag.

Door de regen fietsen we naar huis, waar we met thee en koekjes weer een beetje opwarmen. Wanneer dat is gebeurd, is het hoog tijd voor het tweede gedeelte van het plan. ‘Oké,’ zegt Jet, ‘ik googel: hoe vang je een spookpaard.’ Enorm veel mythes, volksverhalen en sprookjes blijken witte paarden te bevatten. En alhoewel sommige daarvan vriendelijk zijn, zijn deze paarden over het algemeen naargeestige wezens. Twee verhalen vallen ons specifiek op, omdat ze van toepassing lijken op ons eigen spookpaard. Ten eerste is er de Groningse mythe van ‘de wilde heer’: een man op een paard dat ’s nachts door de lucht galoppeert. Misschien was het paard zijn vorige ruiter kwijtgeraakt en op zoek gegaan naar een nieuwe? Een andere interpretatie is dat ons paard familie is van de Scandinavische ‘bäckahäst’: een majestueus wit paard dat, wanneer mensen op zijn rug gaan zitten, ervoor zorgt dat ze er niet meer af kunnen en ze vervolgens verdrinkt in een rivier.

Minder goed nieuws voor onze hoofdpersoon. Wat alle verhalen gemeen hadden, was dat de spookpaarden vooral ontweken moesten worden. Een handleiding van hoe er een te vinden bleek dan ook niet voorhanden. Uiteindelijk fietsen we daarom terug naar de Gieselgeer zonder een duidelijk plan. We waren het er namelijk over eens dat de dag niet afgesloten kon worden zonder dat we in het donker over deze straat hadden gewandeld: dat was toch het minste dat we konden doen om het paard te vinden. En dus lopen we daar, in het donker, over de Gieselgeer. De lampen van de stilstaande treinen op het spoor schijnen een rood licht uit, wat alles eromheen alleen maar duisterder lijkt te maken. We besluiten dat we even stil moeten zijn, want de vrienden in het verhaal liepen ook naast elkaar in stilte. Wellicht houdt ons paard niet van pratende mensen. En zo lopen we enkele minuten over de straat, beschenen door de maan, terwijl de bomen zwarte schaduwen over de weg heen werpen. Het paard laat zich ook door onze stilte niet lokken, maar misschien is dat niet erg. Misschien hoeft er geen wit paard te zijn om ernaar op zoek te gaan.

De mysterieuze vrouw op de Vishoek

Esther Spil

Op de Vishoek staat een vrouw. Elke keer weer als ik er langsfiets, staat ze daar. En elke keer weer trekt zij mijn aandacht. Ze is mysterieus, maar toch spreekt haar gezicht. Haar haar valt prachtig golvend over haar schouders en lijkt soepel over te gaan in haar kleding. Ze staat daar gehouwen uit steen, op een erezuil. Een naam van deze mysterieuze vrouw is nergens te bekennen. Maar ik weet dat zij mij een verhaal wil vertellen en dat ik daarvoor op zoek moet gaan.

Op Google vind ik de kunstenares van de stenen buste: Anne Wenzel. Het blijkt dat ze dit beeld gemaakt heeft als ode aan alle vrouwen die vroeger werkten in het A-kwartier als prostituee. In 2009 werd al deze vrouwen per brief van de gemeente medegedeeld dat ze in 2016 zouden moeten stoppen met hun werk daar. Ze maakte dit beeld als herinnering aan die vrouwen, zodat zij, nu ze uit de buurt zijn verdwenen, toch de eer en de aandacht krijgen die ze verdienen. Via de mail vertelt ze mij dat ze het beeld expres geen naam en geen introductie heeft gegeven, in de hoop dat de bewoners

van Groningen dat zelf zouden doen. Ik besluit haar opdracht aan te nemen.

Na mijn lessen op een maandag fiets ik door de Folkingestraat en sla ik rechtsaf voor de frietwinkel, de Nieuwstad in. Dat is de enige plek in de stad waar nog raamprostitutie is. De spanningen borrelen al op. Wat ga ik zeggen? En hoe moet ik dit eigenlijk precies aanpakken? Ik parkeer mijn fiets iets verderop en ga lopend terug de straat in. Het voelt heel ongemakkelijk om daar te zijn. Deze wereld staat ver van mij af en normaal blijf ik er ver vandaan. Maar ik voel ook oprechte nieuwsgierigheid. De vrouwen achter deze ramen zijn net zoveel mens als ik en ik wil echt wat van hen leren.

Ik zwaai naar een van de vrouwen achter de ramen, zoekend naar contact. Dat voelt erg gek, omdat er op deze plek meestal contact met haar wordt gezocht voor een hele andere reden: seks. Wij weten allebei dat ik daar niet naar op zoek ben, dus de deur blijft dicht. Maar ik blijf staan, glimlach en uiteindelijk gaat de deur op een kleine kier en ik voel de warme lucht naar buiten stromen.

Ik vertel over de schrijfcursus die ik bij de Rijksuniversiteit Groningen volg en dat ik haar verhaal wil horen en vertellen. De eerste vrouw antwoordt nee. De volgende vrouwen ook. Uiteindelijk probeer ik het nog een keer bij een vrouw in een kort jurkje op hoge, zwarte punthakken. Ze bekijkt me nieuwsgierig. En zegt ja. Maar niet nu. Dus spreken we af dat ik op vrijdag om 13:00 uur terugkom.

Op vrijdag sta ik om 12:50 uur bij het raam van de vrouw met de hoge punthakken. Maar ze is er niet. Terwijl ik wacht, zie ik mannen langslopen, soms zelfs meerdere malen. Ik heb, stom genoeg, een paarse, lange jas aan en voel me enorm aanwezig en bekeken. Om 13:00 uur is de vrouw met de hoge punthakken er nog steeds niet. Gelukkig had ik al een plan B bedacht. Voor de zekerheid had ik een aantal briefjes geprint, om uit te delen aan de andere vrouwen achter de ramen, waarop ik vertel dat ik niet specifiek over hun werk wil praten, maar over wie zij zijn en wat hen inspireert. 'Als jij iets in de krant kon zetten,' vraag ik hen, 'wat zou je dan aan iedereen willen

vertellen?’ Ik heb een foto van het prachtige beeld erbij geplakt en mijn e-mail en nummer staan onderaan.

Sommige vrouwen zien mij met een briefje aankomen en doen de deur niet open, andere horen dat het voor school is en zeggen nee. Uiteindelijk nemen drie vrouwen het briefje aan, onder andere een vrouw die ik de vorige keer ook had gesproken en die toen aangaf dat ze niet zoveel wist van hoe het er hier aan toeging, want ze was hier nog maar net.

Om 13:30 uur is de vrouw met de hoge, zwarte punthakken er nog steeds niet. Ik voel de moed in mijn schoenen zakken. Het is drukker dan op maandag en ik heb een beetje het idee dat ik die vrouwen lastigval. Ze kunnen nergens heen en ik loop daar de hele tijd heen en weer en sta voor hun ramen om te vragen of ze een interview willen doen. Dat kan best intimiderend zijn. Om 14:00 uur raap ik de moed weer bij elkaar en loop voor de laatste keer naar het raam van de vrouw met de zwarte punthakken. Ze is er nog steeds niet, dus nu houdt het echt op.

Het hele idee om die vrouwen echt te spreken lijkt ver weg. In de volgende dagen hoop ik telkens wanneer mijn telefoon gaat dat het iemand is uit de Nieuwstad die haar verhaal met mij wil delen. Maar het blijft stil. Totdat ik op zondag een mail krijg. Zonder een naam op het einde, net als het beeld zonder naamplaatje.

‘Hey, I need to start with this, to tell you my English is much better when I speak then when I write but I think I feel much better to send u this email because when im on work im more concentrated to make money so I will try to tell you my story.’

In haar mail vertelt ze dat ze in het land waar ze vandaan komt qua werk bijna alles had geprobeerd met wat ze op dat moment mogelijk achtte. Ze kwam erachter dat het moeilijk was om in korte tijd veel geld te verdienen, dus uiteindelijk stond ze open voor een opmerkelijk voorstel. Een vriendin van haar stelde, nadat ze een kind had gekregen, voor om naar Nederland te komen om snel geld te verdienen. Die vriendin zou voor haar klaarstaan

en dat deed ze. Het was moeilijk in het begin, maar door haar eigen grenzen goed te bewaken kan ze dit werk doen. Ze kan deze rol spelen. Ondanks dat het moeilijk was, gaf het haar de vrijheid om te leren en een goede ouder te zijn, of zoals ze zelf in haar mail tussen haakjes schrijft: om zo veel mogelijk haar best te doen om een goede ouder te zijn.

Haar grootste droom toen ze hier kwam, was om de lening bij de bank terug te betalen die ze was aangegaan om haar huis te financieren. Na een tijd kwamen deze en andere dromen uit. Ze geeft eerlijk toe dat ze nog steeds haar weg aan het zoeken is en dat ze niet precies weet wat ze zou willen doen in de toekomst. Maar ze is wel al aan die toekomst aan het werken, want ze gebruikt haar geld en tijd niet alleen voor leuke dingen en vakanties, maar ook om aan zichzelf te werken. Nu ze hier naartoe is gekomen, is ze begonnen met de vragen 'Wie ben ik?' en 'Wie wil ik zijn?' te beantwoorden. Dat vroeg ze zich eerst nooit af. Dit is ook hetgeen waar zij iets over zou willen vertellen aan jou, de lezer van dit stuk.

Het eerste wat ze jou graag wil meegeven, is dat het niet uitmaakt waar je werkt, wie je bent of hoe moeilijk je leven is. Je kan meteen hier beginnen met het zijn van een goed persoon. En je kan altijd proberen om een betere versie van jezelf te vinden. De weg daarnaartoe is misschien lang, maar als je in jezelf gelooft, is ze er zo goed als zeker van dat iedereen kan winnen. Daarnaast heeft ze ons bekeken, vanachter haar raam, maar ook in de supermarkt of tijdens een wandeling. Ze heeft gezien wie wij zijn en ze heeft over ons nagedacht. Wij kijken naar haar, maar zij ook naar ons. Ze heeft gemerkt dat in Nederland 98% van de mensen nergens in gelooft. Ze vindt het moeilijk om het precies uit te leggen, maar ze kan duidelijk het verschil zien tussen mensen die wel en niet geloven; mensen die nergens in geloven lijken blij maar zijn verloren. Dus het tweede advies dat ze ons wil geven is: geloof in iets groters dan jezelf. Als je daarin gelooft en het blijkt niet te bestaan wanneer je overlijdt, dan heb je niks verloren. Maar als het wel blijkt te bestaan en je hebt nooit ergens in geloofd, dan heb je je hele leven voor niets zonder magie geleefd.

Ik geloofde dat het beeld op de Vishoek een verhaal te vertellen had en dit is wat ze zei. Volgende keer als jij langs het beeld fietst, dan hoop ik dat je denkt aan dit verhaal en alle andere verhalen die erachter schuilgaan. En ik hoop dat je iets moois kan halen uit haar adviezen.

De gesloten kluizenaar van de Besloten Tuin

Elise Janssen

Op een druilerige dinsdagmorgen hoor ik de deur achter mij in het slot vallen. Na een korte, onrustige nacht waarin ik steeds maar nadacht over vandaag, ben ik nu dan toch echt onderweg. Al snel blijkt dat de bus die ik moet pakken vertraging heeft, twee minuten, vijf, het blijft maar oplopen. Dan, eenentwintig minuten na het geplande vertrek, rijden we Groningen uit. In de bus onderweg naar mijn bestemming dwalen mijn gedachten af naar afgelopen zomer, toen we vele uren doorbrachten in de bus, de reis naar Lissabon. Ook mijn reis in mei zie ik weer voor mij, uren in de bus naar Noord-Frankrijk om vanaf daar met de hogesnelheidstrein naar het zuiden te gaan. Waar ik nu naar onderweg ben, weet ik niet precies. Een dorpje, een kerk, een kluizenaar... De reis die ik nu afleg is dan wel niet zo lang, maar het onbekende zorgt ervoor dat alle herinneringen van het afgelopen jaar weer naar boven komen. De hoeveelheid auto's vermindert naarmate we Groningen verder achter ons laten. Ook in de bus zitten steeds minder passagiers. Het laatste

kwartier van mijn rit ben ik de enige. Er hangt een mist over het land terwijl we de bushalte naderen. Mijn overstap heb ik allang gemist en dus zal ik de laatste drie kilometer te voet afleggen, langzamerhand voel ik mij een pelgrim. Een voetpad is nergens te bekennen. Met mijn rugtas strak op mijn rug, oordopjes in en een enorme spanning vertrek ik. De mist die om mij heen hangt, heeft iets grimmigs; de weergoden werken vandaag niet mee. Spetters veranderen in ijzige druppels, droog zal ik niet meer aankomen. Bij de oude luchtverkeerstoren probeer ik even te schuilen, helaas blijkt deze gesloten te zijn buiten het seizoen. Met volle moed ga ik weer op pad, nog een kilometer te gaan over de weg waar auto's levensgevaarlijk dichtbij langsrazen.

Doorweekt stap ik het dorp binnen. De kaart heb ik niet meer nodig, aangezien mijn bestemming voor mij ligt: de Kluizenarij Onze Lieve Vrouwe van de Besloten Tuin, een van de belangrijkste katholieke belevaartplaatsen in Nederland. Een plaats die meermaals naar boven is gekomen tijdens gesprekken met katholieke medestudenten in Groningen. Van buiten ziet het er doodnormaal uit: een bruin, bakstenen gebouw, gelegen pal naast de weg, een parkeerplaats vlakbij en tussen de huizen. Het is de enige bewoonde kluis van Nederland, een klooster dat bewoond wordt door één pater. Deze pater, Pater Hugo, werd in 1976 geboren in een Nederlands Hervormd gezin in Drenthe. Hij groeide op in Odoorn, 'tussen de eiken, de hunebedden en de schapen.' Volgens de website is Pater Hugo 'een meubelstuk van het heiligdom, of dat probeert hij toch van harte. Toch is het niet raar dat mensen wel graag enig idee hebben van wie die man in die zwarte soepjurk is die de bloemen water geeft.' Ik wil begrijpen wat er zo bijzonder is aan deze plek, wat de reden is dat Pater Hugo besloot om er zijn leven aan te geven en hoe het komt dat iemand kiest voor een leven gewijd aan de stilte.

Snel loop ik het trappetje op, rechts voor de deur zie ik een Mariabeeldje staan. Zou dit de Maria zijn die ook binnen te vinden is? Stilletjes open ik de deur, mijn hartslag stijgt en wanneer de deur begint te kraken,

slaat de paniek toe. Zonder kleerscheuren stap ik gelukkig de hal binnen. Nog een deur om daadwerkelijk naar binnen te gaan. Deze deur schreeuwt: 'STILTE.' 'Absolute stilte.' Alsof één bordje niet genoeg was om mensen te laten weten dat geluid hier absoluut niet getolereerd wordt.

De tweede deur heb ik amper op een kier, wanneer de geur van kaarsen mij tegemoet komt. De geur die mij herinnert aan de honderden kaarsjes die ik heb zien branden in kerken de afgelopen jaren. Een geur die doet herinneren aan thuis. Ik snuif de geur op en doe de deur verder open. Er brandt inderdaad een kaars in de kaarsenbak direct achter de deur. Snel doe ik de deur achter mij dicht en loop op mijn tenen richting een bank. Mijn tas laat ik van mijn schouders glijden en ik neem plaats. Meteen vallen mijn ogen op de gespierste adventskaarsen boven op het hek dat het schip van de kerk scheidt van het woongedeelte van de kluisenaar. Geen adventskrans in zicht, maar hier is dat blijkbaar niet van belang. Zolang de vier kaarsen aanwezig zijn, is het voldoende. Een grijs verschijnt op mijn gezicht, zo simpel en bijzonder effectief.

Die vele bedevaartgangers waar ik online over had gelezen, zijn nergens te bekennen. Toch is dit een plek waar mensen van heinde en verre naartoe komen, om Maria dank te zeggen, om een meegenomen zakdoek door de kluisenaar te laten ruilen met de zakdoek van Maria, of om gewoon even stil te worden. Stilte kan ik nog niet ervaren, in mij is het onrustig. Mijn ogen dwalen af naar de zilverkleurige harten die met een rood lintje aan de muur geknoopt zijn. Mijn oog valt op een been, net zo zilverkleurig als de harten en ook dit been is bevestigd met een rood lintje, maar toch anders dan de rest. Wiens been is genezen op voorpraak van Maria? Wie is hier naartoe gekomen om Maria te bedanken? Wie heeft dit zilverkleurige been meegenomen? Vragen waarop ik geen antwoord zal krijgen, maar waar ik ook geen antwoord op verwacht. De dankbaarheid spreekt voor mij duizend woorden.

Bedroefd kijkt Maria op je neer, haar Zoon is net aan het kruis genageld en zij kan er niets aan veranderen. Tranen vloeien over haar gezicht, de zakdoek in haar hand om de tranen droog te deppen. Een vrouw die net haar Zoon is verloren, een hart dat breekt in duizenden stukjes. Troost vinden bij dit beeld, een huilende vrouw, een rouwende vrouw, velen kunnen zich hierin herkennen. Wie zouden bedevaartgangers verloren hebben om helemaal naar het noorden van Groningen te trekken waar ze Maria kunnen bedanken? Dichter bij huis zouden ze vast ook wel een Mariabeeld in een kerk kunnen vinden. Waarom komen pelgrims specifiek naar deze Maria? Wat is er zo speciaal aan deze Maria om haar voorspraak te vragen?

Een auto raast langs de kerk, de heersende stilte wordt voor een moment doorbroken. Opgeschrikt door een deur die geopend wordt, zit ik direct rechtop. Er klinkt wat gestommel, er wordt wat gezegd en dan valt de deur weer dicht. De kluizenaar. Hij is in zijn vertrek verdwenen, voordat het me lukt om hem te zien. Ik durf zijn naam niet te roepen, in een kerk waarin alleen stilte wordt getolereerd. Ik twijfel wat ik moet doen en besluit dan dat ik hem thuis een brief zal sturen. Met een laatste groet aan Maria en een kort gebedje loop ik de kerk uit, terug de regen in. Later die week schrijf ik een brief. Zittend aan mijn bureau in mijn ouderlijk huis tuur ik uit het raam; de stad raast aan mijn ogen voorbij:

Beste Pater Hugo,

De afgelopen weken ben ik bezig geweest met onderzoek naar uw kluizenarij. Als drukke student heb ik de tijd genomen om langs te gaan. Na mijn bezoek zijn enkele vragen achtergebleven. Om toch een antwoord te krijgen op mijn vragen, hoop ik dat u deze zou willen beantwoorden.

Wat vindt u ervan om elke dag in stilte te leven? Om in deze totale rust te verkeren? Hoe vindt u deze rust terwijl het leven voorbij raast? Daarnaast hebt u meegewerkt aan het programma Ziel & Zaligheid, hoe rijmt u dit programma met uw leven als kluizenaar? U leeft afgezonderd, maar toch hebt u een camera in uw leven gelaten, iets wat voor mij als een vreemde combinatie klinkt. Kunt u iets duiden over de reden waarom u die filmpjes hebt gemaakt?

Ik hoor graag van u.

Was getekend,

Elise Janssen

We zijn nu een paar weken verder en ik heb nog geen antwoord gehad. Behalve dan, misschien, het antwoord dat ik met eigen ogen heb gezien, na een barre regenachtige reis: een kerkje liggend in Groningen, eenvoudig, althans van de buitenkant en de rust die ik er binnen voelde. In een wereld die maar niet lijkt stil te staan, had ik hier geen andere keus. Is het rennen van deadline naar deadline wel normaal? Wat is de reden dat we constant het gevoel hebben te weinig tijd te hebben? Waarom zoeken we nooit bewust de stilte op? De reis die ik heb afgelegd, heeft mij doen inzien dat we soms de controle mogen loslaten, dat alles gebeurt op zijn eigen tijd; dat wanneer we voor iets moeten werken, de bestemming nog mooier zal worden. Waar de kluizenaar leeft in een wereld zonder haast, voelt het wachten op zijn antwoord als een rustpunt in de tijd.

Over poëzie en over Groningen

Ruben Bikker

Waarde lezer, goed dat je er bent. Ik ga je een geheim verklappen: ik ben een beetje verliefd op Groningen. Ik ben verliefd op de pandjes van de binnenstad die allemaal anders, maar samen toch zo'n gezellige mengelmoes van van alles wat zijn. Ik ben verliefd op het Ommeland met zijn stoere borgen en schilderachtige dorpjes en betoverende sprookjes. Maar bovenal ben ik verliefd op de mensen van dit noordelijke oord, van wie ik eigenlijk alleen maar kan houden. Wat is het hier fijn. Dankjewel Groningen. Ik wil dit stuk graag voorafgaan met een citaat dat ik tegenkwam tijdens het voorbereiden van dit verhaal (de schrijfster waarvan zometeen nog ter sprake zal komen): 'Een ruiker nederige Veldbloemen heb ik verzameld op den akker van mijn geest, dien ik het lezend publiek aanbied in de hoop dat hij met eenige welwillendheid worde aangenomen en dat hem een plaatsje worde vergund in de huiskamer.'

Niet zo nuchter misschien... Maar ach, er moeten ook tijden zijn voor wat dromerigheid in het leven, nietwaar?

Op een zekere goede schooldag, toen ik nog in de vierde klas zat, kwam mijn oude leraar scheikunde de les binnenstappen. Hij was een student, deed iets met een lerarenopleiding in Groningen en was een van mijn favoriete docenten van de jaren daarvoor. Hij kwam om leden te vragen voor zijn nieuw op te richten poëzieclub. Een poëzieclub, dat betekende gedichten. Gedichten, leuk hoor, voor sommige mensen. Mijn favoriete vakken waren wiskunde en al die andere wetenschapszooi die daar ook bij hoort. Ik gaf bij Nederlands de voorkeur aan het schrijven van essays. Toch heb ik me aangemeld. Ergens in mij zal toch het verlangen hebben gezeten om te schrijven en diepzinnig te zijn en creatief zoals de mensen wier gedichten op gebouwen staan, omdat er blijkbaar iets in zit wat ze bijzonder maakt. Sindsdien ben ik nooit meer helemaal gestopt bezig te zijn met poëzie. Geen weg terug. Poëzie had besloten een stukje van mijn hart te grijpen en niet meer los te laten. Ach, ik zal niet de eerste zijn die dat is overkomen. En toen moest ik iets schrijven over Groningen. En ik had een liefde voor poëzie. Een liefde voor poëzie, die nota bene uit Groningen kwam. Maar om te schrijven over Groninger dichters moet je eerst Groninger dichters kennen. Ik kende er geen een, behalve Ede Staal. Tja, iedereen kent Ede Staal. Ik vraag me af hoeveel Groningers überhaupt Groninger dichters kennen, die anders heten dan Ede Staal. Maar ik inmiddels wel. De laatste dag voor de kerstvakantie fietste ik door een gezellig, kerstig Groningen naar een uitgestorven universiteitsbibliotheek om de bundel met de interessantst klinkende titel te lezen (Bijzondere Collecties, dus ik kon hem niet meenemen), die ik een avond daarvoor uit een lijstje had uitgekozen. Ik ben nou eenmaal geen ster in literair onderzoek. Best een uitgebreid lijstje trouwens. En dichters van voor de 20e eeuw waren er niet eens in opgenomen, maar ze hadden het ook niet zo nauw genomen met de definitie van een Groninger. Het hielp me dus niet veel verder met de vraag hoeveel kenmerkend Groningse dichtbundels er in werkelijkheid te vinden zijn op deze aarde. Goed, waar was ik? In het leeszaaltje van Bijzondere Collecties met een wel erg oud uitzierend boekje dat voor me lag en dat boekje deed ik open:

De wolk'n vlaig'n over zee
In wilde vlucht.
'n Zwaarm van witte vogels trekt
Deur grauwe lucht.
Het groote water zoest en broest;
En aal moar weer
Bebeuk'n grieze golv'n 't strand
Van wied'n heer.
En over verre strek'n gait
De vlugge wind.
Op gruine diek doar stait zoo stil
'n Ainzoam kind.
Wild floddert 't zwaarte krolhoar `eur
Om 't wit gezicht.
De lucht liekt grauw, de zee liekt grauw
In 't oav'ndlicht.
Ze kikt en kikt `eur oog'n stief;
Nog niks te zain. -
Vèr wèg slept ain zien lèste sloap
Haildal allain.

Heb je, beste lezer, net als ik even een momentje op de groene dijk staan uitkijken over de grauwe Groninger Waddenzee met een lokje zwarte krulharen in je gezicht en vond je dit gedicht mooi? Ik hoop het, want er is geen ruimte om de hele bundel in dit boekje te stoppen. Geloof me, als het kon had ik het gedaan. Lees het gerust nog een keer en vergeet mijn saai gezwets eromheen. Gedichten zijn toch op hun best als je jezelf er een moment in kan verliezen, vind ik. Op de een of andere manier riep die hele bundel bij mij een gevoel van diepe connectie met Groningen op, ook al woon ik hier pas een halfjaar. Dat is de kracht van poëzie uit hart en ziel, in de taal die je het dichtst bij het hart ligt, van je jeugdherinneringen, je ouders en je gedachtes. Kom ik aan met mijn 'algemeen beschaafd Nederlands'. Ik denk dat ik zelfs een beetje jaloers ben dat ik geen dialect spreek,

maar ik zal vast niet de enige 'mono-abn-er' in Groningen zijn. En het mooi vinden, dat kan iedereen of ze nou een vorm van dat Grunnigs beheersen of niet. Ik vind de mooiste van deze Groningse verzen net zo mooi als het beste werk van Piet Paaltjens, die mooier schreef dan alle andere dichters die ik moest lezen voor vwo Nederlands. Tja, als leerling van dit grandioze onderwijssysteem op een middelbare school in Zwolle krijg je geen Groninger dichters te lezen. En ook niet als je dan wel in Groningen studeert, maar een natuurkundestudent bent. Ja, waar moet je het normaliter eigenlijk zoeken tenzij je als student Nederlands besluit een onderzoek te doen naar Groninger dichters? Lees je het zelfs dan niet eigenlijk vooral om het te analyseren en te gebruiken als middel om academische status te verwerven? Want als je er geen scriptie van kan maken zou je er echt niet de tijd voor nemen. En eigenlijk is dat ook wat we deden met de Nederlandse poëzie op de middelbare school; het cijfer is toch het enige wat telt. Maar waarom zouden we niet het heft in eigen handen nemen?

Dit gedicht, *Op oetkiek*, het eerste uit de bundel *Grunniger vèrskes*, is geschreven door een Groningse onderwijzeres genaamd Tine Hagedoorn, geboren in het jaar des Heren 1865. Ik weet nagenoeg niks over Tine Hagedoorn, behalve dat ze een Groningse onderwijzeres was met een talent voor het schrijven van poëzie. Tine Hagedoorn is een van mijn nieuwe idolen. Dat ze geen grote beroemdheid is, maakt toch niet uit. Dankzij haar heb ik kennis kunnen maken met *Lieske mit tien blauwe oog'n en hummelke pummelke* en zo nog veel meer en ik ben nog lang niet klaar met het lezen van Tine Hagedoorn, want zo werkt dat nou eenmaal als een mens een woordenwereld ontdekt die hem vastpakt en niet loslaat en daarop ben ik geen uitzondering. Ben ik even opgelucht dat ik in mijn leven nog eens een keer Tine Hagedoorn heb leren kennen. Ik vraag me af, had jij bij ontbreken van mijn heldhaftige interventie je hele leven afgeleefd zonder ooit Tine Hagedoorn te kennen?

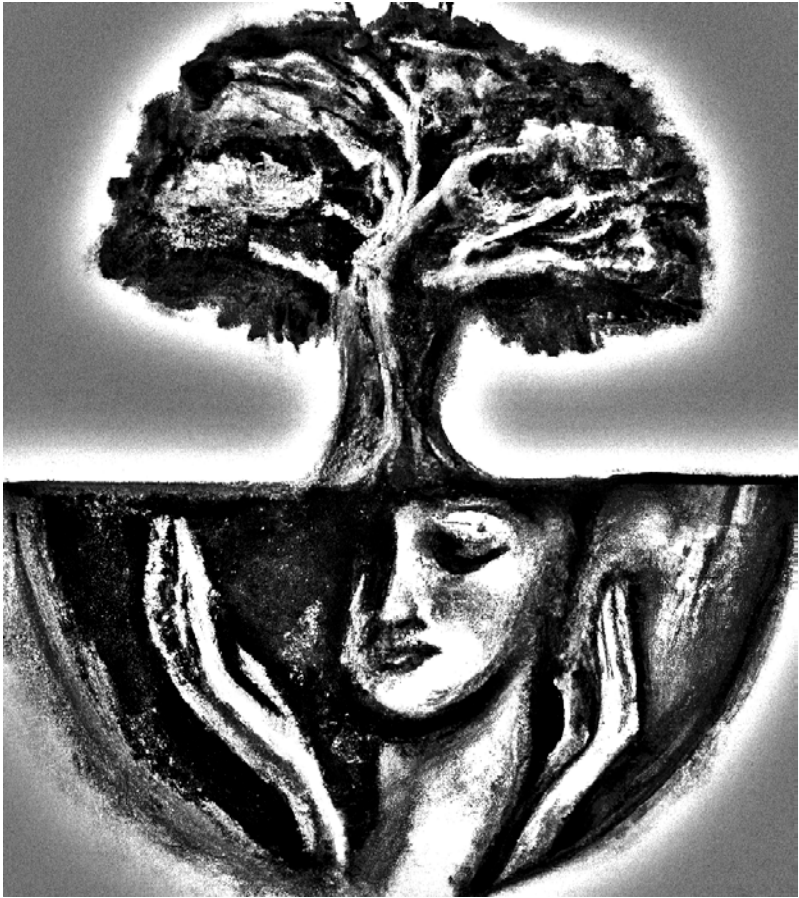
Er zijn ook zoveel schrijvers en de aandacht is nooit eerlijk verdeeld. Grote namen zijn er nou eenmaal en grote namen moeten er zijn, want vertel me: wat is het Groninger lied zonder Ede Staal? Maar er ligt een heel universum aan Groninger schrijvers te verstoffen bij Bijzondere Collecties, waar je voor ieder inzagemoment eerst een reservering moet maken (en niet zonder studentenpas). Tja, wie heeft er interesse in die stoffige ouwe boekenkast van opa en oma, als er ook *Twilight* en *Harry Potter* bestaat? Gaat de hoogleraar Gronings, die één stukje voor RTV Noord schreef waarin hij één gedicht uit *Grunniger vèrskes* analyseerde zonder de moeite te nemen überhaupt het hele gedicht te vermelden (of is dat te saai?), het tij weten te keren? Niemand gaat het toch ooit nog lezen, laten we het maar gewoon in een lijstje zetten en dan opbergen in een stoffige ouwe kast, voor altijd.

Lieve lezer, ik ben bang dat de mooie versjes en unieke verhalen van oude en onbekende Groninger dichters als Tine Hagedoorn gedoemd zijn om voor altijd te verdwijnen in de vergetelheid, waar niemand ze ooit nog op zal komen zoeken om een bakkie te doen of domweg gezellig te kletsen. De vergetelheid waar er woorden zullen zijn, maar niemand om die woorden mee te delen. Is deze toekomst onvermijdelijk? Ik denk al aan de schrijvers die niet in de lijstjes mochten staan, te oud, te stoffig, blijkbaar. Ik kon ze niet vinden en weet ook niet waar ik zou moeten zoeken. Zullen zij ooit nog bezoek krijgen van de lieve lezer, voor wie hun gedichten ooit bedoeld waren? Ik vraag me af: waren hun gedichten mooi?

Tine Hagedoorn is niet de enige Groninger dichter waar ik wat van heb gelezen. Ik heb ook een zekere Rieks Holtkamp te bedanken, omdat hij zo vriendelijk de moeite nam mij in dichterlijke vorm te introduceren aan de Appelstraat, een bijzonder charmant stukje Groningen waar ik tegenwoordig voor omfiets onderweg naar de binnenstad. Daarnaast nog de verdienstelijke Daan Zonderland die mijn vakantieheimwee naar Groningen een beetje wist te verzachten deze afgelopen feestdagen en verder ook nog een

paar anderen en ook nog alle dichters wier werk ik in de toekomst ga lezen, maar o ja, ik was hier niet om lijstjes op te stellen.

Zoveel Groningers aan de rand van de vergetelheid, die ik niet gelezen heb, die ik niet vinden kan, waar ik geen tijd voor heb. Zal iemand ooit nog wat tijd voor ze nemen? Vrees niet, lieve lezer, want er is hoop! Misschien kan jij, gepassioneerde Groninger, mijn amateuristische literatuuronderzoek voortzetten en op zoek gaan naar je eigen Tine Hagedoorn, om op bezoek te gaan bij het eenzame werk van een lieve Groninger dichter aan de rand van de vergetelheid. Dat hun werk ooit toch wel vergeten zal raken betekent niet dat we nu niet meer op bezoek kunnen komen. Een Groninger dichter, het liefst een hele oude, of hun werk nou in het Nederlands is of in het Gronings. En misschien komt de lieve lezer wel uit Zeeland. Dan wens ik je veel plezier met het lezen van een Zeeuwse dichter aan de rand van de vergetelheid. Misschien vind je zelf ook iemand waarvan je denkt: ben ik even opgelucht dat ik jou in mijn leven heb leren kennen. Daarnaast zou ik je dolgraag willen vragen om hun voorbeeld te volgen en, als je dat niet toch al doet, de dingen die je mooi vindt aan Groningen of het leven in Groningen of het leven in het algemeen een keer een aantal lieve of stijlvolle woorden op papier te gunnen. Als ik dat dan ook doe, doen we het al samen. En laten we ons laten inspireren door de woorden die de Groningers van vroeger tijden ons hebben voorgedaan. Dan laten we hun werk nooit helemaal alleen.

De koepelpassages

Sander Emanuel Beyen-Pattinaya

Een kwestie vol perspectief

Het exacte moment waarop ik de essentiële inspiratie vond om dit verhaal aan u te vertellen, is niet exact in woorden uit te drukken.

Gelukkig kan ik verbaal wel delen wanneer en waarom ik begonnen ben met het opstellen van deze passages, en wat ik hiermee hoop te bereiken.

1 Bo's bode

Voor de vorm zullen wij vanaf het aankomstpunt vertrekken.

Een fortuinlijk treffen, vol universele voorzienigheid.

Minstens 26 jaar in de maak, maximaal 13,8 miljard.

Een paar met tot gruzelementen gesleten schoeisel beklede voeten,
ritmisch buitenboord bungelend.

Wij, plots, daar.

Aan de rand van de richel, met een intuïtieve band als geen ander.

'Wat schrijf je?' vroeg hij.

'Mijn gedachten,' antwoordde ik.

'Je moet een momentschrijver worden.'

En zoals geopperd geschiedde.

Mijn gesloten natuur, in een oogwenk vakkundig gekraakt door zijn openhartigheid.

Stapels stampvolle paperassen beschrijven zijn wilde spraakwatervallen.

Families, gebroken door geweld der racistische zeerovers.

Geboren op afgenomen grond, beroofd van specerijen en menselijkheid.

Klappen van de zweep, klappen van de wieken.

Nazistisch ontnomen van titel, terminaal ontdaan van thuis.

Al die jaren hadden wij onwetend elkanders kielzog gevolgd.

'Maar dat geeft niks.'

Diepe inspiratie putte ik uit zijn vergulde visie.

Bezielde met het bovenzinnelijke schild van de glazen koepel,

was hij moeiteloos in staat om de duistere projecties op zijn levenspad invers te weerschijnen.

Hij speurde de wereld af, en wist met succes zijn identiteitspuzzel te ontwarren.

Desalniettemin weigert hij bij naam genoemd te worden.

Zo plots als hij verscheen, verdween hij.

Deze vertelling is een ode aan hem; ik ben slechts zijn bode.

Moge eenieder die zijn wijsheid ontbeert, dit bericht ontvangen voor het te laat is.

2 Momentschrijven

Hoe moeilijk ik het ook vind,
het lijkt me wijs om vooraf inzage te geven achter de laag van abstractie.
Deze koepelpassages bevatten enkel woorden waarvan ik nooit had verwacht ze ooit te
zullen delen.

Jarenlang probeerde ik, koste wat het kost, mijn herinneringen te verdringen.
Krampachtig klampte ik me vast aan mijn repressieve vaardigheden.
Ik vreesde dat ze me zowel eeuwig zouden tekenen als ketenen.
Des te blijer ben ik dat mijn gedachten hun weg naar u hebben gevonden.
Ik hoop, met potlood bewapend,
mezelf te kunnen uiten op manieren die ik zelf tot nu voor onmogelijk had gehouden en
hiermee absolute verledensverlossing te kunnen realiseren.

Met de hedendaagse kennis in mijn achterhoofd,
zou ik willen dat ik terug kon in de tijd om de momenten neer te pennen zoals ze mij en
mijn voorouderen overkomen zijn.
Doch, onze ervaringen nu omschrijven, vormgegeven door wat ze ons geleerd hebben,
is even krachtig.
Ik hoop via poëtische taal mijn gevoelsspiegel te hebben gevonden,
en door dit zo op te schrijven mezelf een vrijbrief te geven om deze (barrière) te
doorbreken.

Dit levenslogboek beschrijft mijn koepelpassage.
Mijn zoektocht naar u, naar hem, naar haar, maar voornamelijk naar mezelf.
Het beschrijft onze innerlijke strijd met liefde voor familie, vriendschap, vreemden,
en onszelf, in relatie tot onszelf.

Onrecht eens geschied, niet ongedaan.
Wel vergeven,
opdat u zichzelf en anderen leert accepteren voor wie u bent en wie zij zijn.

Alles is perspectief

Eens, in het niet zo verre verleden, verloor ik thuis mijn hartgevoel.
In pure paniek sloot ik mezelf op achter slot en grendel.
Een totaal vertrouwensverlies, tot aan mijn eigen spiegelbeeld.
Niemand zag wat ik voelde,
vermits ik niet de vaardigheden genoot om mezelf kenbaar te maken.

Het begin van het einde, of andersom?
Een vraag zoals iedere, zonder eenduidig antwoord.
Toch staat hier open en bloot op papier,
wat ik eens niet eens als waarheid durfde te denken.

Gelukkig is niets inherent iets.
Nu is alles anders.
Ik zou wensen dat ik u één specifiek sleutelmoment aan kon wijzen in
mijn zoektocht naar acceptatie en vergiffenis,
ware het niet dat elke seconde even belangrijk bleek te zijn.

Groningen, 9 november 2023.

Mijn routineroute ontpopte zich tot een ontmoetingspad vol
zelfreflectie.

Nooit had ik verwacht een levende legende te ontdekken in het hart van
het centrum.

Eeuwig ben ik deze passant dankbaar voor het ontmaskeren van mijn
mentale gevangenis als mythische mirage.

Deze koepelpassages bezingen de parallellen van onze thuisreis.

De glazen koepel

Troebel, ondoorgroendelijk, de stam der verontreiniging.

De glazen koepel.

Transparant, stromend, de bron van verlossing!

De glazen koepel!

Mijn passage door dit dichotome paradijs bracht me respect bij voor de hogere kunsten der natuur en toonde een veilige bewaarplek voor een gouden hart, gesmeed door ondraaglijk lijden.

Wees gerust!

Volgens de essentie van het lottige,
zal de drijfveer voor deze doortocht u vanzelf duidelijk worden.

De wortels, eens gelegd,
vertakken slechts als culminatie van ieder tijdstip.

Niemand had u voor kunnen bereiden op wat gaat volgen, maar laat uzelf meevaren in een stroom van ogenschijnlijk onverklaarbare momenten.

De zeilen waren altijd al gehesen.

Stap in, de weg wijst zichzelf.

Schip ahoy!

De reisrichting is reeds bepaald.

We beginnen diep.

Stroomopwaarts!

Vanonder de koepel klinkt het gutsende water als woest gekrijs.

Buiten hand- maar binnen hartbereik.

Blijf kalm.

Probeer het tollen van de kolkende storm niet naar uw hoofd te laten stijgen.

Mocht deze heilzame taak mislukken?

Geen mens overboord.

Ons vaartuig is bestendig.

Groen.

Grijs.

Groengrijs.

Grijsgroen.

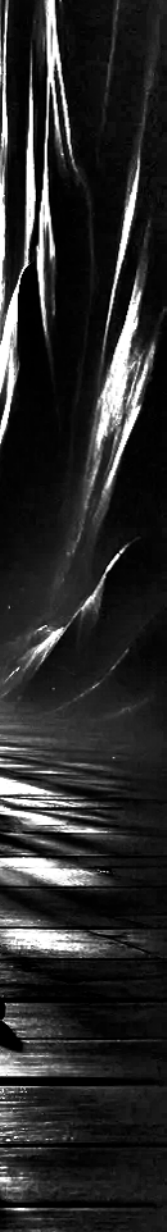
Onze boegvormige bodemvertakkingen bevinden zich tussen leven en dood.

Zijn we geketend aan de onvergankelijke ketting,

of voortgedreven door oerouderlijke zorg?

Het zaadje der twijfel is geplant.

Slijp de messen

Als gids is het mijn taak om u feilloos door de koepeldoorgang te loodsen.

Wees bewust,
gedurende de overtocht zullen de beproevingen laten zien dat u zelf uw grootste vijand bent.

Vertrouw deze woorden, opdat u van mijn fouten zal leren.
De verlamming van de geslepen messen is mij inmiddels niet meer vreemd.

Voorzien, en voorkómen.
Argeloos was ik,
om te veronderstellen dat het een automatisch leidt tot het ander.

Waarom zou ik, jong en onbezonnen,
zelf niet over de vereiste reddingsboeien beschikken?
Drenkeling, ik nooit!

Reigernekkies op de loer

Houten poten, haken, ooglapjes en lange reigernekken in het kraaiennest.

Dit vaarwater is niet van ons alleen.

Zij die besmet zijn met de drang om het recht der vergelding in eigen hand te nemen, zullen gehaaide pogingen wagen om onze reis te verijdelen.

Neem te allen tijde in acht dat zij die niet over de vaardigheid

beschikken om beschadigde banden te herstellen,

voor eeuwig een vreemde dienen te blijven.

Bewaak onzer bak- en stuurboord.

Cyclisch levensstof

Niet al dat glinstert, is wat blinkt,
maar onze koers staat wel degelijk geschreven in de goedgezinde sterren.
Zij die reeds het pad door de doolhof der duisterlange nachten hebben
getobd, zullen ons lantaarnlijk van de doffe lijdensweg verlossen.

Aangewakkerd door de hervondst van schitterende lichtstralen,
zullen wij baan maken tot veilig haven.

Neem deze bede niet voor lief!
Mogen wij zegevieren,
eer dan hen die voor u hebben geschenen middels meer dan reflectie
alleen.

Balans in de boezemballast

Om toegang te verwerven tot de glazen koepel,
zult u uw diepste kwelling onder ogen moeten komen.
De klank van uw karakter zal worden getoetst door hogere macht,
wier passie voor het afpellen der dwalende harten goed van aard is.

Schuw niet kwetsbaarheid te tonen,
daar de bewaker bezweert sissende tongen uit het paradijs te weren.
Gevrijwaard van risico zijn zij die, verlost van boezemballast,
de poortwachter spreekwoordelijk kunnen ontwapenen.

Dood of de gladiolen

Scherfvormig schors, als spiesen van een bestorven bast,
of een kabbelend beekje,
aan weerszijde spits bezwaard met levendige bloei?

Overeenkomstig met u weet ik niet wat wij boven de ondergrens aan
zullen treffen.

Enige waarheidsbevestiging van mijn ervaringsbeschrijvingen,
alsmede indicaties van tochtlocatie en -tijdsspanne,
zal ik u verschuldigd blijven tot wij onze bestemming bereikt hebben.

Aarzel nooit aan geduld, de ware passagebewaarder zal zich tonen.
Het rijptempo uwer tijd is het uwe.

Figuurlijk het tij rond

Exact zoals voorspeld, onveranderlijke orkanen zover het oog reikt.
Chaos is immers de enige constante.

Als uw gelijke was ik nooit alleen.
Een met twijfel vervulde eenheidsversmelting,
vanaf de eerste rimpeling beschenen met een hartelijk knipperlicht.
Gevoed door de drang om het verleden te laten waar het hoort,
volgde ik, doelloos drijvend in de rondte,
ongecoördineerde voetstappen door de vicieuze cirkel.

Wie treft blaam?
Niets of niemand is zeker dan wel zuiver.
Het begon niet met u, noch met hen, noch met mij.
Interventie komt onophoudelijk van buitenaf.
De voorouderlijke levenslitttekens staan met gegrift grafiet in onze
geschiedenis gekerfd.
Beleven wij hun vloek of zegen?

Wie kunt u kennen?

Klop, klop.

Hij.

Heimelijke commotie in de kajuit vraagt om het spelen van open kaart.

Mijn dolend decennium, vol verwaasd traanvocht,

in gang gezet met de vroegste vaderlijke verontschuldiging.

Vals spel of onwetend?

Hij, vervloekt of gezegend?

Klop, klop.

Hij?

Het begin en einde van een tijdelijk afscheid.

Sidderend van scharnierherrie,

liet ik het lot haar beloop tot schuldcomplex.

Wie is wie en waarom?

Ik, vervloekt of gezegend?

Klop, klop.

Zij.

Begeleid door de serene tonen der verleidelijke sirenes,

vervreemd van oermoederlijk verbindingsvertrouwen,

gestoken door de angel van een bezige bij.

Zij, vervloekt of gezegend?

Wij, stuurloos te water?

Het onbeschreven blad

Gastschrijvers Rijksuniversiteit Groningen

Sinds 1986 is aan de Rijksuniversiteit Groningen elk najaar een gastschrijver werkzaam. De gastschrijver verzorgt openbare lezingen voor een breed publiek en een reeks werkcolleges voor studenten. Vanaf 2001 organiseert Studium Generale Groningen het gastschrijverschap namens de RUG.

- 2023 Raoul de Jong
- 2022 Marijke Schermer
- 2021 Mathijs Deen
- 2020 Joke van Leeuwen
- 2019 Edward van de Vendel
- 2018 Auke Hulst
- 2017 Ellen Deckwitz
- 2016 P.F. Thomése
- 2015 Joost de Vries
- 2014 Anne Vegter
- 2013 Marjoleine de Vos
- 2012 Hans Aarsman
- 2011 Annejet van der Zijl
- 2010 25-jarig bestaan: optredens en werkgroepen met Spinvis, Typhoon, Huub van der Lubbe, Stef Bos, Ellen ten Damme, Jan Rot en Freek de Jonge
- 2009 Arthur Japin

2008 Kader Abdolah
2007 Esther Jansma
2006 Maxim Februari
2005 Tonnus Oosterhoff
2004 Koos van Zomeren
2003 Bas Heijne
2002 Willem van Toorn
2001 Thomas Rosenboom
2000 Stephan Sanders
1999 Joost Zwagerman
1998 Martin van Amerongen
1997 Rutger Kopland
1996 J. Bernlef
1995 Nelleke Noordervliet
1994 Gerrit Krol
1993 Jean Pierre Rawie
1992 Willem Jan Otten
1991 Monika van Paemel
1990 J.P. Guépin
1989 Willem Wilmink
1988 H.C. ten Berge
1987 Doeschka Meijsing
1986 Dick Hillenius

Meer zien

Scan de QR-codes en bekijk extra filmmateriaal van Raoul de Jong.

Gastschrijverschap Raoul de Jong bij Studium Generale Groningen: interview en lezingen.

In een boek kan het wel (VPRO, 2021) over Zora Neale Hurston.

Café de liefde, aflevering 2 (VPRO, 2008) *Wat is het geheim van 53 jaar huwelijk?* Een film van Raoul de Jong over zijn opa en oma.

Aan deze bundel werkten mee:

Raoul de Jong

Susanne Veenstra

Kim den Hartog

Nadine Buitendijk

Inge van der Molen

Wies Zuidema

Noor te Velde

Twan Tromp

Yvonne van Kollenburg

Esther Spil

Elise Janssen

Ruben Bikker

Sander Emanuel Beyen-Pattinaya

6. Als trots Hooghoudt 7. Met roofridders op reis
8. De mysterieuze vrouw op de Vishoek 9. Een vriend van Mercurius
10. Over poëzie en over Groningen 11. Neveldroom 12. Koepelpassages

**Studium
Generale**
GRONINGEN

Groningen door dromersogen is een veelkleurig mozaïek van verhalen, die in al hun verscheidenheid één ding met elkaar gemeen hebben: zij vertellen over wat zich schuilhoudt in Stad en Ommeland.

In zijn speciaal voor dit boek geschreven bijdragen betreft Raoul de Jong zijn lezers bij zijn persoonlijke zoektocht naar zijn Surinaamse en Groningse wortels. Zijn verhalen vertellen over een reis naar de tropische binnenlanden, een spirituele reis ook naar de bronnen van een literatuur die in Nederland lange tijd onbekend was en die er nog altijd op wacht om door nieuwe lezers ontdekt te worden.

Ook bevat dit boek werk van elf studenten van de Rijksuniversiteit Groningen die zich, begeleid door Raoul de Jong, verdiepten in verhalen in en over Groningen. Hun eigen teksten voeren ons naar onbekende plaatsen in de stad en de provincie, naar episodes uit het bewogen verleden, naar witte wieven, kluzenaars, zwervers en jeneverstokers. *Groningen door dromersogen* toont hun verbeelding van het Noorden.

University of Groningen Press